

Åbenhed i adoption og betydningerne heraf

udarbejdet af

Inger Glavind Bo & Hanne Warming

INSTITUT FOR SOCIOLOGI OG SOCIALT ARBEJDE
AALBORG UNIVERSITET

Indholdsfortegnelse

Forord.....	1
Kapitel 1.....	3
Forskningsdesign, narrativ metode og tilgang	3
Åbenhed i adoption et kvalitativt underbelyst forskningsområde	5
Forskningsdesign	7
Opsamling og rapportens struktur	15
Kapitel 2.....	20
Fuld åbenhed i adoption.....	20
Indledning.....	20
"Jeg er bare så glad for at vide, at de lever"	21
Åbenhed på barnets præmisser	27
Opsamling på de to fortællinger	32
Kapitel 3.....	34
Åbenhed inden for rammerne	34
Indledning.....	34
Stolthed over 'dobbelt-identitet'	35
Normalisering af adoption og åbenhed med forbehold.....	39
Opsamling på de to fortællinger	43
Kapitel 4.....	47
Lukkethed og løgn om adoption	47
Indledning.....	47
Løgn og fortællinger og oplevelsen af tillidsbrud og omsorgssvigt	49
Viden og kontakt til halvsøskende i en sen alder	52
Afslutning.....	54
Kapitel 5.....	57
Forskellige dimensioner af åbenhed og samspillet herimellem	57
Indledning.....	57
Faktuel åbenhed og betydningen af fortællingen om den første tid	58
Betydningen af social åbenhed – i samspil med kulturel og følelsesmæssig åbenhed.....	64
Særlige udfordringer når man ser anderledes ud: Behovet for sammenhænge karakteriseret ved mangfoldighed.....	68
Slægtsskabelse uden bio-bånd: Mere om samspillet mellem den sociale og den kulturelle åbenhed	71

Kapitel 6.....	75
Den identitetsmæssige betydning af adoption og forskellige former for åbenhed	75
Indledning.....	75
Manglende faktuel åbenhed som tillidssvigt.....	75
Faktuel og følelsesmæssig åbenhed kan skabe ro	78
Oplevelse af at være blevet valgt fra.....	80
Opsamling.....	86
Kapitel 7.....	88
Identitetsproblematikker og -håndteringer.....	88
Indledning.....	88
Et stort temperament, drillerier og konflikter med jævnaldrende	88
Særlige udfordringer for adoptivforældrene	99
Opsamling.....	101
Kapitel 8.....	102
Skabelse af en positiv dobbelt-identitet	102
Indledning.....	102
Åbenhed i interviewet	103
Fortællingens betydning.....	104
Den stærke integrerende fortælling.....	107
Den integrerende åbenhed og skabelse af en positiv dobbelt-identitet	109
Integrerende åbenhed via kontakt til biologiske forældre eller børnehjem.....	116
Opsamling.....	120
Kapitel 9.....	122
Juridisk perspektivering	122
Indledning.....	122
Juridiske rammer for "best practice" i relation til faktuel åbenhed.....	123
Juridiske rammer for "best practice" i relation til relationsåbenhed.....	127
Juridiske rammer for "best practice" i forhold til følelsesmæssig åbenhed	130
Lovgivningsmæssige rammer for "best practice" i forhold til social åbenhed.....	132
Lovgivningsmæssige rammer for "best practice" i forhold til kulturel åbenhed	132
Lovgivningsmæssige ramme for "best practice" i forhold til symbolsk åbenhed	133
Tværgående diskussion	134
Åbenhed i adoption – et komplekst etisk og juridisk emne	136

Opsamling.....	137
Litteraturliste.....	139
Referencer.....	144
Bilag.....	142

Forord

Åbenhed i adoptioner bliver et mere og mere fremtrædende emne i forbindelse med både national og international adoption bl.a. pga. et stigende fokus på betydningen og konsekvenserne af adoption på barnets opvækst og voksenliv. Viden om åbenhed i adoptioner har imidlertid været begrænset, når det drejer sig om de juridiske og etiske problemstillinger forbundet hermed. Det blev derfor besluttet at igangsætte forskning, der kan belyse betydningen af åbenhed for den adopteredes trivsel og livskvalitet som et led i den politiske aftale på adoptionsområdet fra oktober 2014 (Socialdemokraterne, Det Radikale Venstre, Venstre, Dansk Folkeparti, Socialistisk Folkeparti og Det Konservative Folkeparti). Efter et åbent udbud pegede Ankestyrelsen på Aalborg Universitet og Roskilde Universitet, som udfører af opgaven, og denne blev påbegyndt i starten af 2016. Denne rapport er resultatet af dette forskningsarbejde. Rapporten bygger på 40 dybdegående narrative interview med både børn, unge og midaldrende. Vores yngste informant er seks år og den ældste informant i slutningen af halvtredserne. Vi vil gerne takke alle disse mennesker, som har stillet op til interview og ligeledes takke børnene og de unges forældre, som har indvilliget i at lade deres børn interviewe, koordineret interviewaftalen i forhold til en presset hverdag og eventuelt åbnet deres hjem for os eller sammen med den unge afsat tid til at mødes med os ude i byen til interview. Flere af vores informanter har desuden formidlet kontakt til andre relevante informanter. Uden jeres store hjælpsomhed havde denne undersøgelse ikke været mulig. Ligeledes vil vi gerne takke vores juridiske eksperter: Lektor ved Metropol Idamarie Leth Svendsen, advokat Anja Cordes og juridisk konsulent i Børnerådet Anna Marie Schurmann Carstens for at stille op til et gruppeinterview og efterfølgende sparring.

Rapporten er den første afrapportering fra forskningsprojektet, som er det forskningsarbejde, der er udført for Ankestyrelsen. Undervejs i dette arbejde er vi imidlertid blevet grebet af problemstillingerne vedrørende adoption og adoptionens konsekvenser, samt den betydning, som børn, unge og voksne tilskriver det at være adopteret og de nærmere omstændigheder ved lige netop deres adoption. Vi vil derfor arbejde videre med stoffet med særlig vægt på identitetsskabelse som adopteret. Oplysninger om publikationer (artikler og/eller bøger) fra den viderebearbejdelse af interviewene vil blive offentliggjort på Ankestyrelsens hjemmeside og på diverse facebookgrupper med nærmere oplysninger om, hvor disse kan bestilles. Også tak til de to studentermedhjælpere og kommende sociologer Josephine Kristine Kann og Kristina Elmo Kristensen, der blandt andet har

transskriberet samtlige interviews og indgået i diverse mindre forskningsopgaver undervejs med stort engagement og selvstændighed.

En stor tak til Anita Berner, der er den faglige leder af Ankestyrelsens PAS-afdeling, og til de to psykologer som står for adoptionsgruppen i København, der påtog sig opgaven med at formidle kontakten til de unge. Idet alle parter her sagde god for projektet lykkedes det os at få mange interview med unge, der er adopterede. Også tak til Ankestyrelsen for deres tålmodighed, da vi blev nødt til at overskride deadline med et par måneder, da det tog længere tid end forventet at opnå kontakt til børn og unge, og selvfølgelig også for at have initieret denne vigtige og spændende forskningsopgave.

Inger Glavind Bo og Hanne Warming

Den 2. oktober 2014 indgik regeringen, Venstre, Dansk Folkeparti, Socialistisk Folkeparti, Liberal Alliance og Det Konservative Folkeparti en politisk aftale om et nyt adoptionssystem i Danmark. En del af aftalen indebar at iværksætte forskning, der belyser åbenheds betydning for den adopteredes trivsel og livskvalitet. Ankestyrelsens opgave i forbindelse med forskningsprojektet har været at varetage opgaven som tovholder på forskningsprojektet, ligesom Ankestyrelsen har været behjælpelig med at skabe kontakt til potentielle interviewpersoner.

Kapitel 1

Forskningsdesign, narrativ metode og tilgang

Indledning

En af de mest signifikante og omdiskuterede ændringer i adoptionshistoriens udvikling er begrebet: åbenhed og tilgang til åbenhed i adoption. I en lang årrække var lukkede adoptioner normen. Sådan har det dog ikke altid været, idet åbne adoptioner frem til slutningen af 1800 tallet var normen i både USA og det meste af Europa (Christoffersen 2017: 113). I dag svinger pendulet så mod åbenhed igen, men i en helt anden samfundsmæssig og adoptionsmæssig kontekst. Tidligere var der nemlig næsten udelukkende tale om nationale adoptioner, hvor man adopterede børn som ekstra (og gratis) arbejdskraft. Ændringen over mod lukkethed skete i takt med to forskellige ændringer på området, dels en institutionalisering og indskrivning af adoption i børnelovgivning; dels en ændring af motivet hos adoptanterne fra børnene som arbejdskraft til børnene som familiemedlemmer. Begge dele kan ses som en del af ændringerne i synet på børn og normer for familieliv (ibid.). Etik blev nu et problem, og en lukket adoption blev anset for at være det mest etiske. Intentionen var, at det skulle afværge stigmatisering af såvel den adopterede som adoptanterne og de biologiske forældre. Mange af de adopterede børn var såkaldte 'uægte børn', og på den tid var både det at føde et 'uægte barn', og at være et 'uægte barn' forbundet med stigmatisering. Det samme gjaldt ufrugtbarhed (Jones 2016: 85). En lukket adoption kunne beskytte de forskellige parter mod denne stigmatisering. Som allerede nævnt var det på den tid primært nationale adoptioner, og børnene havde derfor ikke tydelig kropslige tegn (såsom anden hudfarve), der indikerede, at de var adopterede. Det var først efter 2. verdenskrig, at der kom gang i de internationale adoptioner. I starten var det primært fra Tyskland og senere fra lande i Asien, Afrika og Sydamerika.

Efter en årrække med lukkethed som norm, begyndte der at blive stillet spørgsmålstejn ved dette. Således blev der gennem forskning og 'reports of clinical practise' peget på, at adoption ikke kan forstås som værende en ny og frisk start på livet, hvori man kan afskære sig fra sine oprindelige rødder - dette uanset alder. Oprindelse, identitet og arvelighed fandt man i stedet fortsat væsentligt for et individs udvikling, uanset opvækst andetsteds (Jones 2016). Men også de adopterede selv har været på banen med kritikker af den hidtidige praksis. Det gælder internationalt, f.eks. i USA

(Sullivan & Lathrop 2004), men også i Danmark. Således har nogle af de adopterede, der kom til Danmark i 1960'erne og 1970'erne, og som nu er voksne, organiseret sig (bl.a. via Facebook-grupper) og rejst kritik både af deres adoptivforældre og af den måde, adoptionerne er foregået på. Samtidig dukker der også historier op i medierne om etiske problemstillinger i nyere adoptioner, f.eks. omkring børn, der stjæles eller narres fra deres forældre. Dette påvirker holdningerne til åbenhed versus lukkethed, hvilket afspejles i en amerikansk undersøgelse, hvori 60 % af adoptanterne, 60 % af de adopterede og 72 % af de biologiske forældre gav udtryk for, at det burde være muligt for de adopterede at indhente informationer, hvis interessen for dette skulle opstå (Sullivan & Lathrop 2004: 403). Selvom adoptionsforholdene i USA og Danmark er forskellige, så har der været nogle af de samme bevægelser, og det er derfor sandsynligt, at samme tendens gør sig gældende.

Den dominerende diskurs inden for adoptionsområdet har således ændret sig fra tidligere, hvor tendensen var at udpege lukkethed i adoption som idealet til et ideal om åbenhed. Hertil kommer, at internettet og global udbredelse af sociale medier samt det, at det er blevet mere almindeligt og tilgængeligt at rejse på tværs af kontinenter, har givet andre muligheder for opsøgning af informationer og kontakt, også i internationale adoptioner (Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold 2014: 92). Det er – som vi senere skal se – dog stadig ikke uden udfordringer. Ifølge den danske undersøgelse fra 2014 *Helhedsanalyse af det danske adoptionssystem - adoptivfamiliens forhold* udarbejdet af ”Ministeriet for børn, ligestilling, integration og sociale forhold” er der sket en øget bevidsthed hos både myndigheder og adoptivforældre om, at den adopterede skal have ret til at kende sin egen historie (Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold 2014: 11). Den politiske aftale på adoptionsområdet fra oktober 2014 og det efterfølgende udbud fra Ankestyrelsen skal ses som en del af denne udvikling mod sikring af adopterede børns muligheder og rettigheder til åbenhed i adoption. I dette indledende kapitel vil vi først kort redegøre for forskningen på området og dernæst skitsere forskningsdesign og teoretisk tilgang. Herefter følger en redegørelse for dels narrative interview med voksne, dels narrative interview med børn. Forskningsprojektets sidste empiriske datakilde består af et fokusgruppinterview med tre juridiske eksperter. Kapitlet afsluttes af en kort gennemgang og læsevejledning til rapportens kapitler.

Åbenhed i adoption et kvalitativt underbelyst forskningsområde

I projektets første fase startede vi med en systematisk kortlægning af relevant forskning på området. Vi anvendte *ISI Web of Knowledge* og *SCOPUS* som database for søgning til at finde internationale videnskabelige artikler og *bibliotek.dk* for herigennem at få en oversigt over tilgængelig litteratur på skandinavisk. Her inkluderes således engelsk- og skandinavisk sproget forskningslitteratur og både kvalitative og kvantitative undersøgelser. Formålet med denne forskningsoversigt var at danne bagtæppet for interview og analyse af disse, herunder nuancer, fortolkninger og praktiseringer af åbenhed og disses konsekvenser for barnets trivsel og udvikling for på det grundlag at identificere forskellige former for ”best practices”.

Gennem vores arbejde med litteraturoversigten vedrørende forskning i åbenhed i adoption stod det dog ret hurtigt klart, at der for det første var et overtal af kvantitative studier, som i nogle tilfælde var suppleret med mindre kvalitative undersøgelser. For det andet har store dele af disse udgangspunkt i adoptanternes opfattelse af adoption. (Se fx Berry et al. 1998: 156; Berry 1993: 236; Siegel 2013: 45). Det er således vanskeligt at finde forskning, som tager udgangspunkt i det adopteredes barns oplevelse og opfattelse. Størstedelen af den empiriske forskning vedrørende åbenhed i adoption er desuden udarbejdet i USA (Berry et al. 1998; Berry 1993; Siegel 2013; Farr et al. 2014; Grotevant et al. 2011; Grotevant et al. 2008; Korff et al. 2006; Wrobel et al. 1996), og det er yderst begrænset, hvad der findes af forskning på området i en skandinavisk sammenhæng. Dette ses blandt andet, da det var vanskeligt at finde frem til data, og da det står nævnt i flere af de anvendte studier. Det materiale der blev fundet fandt vi ikke relevant i forhold til denne problemstilling. Et yderligere aspekt, der er værd at hæfte sig ved i forhold til de metodiske tilgange i den eksisterende forskning, er, at en del af undersøgelserne bygger på et og samme datasæt (Farr et al. 2014; Grotevant et al. 2011; Grotevant et al. 2008; Korff et al. 2006; Wrobel et al. 1996). Dertil kommer, at selvom der findes en del artikler, som er skrevet i nyere tid, bygger de alle på data fra familier, der har adopteret i slutningen af 1970’erne eller starten af 1980’erne.

Der er sket en række ændringer på adoptionsområdet i kraft af en række samfundsmæssige ændringer, herunder en større sikring af børns rettigheder (jf. Barnets Reform fra 2011) og andre lovgivningsændringer og hermed et ændret børnesyn. Datasæt fra 70-erne og 80-erne er således ikke tidssvarende og vil fremanalysere problematikker, som ikke længere er aktuelle. Det er således relevant med undersøgelser, der bygger på adoptivfamilier, der har adopteret senere og med

inddragelse af adoptivbørn i undersøgelsen for herved at kunne beskrivelse og analysere adoptivfamilier af i dag. Det er desuden relevant at udarbejde forskning omkring åbenhed i adoption i en skandinavisk sammenhæng og i særdeleshed med en kvalitativ tilgang til feltet. Desuden kan det anbefales at undersøge åbenhed i adoption mere dybdegående kvalitativt og gerne via fortællinger for herved at tage højde for nuancerne og kontekstualiteten, som der ikke tages højde for i de kvantitative opgørelser. Via den indledende litteratursøgning blev vi således bestyrket i et kvalitativt forskningsdesign, hvor de centrale pointer er gengivet nedenfor. Vi lægger derfor op til et forskningsdesign, hvor vi tager udgangspunkt i det adopterede barns perspektiv og arbejder ud fra et narrativt perspektiv. Denne undersøgelse suppleres af en kombineret kvalitativ og kvantitativ undersøgelse af, hvordan danske adopterede trives og klarer sig som voksne, som SFI aktuelt er i gang med.

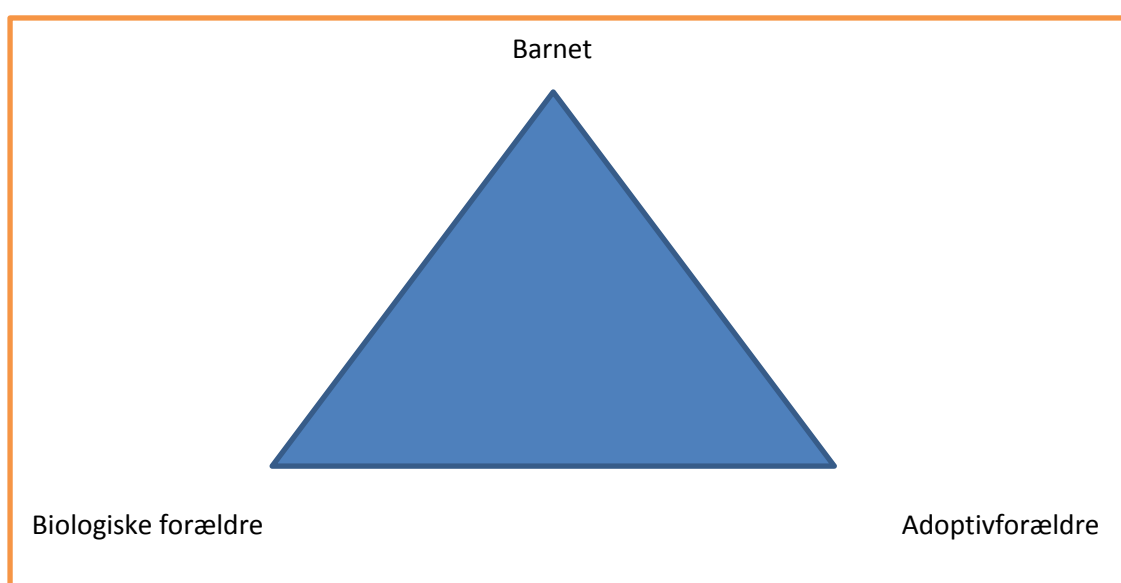
Hvad siger forskningslitteraturen om ”Best practice”?

Når vi i litteraturgennemgangen har fokus på ”best practice” går det igen i flere undersøgelser, for det første, at åbenhed generelt er godt, og at man i forhold til hvilken type af åbenhed bør se på adoption ud fra de enkelte sager (Christoffersen mf. 2007). Der findes ikke en “one-size-fits-all”. Man bør i stedet se på den konkrete sag for at vurdere den bedste måde at praktisere adoption (Farr et al. 2014: 657). Det er væsentligt, at alle beslutninger bliver taget ud fra barnets bedste, og det fordrer netop konkret vurdering. Generelt kan man sige, at jo højere grad af åbenhed, desto mere tilfredse er børnene, mens man ikke entydigt kan pege på hverken positiv eller negativ indvirkning af åbenheden på børnenes tilknytning til adoptivforældrene. Nogle studier foreslår, at det har med alder at gøre, hvor der peges på, at den personlige kontakt til de biologiske forældre kan virke forstyrrende for de helt små børn, mens de ældre bedre kan håndtere det (Christoffersen mf. 2007). Denne forskningsmæssige uenighed om betydningen af kontakt mellem børn og biologiske forældre spejles på anbringelsesområdet, hvor der ligeledes er forskningsresultater, der peger i forskellig retning. Og hvor det bedste bud på en konklusion er, at det ikke kun handler om kontakt eller ej, men også om relationen mellem de to sæt forældre, om disses håndtering af kontakten, den fornødne støtte til kontakten, hvis den er vanskelig, og barnets egen oplevelse af, holdning til og måde at indgå i kontakten. Christoffersen mf. vover derudover den konklusion ”*at jo mere kognitivt udviklede børnene er, jo større forståelse har de for, hvad adoption som generelt fænomen betyder, og desto større forståelse og glæde har de af åbenheden, da alle adoptivbørn – uanset om de er i*

lukkede eller åbne adoptioner – udviser nysgerrighed omkring, hvem deres biologiske forældre er.”
(Christoffersen mf. 2007: 2014).

Forskningsdesign

Det fremgår af opdraget fra Ankestyrelsen, at åbenhed i adoption involverer tre parter og relationer herimellem: Barnet, de biologiske forældre og adoptivforældrene. I dette opdrag hedder det således, at forskningsprojektet: ”skal tage udgangspunkt i den såkaldte ”adoptions-trekant””.

Vi forstår disse tre parter og deres indbyrdes relationer, som kontekstuel forankret såvel i form af lokale og globale narrative konstruktioner af kropslige tegn, etnicitet, slægtskab, tilhørsforhold osv. som nationale og internationale lovgivninger og konventioner. Det er således disse tre kontekstuel forankrede relationer, der spiller ind i forhold til de psykologiske, etiske og juridiske konsekvenser af åben adoption. Åbenhed i adoption forstår vi i lighed med opdraget som: ”en bred betegnelse, som kan dække alt fra barnets egen historie, adgang til informationer, indflydelse på valget af adoptivfamilie m.m.” Det bliver således en central del af forskningsprojektet at forholde sig til og udfolde denne brede betegnelse af begrebet.

Vi har valgt et forskningsdesign, der belyser problemstillingen og de tre relationer med udgangspunkt i *barnets perspektiv* (se fx Warming 2011), idet der i udstrakt grad mangler

forskning, der tager udgangspunkt i, hvordan adopterede selv ser på en øget åbenhed i adoptionen (Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold 2014: 79). Det normative udgangspunkt for projektet er, at adoptionen skal tilgodese barnets tarv, dvs. sikre barnets livskvalitet og trivsel, og at man for at gøre dette nødvendigvis må inddrage barnets perspektiv. Dette normative udgangspunkt gør sig gældende i vores forskningsdesign, idet vi prioriterer at tale med de adopterede og ikke med de biologiske forældre eller adoptivforældrene. I interviewene med nogle af børnene og de unge, har deres adoptivforældre dog også deltaget og fungeret som medkonstruktører af børnenes fortælling. Dette giver et andet indblik i relationen mellem barn og adoptant, samt i barnets perspektiv som processuelt og skabt i interaktion. Vi har valgt at inddrage såvel voksne adopterede som børn og unge. Børnene og de unge giver os indblik i, hvordan det opleves her og nu, og i det at være adopteret barn i den aktuelle samfundsmæssige kontekst, herunder med de nye adoptionspraksisser og –normer. Interviewene med de voksne adopterede bidrager med et andet perspektiv; nemlig hvordan de ser deres barndom i et tilbageblik, og hvordan adoptionen har påvirket deres nuværende liv og identitet. De to overordnede spørgsmål for forskningsprojektet har været:

Hvordan bliver åbenhed i adoption forstået og praktiseret, og hvilke konsekvenser har det for det adopterede barns trivsel og livskvalitet?

I hvilken udstrækning fungerer dansk lovgivning og de internationale konventioner på området understøttende eller blokerende for at praktisere "best practice" i adoption?

Problemstillingen: *Hvordan bliver åbenhed i adoption forstået og praktiseret, og hvilke konsekvenser har det for det adopteredes barns trivsel og livskvalitet?* belyses i denne undersøgelse via narrative interview. Ifølge narrativ teori er behovet for *menings- og identitetsskabelse* en del af det at være menneske (Lawler 2008, Bruner 1999, Bruner 2004), og fortællingen er en central måde, hvorpå mennesker løbende skaber *mening* med det, der foregår omkring dem, og egne handlinger. Den narrative tilgang forstår menneskers identitet gennem deres fortælling om eget livsforløb, der forbinder erindringer om fortidige episoder til en sammenhængende, meningsfuld helhed. Denne meningsskabelse sker retrospektivt, idet mennesker vil fortælle om deres opvækst i lyset af deres aktuelle voksentilværelse. Det betyder også, at de følelser og oplevelser fra barndommen, som voksne og unge fortæller om, ikke nødvendigvis er identiske med dem, de havde som børn. Den måde de i dag fortæller om dem på, indvirker på deres nuværende identitet, og derfor er de vigtige. Ønsker vi derimod adgang til, hvordan børnene oplever det i et her og nu

perspektiv, hvilket også er helt afgørende for barnets livskvalitet og trivsel, så må vi spørge børnene selv.

Vi har derfor valgt et forskningsdesign, hvor vi kombinerer interview med børn, unge og midaldrende. På den måde får vi et nuanceret indblik i de adopteredes perspektiver og betydningen af forskellige grader og typer af åbenhed for deres livskvalitet og trivsel. Inger Glavind Bo, den ene af forskerne på projektet, har stået for gennemførelse af samtlige interviews. Dette, at det er den samme, der interviewer alle informanter, er med til at styrke kvaliteten af interviewene. Vi ønskede at prioritere børnenes og de unges og lade resultaterne herfra danne afsæt for interviewene med de voksne. Det var således planen at starte med interviewene med børn og unge i alderen 7-15 år. Imidlertid løb vi ind i en del forhindringer, så rækkefølgen på interviewene blev lidt anderledes end planlagt. Vi satte opslag op på DIA's (Danish International Adoption) hjemmeside, hvilket der ikke kom så mange henvendelser ud af. Derefter satte vi opslaget på Facebook (en gruppe for adopterede), og så gik det hurtigt med interviewaftalerne med voksne. Dette resulterede imidlertid ikke i nogen interviewaftaler med børn og unge. Herefter blev der taget kontakt til samtlige folkeskoler i Aalborg Kommune, hvor der blev mailet til skoleledelsen med opslag, der kunne sættes på forældreintra og hænges op på opslagstavler. Dette resulterede imidlertid heller ikke i nogle aftaler – faktisk modtog vi kun ét svar på vores henvendelser, og det var i form af et afslag. I mellemtiden havde vi imidlertid fået kontakt til adopterede voksne, der gerne ville stille op til interview, og for ikke at miste disse kontakter gik Inger i gang med at få interviewaftalerne i kalenderen og videre med at lave disse vokseninterview. Samtidig gik vi i tænkeboks i forhold til, hvordan vi så kunne etablere kontakt til børnene. Vores løsning blev i første omgang at anvende vores private netværk, og det gav pote. Ikke alene sagde en del af disse ja, men de formidlede også kontakt til andre. Derudover fik vi hjælp af Anita Berner, der er den faglige leder af Ankestyrelsens PAS-afdeling, og af de to psykologer, som står for adoptionsgruppen i København. Vores udfordring med at skaffe børneinformanter betød endvidere, at vi udvidede gruppen til også at omfatte de 16- og 17-årige.

Narrative interview med voksne

Der er blevet lavet 17 narrative interview med voksne i alderen 23-54 år, hvor af de 16 blev transkriberet (Se bilag). Flere af vokseninformanterne var en del af en adoptionsgruppe på

Facebook og formidlede således kontakt til andre adopterede, som de kendte. I kraft af erfaringerne med hvor vanskeligt det var at få etableret kontakt til adopterede børn, blev der ikke skelet til udvælgelseskriterier for vokseninterviewene såsom fx køn og alder. Vi sagde ja, til de interviewaftaler vi kunne få, selvom kvinderne var overrepræsenterede i materialet. Vi havde desuden i udgangspunktet et kriterie om, at der skulle have været en vis grad af åbenhed i adoptionen. Dette blev også revideret, og der er flere interview med voksne i midten af fyrrerne og opefter, hvor der har været en høj grad af lukkethed, hvis ikke ligefrem fortielse om adoptionen. Dette empiriske materiale har været yderst værdifuldt som kontrast til fortællingerne om åbenhed i adoption, hvilket vi har udnyttet i rapporten ved at inddrage fortællingerne herom. Det lykkedes at få en pæn fordeling mellem yngre og ældre respondenter. Desuden har vi ligeledes både voksne informanter, der (endnu) ikke har fået børn, og respondenter, der har fået børn. Der var enkelte, der havde fået etableret kontakt til deres biologiske forældre og/eller halvsøskende sent i livet. Overordnet set lykkedes det således at få et case materiale, der lever op til kravene om 'maximum variation', om end der er typer af cases, vi ikke har fået. Vores materiale er dog karakteriseret ved, at mange af informanterne selv har henvendt sig til os – det gælder særligt de voksne, og det indebærer en vis 'creaming effekt', hvor man kun får dem, der har overskuddet og ressourcerne til at stille op. Dertil kommer, at dem, der selv henvender sig typisk vil være informanter, der har noget særligt på hjertet. På den måde er vores voksen-materiale vægtet af fortællinger, hvor adoptionen spiller en stor rolle i deres liv og forståelse af dem selv, hvilket vi dog har kompenseret for ved decideret at opsøge andre typer af fortællinger. Vores materialet er dermed ikke repræsentativitet i kvantitativ forstand, men det er heller ikke afgørende. Det afgørende er at få variationen i forhold til kriterierne, som må formodes væsentlige i forhold til projektets fokus. Et væsentligt kriterium har derfor været, at der indgår informanter, som tillægger adoptionen en stor rolle i deres forståelse af deres identitet, og informanter som ikke gør det. Et andet kriterium er adoptanternes alder, fordi adoptionspraksissen og de samfundsmæssige normer har ændret sig. I interviewene med de voksne kombinerer vi en retrospektiv og nutidsorienteret narrativ tilgang, hvor vi både beder informanterne fortælle om deres opvækst og om, hvilken betydning åbenhed i adoptionen har for deres nuværende liv. Det gør vi, fordi følelserne, adfærden, interaktionen og holdningerne hos de adopterede, både mens de er børn og som voksne, er afgørende for, hvordan de oplever adoptionen (Neil et al, 2013), og fordi disse aspekter er dynamiske og vil ændre sig over tid. Herved faciliteres en informant-drevet fortælling gennem åbne opfordringer til at fortælle. Narrative interview minder om semistrukturerede livsverdensinterview, men tager i større udstrækning højde

for, at mennesker husker og skaber mening via fortællinger (Mishler 1986, Bruner 1986, 1990, 2004, Holmgreen 2013, Bo, Christensen og Thomsen red. 2016). Dermed giver disse narrative interview et bedre indblik i såvel informantens perspektiv som den kontekst, der reelt har betydning i den konkrete informants liv (Bo 2013). Det skal dog understreges, at det er informantens perspektiv, som det er i nutiden. Selv når informanten taler om, hvordan han/hun tænkte eller følte i datiden, så er det med nutidens briller, og kan således have været oplevet anderledes på det pågældende tidspunkt. Samtidig er vores indblik i konteksten formet af, hvad informanten vælger at fortælle. Det bliver den kontekst, som han/hun tillægger betydning, og som han/hun vil dele med os.

Med disse vokseninterview ønskede vi at skabe viden om adopteredes voksenidentitet med særlig fokus på, hvilken rolle adoption, og særligt graden af åbenhed og kontakt til eller viden om biologisk ophav oplevedes at spille. Hvilke konsekvenser oplever de voksne adopterede, at en eventuel kontakt til eller fortielser om den biologiske familie har haft for deres opvækst, identitetsskabelse og syn på dem selv? Og har denne betydningstilskrivelse ændret sig gennem deres livsforløb, og hvad har i så fald været udslagsgivende herfor? Sådanne ændringer har vi naturligvis kun adgang til gennem de adopteredes fortællinger om dem; det vil sige, at vi får indsigt i dem i det omfang, som de adopterede selv er opmærksomme på disse og tilskriver dem betydning. Gennem disse narrative interviews fik vi adgang til de voksnes erfarede liv, samt oplevelse og skabelse af forklaringsammenhænge og konsekvenser vedrørende deres oplevelse af at være adopteret.

Narrative interview med børn i alderen 7-17 år

Vi havde planlagt at lave ca. 20 narrative interview med adopterede børn, der har oplevet forskellige grader af åbenhed. Efter vores udfordring med overhovedet at få børneinformanter endte vi imidlertid med at få lavet hele 23 børneinterview, da vi sagde ja til samtlige mulige informanter. I udgangspunktet ville vi tilstræbe en spredning i forhold til køn samt nationalt og internationalt adopterede børn. Da vi var så godt som i mål med vokseninterviewene med hensyn til antal havde vi kun et enkelt børneinterview, og vi besluttede, som nævnt, at gøre brug af vores eget personlige netværk. Mange af disse kontakter hjalp os videre med flere interviewkontakter, og denne "snowballing-metode" viste sig yderst effektiv. Ulempen ved denne metode er, lige som det er tilfældet med vokseninterviewene, at der herved forekommer en vis "creaming". Det vil sige, at vi

kun får kontakt til de familier, der har ressourcerne til at stille op og som er forholdsvis bevidste om deres håndtering af adoptionen. Da deltagelse i forskningsprojektet foregår på frivillig basis er det imidlertid vores vurdering, at dette under alle omstændigheder er et grundvilkår for undersøgelsen, som man kun kan kompensere for ved at reflektere over dette, når man analyserer sit materiale. Imidlertid fik vi som nævnt også via Ankestyrelsen kontakt til to ”adoptivgrupper” for børn og unge, der var i gang i henholdsvis København og Århus, og der lykkedes det, via de to psykologers formidling af projektet i København, at få samtlige deltagere til at sige ja. I forbindelse med begge rekrutteringsformer anvendte vi to breve dels et henvendt til børnene, dels et brev, der henvendte sig til deres forældre (se Bilag 1). Det, at samtlige i disse grupper sagde ja, modificerede creaming effekten i forhold til vores børne- og ungeinterview-materiale

Adoptionsgruppen i København bestod af unge i alderen 15-17 år, hvorfor vi besluttede at hæve alderskriteriet til 7-17 år for informanterne til børneinterview. Deltagerne i adoptionsgruppen i Århus var i alderen 8-11 år, og henvendelsen gik gennem forældrene og resulterede ikke i nogen interviewkontakter. Adoptionsgruppen i København var et tilbud til unge i alderen 15-17 år, der var udfordrede og oplevede diverse psykosociale problemstillinger såsom mobning, konflikter med forældre, identitetsproblemer osv. Disse problemstillinger kommer således til at spille en central rolle i de unges fortællinger og kan betyde, at disse problemstillinger er fremtrædende i materialet. Udgangspunktet i forskningsprojektet og i de narrative børneinterview er en åbenhed og respekt for, at alle adopterede børn er forskellige, og at åbenhed i adoption også må ses i forhold til børnenes forskellighed og deres kontekst frem for standardiserede forståelser af børns alder og ”modenhed”¹. Vi havde i udgangspunktet tilstræbt inddragelse både af børn, der var adopterede som alternativ til anbringelse, og børn, hvor adoptionen ikke bunder i de biologiske forældres omsorgssvigt eller overgreb. Til trods for Hannes tidligere forskning i anbragte børn og et stort netværk af relevante kontakter har det imidlertid ikke været muligt at etablere kontakt med et barn eller en ung, der er adopteret som alternativ til anbringelse, som det var muligt at interviewe. Der var tidligere anbragte, der var blevet adopterede som voksne, men disse havde ikke lyst til at stille op til interview. Og der var spædbørn, hvor man planlagde og måske havde taget de første spæde skridt i en fuldt åben adoption som alternativ til anbringelse. Vi ville her kunne få de voksnes tanker omkring dette,

¹ Modenhed bliver eksempelvis typisk defineret ud fra en standard om, hvad der på et givent tidspunkt er anset som den normale og hensigtsmæssige udvikling. Det kan blive til en argumentation for og legitimering af, at yngre børn og ’utilpassede børn’ (det er typisk dem, der kategoriseres som umodne), skal have mindre information og mindre adgang til kontakt. En sådan stigmatisering af yngre og ”utilpassede” børn ønsker vi hermed at undgå.

hvilket naturligvis ville være interessant, men udenfor dette projekts fokus. Vores vanskeligheder med at få adgang til denne type informanter er ikke så overraskende i lyset af, at det – i hvert fald indtil nu – har været ganske sædvanlig med sådanne adoptioner. Vi har derfor ingen nationale adoptioner blandt børneinterviewene. Til gengæld findes dette i interviewene med de voksne, om end i ret begrænset omfang. Således har vi heriblandt kun en enkelt informant, hvor der har været en sporadisk kontakt med bio-forældre eller før-adoptions-netværk/omsorgspersoner, og dette er her foregået uden, at hun som barn vidste, at hun rent faktisk var i familie med dem. Her har vi derfor været nødsaget til at supplere med erfaringer og viden fra anbringelsesområdet i analysen.

Inden for den nye barndomsforskning er man i stigende grad blevet opmærksom på, hvordan interview med børn og unge kan understøttes og kvalificeres ved at tage udgangspunkt i noget konkret (Kampmann, Rasmussen og Warming red. 2017). I interviewet med børnene og de unge har vi derfor flere gange inviteret til at tale ud fra fotos fx i form af fotos taget i forbindelse med deres adoption eller rejse til deres oprindelsesland. Det har vi gjort med henblik på at facilitere en situation, hvor børnene og de unge har mulighed for at tage styring: definere og fortælle om det, de finder relevant i forhold til emnet (Hill 2013: 139). Formålet med den børnestyrede forskningsmetodologi er at tage hensyn til børnenes kommunikative præferencer og kompetencer og herigennem overskride en undersøgelse *om* de adopterede børn og unge, til at det også bliver en undersøgelse *med* dem, både for at skabe bedre viden og af etiske hensyn (Michail og Kellett 2015). Grundlæggende er denne tilgang begrundet i en erkendelse af, at skabelsen af det gode børneliv ikke er noget, de voksne *gør for* børnene, men *sammen med* børnene. Børnene har en særlig viden om egen livsverden; herunder tanker, følelser, savn, håb og drømme, som er helt afgørende for at forstå, hvordan forskellige praktiseringer af åben adoption, indvirker på børnenes livskvalitet og identitetsudvikling (Hallet mf. 2003, Warming 2011).

Interview med børn, og særligt omkring potentielt følelsesmæssigt sårbare emner, fordrer en række etiske hensyn, herunder ift. information og samtykke, omsorg og sensitivitet i selve interviewsituationen; samt databehandling. Vi har med dette hensyn for øje designet vores tilgang i overensstemmelse med forskersamfundets etiske guidelines². Imidlertid kan ingen guidelines være udtømmende. Etiske udfordringer vil altid opstå og må håndteres undervejs (Alderson 2004), hvilket kræver dialog på to niveauer: Dels i forskerkollektivet; dels mellem forskere og deltagere (Christensen og Prout 2002: 477). Vi har derfor løbende diskuteret etik og metodiske spørgsmål

² Se eksempelvis <http://www.ethicsguidebook.ac.uk/research-with-children-105>

med hinanden undervejs, ligesom vi har søgt sparring i de forskningsgrupper og netværk, som vi indgår i. Den etiske refleksion og håndtering af etiske udfordringer og dilemmaer er således blevet understøttet af et bredere forskerkollektiv med ekspertise i forskning med børn og unge. Ved at anvende en narrativ og børnestyret tilgang har vi tilstræbt at facilitere, at børnene kan fortælle åbent og nuanceret om deres erfaringer, følelser og håb. Vi lod samtalen forløbe med udgangspunkt i de fortællinger, som børnene selv fandt relevante i forhold til det overordnede tema om at være adopteret.

Ekspertinterview i form af et fokusgruppeinterview med tre udvalgte jurister

Den juridiske ramme omkring børns information om og kontakt til sit biologiske ophav udgøres af et kompleks samspil af forskellige nationale lovgivninger og internationale konventioner. Disse er ikke altid helt i overensstemmelse med hinanden. Projektet har ikke haft som ambition at lave en udtømmende redegørelse for dette komplekse samspil. I stedet har ambitionen primært været at undersøge udfordringer, dilemmaer og muligheder i forhold til de forskellige dimensioner af åbenhed. Med afsæt i analyse af interviewene har vi identificeret disse som centrale i indkredsningen af ”best practice”. Dette har vi gjort via et fokusgruppeinterview med tre juridiske eksperter; Lektor ved Metropol, Ph.d. Idamarie Leth Svendsen; Jurist i Børnerådet Anna Marie Shurmann samt familieretsadvokat og tidligere medlem af Børnerådet Anja Cordes. I dette fokusgruppeinterview stillede vi skarpt på de juridiske muligheder og barrierer for realisering af de forskellige ”best practices”, herunder på eventuelle behov for ændring af særligt national lovgivning. Selv for juridiske eksperter kan kompleksiteten i de juridiske rammer være vanskelige at favne, og netop derfor har vi valgt gruppeinterview, da fællesrefleksion kan kvalificere de individuelle input. Forud for interviewet sendte vi de specificerede spørgsmål til de juridiske eksperter for herved at give dem mulighed for at forberede sig (Se Bilag 2). Det overordnede spørgsmål for dette fokusgruppeinterview var: *Hvilke udfordringer og muligheder ser du i national lovgivning og internationale konventioner for realisering af ”best practices” og kan de forskellige ”best practices” eventuelt understøttes gennem lovændringer og justeringer?*

Opsamling og rapportens struktur

Formålet med forskningsprojektet er således en udfoldelse af ”barnets perspektiv” og ”på barnets præmisser” i forhold til åbenhed i adoption. Det styrende spørgsmål for hele forskningsprojektet har været: *Hvordan udfoldes, praktiseres og forstås åbenhed i adoption?* Vi har her undersøgt hvilke kontekstuelle forhold, der spiller ind, og hvilke betydninger forskellige grader af åbenhed tillægges, når man spørger adopterede børn, unge og voksne. Vi har tilgodeset *børneperspektivet* ved at interviewe børn i alderen 7-17 år med vægt på deres oplevelser og budskaber og herudover inddraget *de adopteredes perspektiver* via retrospektive fortællinger fortalt af adopterede voksne.

Læsevejledning og begrebsafklaring

Gennem analysen har vi identificeret seks forskellige former for åbenhed. Disse begreber er fremanalyseret af det empiriske materiale, men som en hjælp til læseren vil vi definere disse indledningsvis:

1. *Relationsåbenhed* handler om at være positiv indstillet ift. kontakt med den biologiske familie eller andre omsorgspersoner fra før adoption fx løbende kontakt via Facebook eller andre sociale medier og mails. Herunder indgår også mulighed for besøg af biologisk ophav gennem barnets opvækst plus rejse til oprindelsesland og besøg hos barnets biologiske forældre eller familie samt for, at barnet kan finde på at vende tilbage til sit oprindelsesland.
2. *Faktuel åbenhed* handler om formidling af adoptionshistorien i den udstrækning disse oplysninger forefindes. Det drejer sig om oplysninger om, at barnet er adopteret, hvorfra, hvornår, og hvem forældrene er. Desuden handler det også om åbenhed om hvilke omstændigheder, der har været for adoptionen og om moderens grunde til at adoptere. Det kan fx være at hun var fattig, kunne risikere stigmatisering ved at få barn uden for ægteskab, var psykisk syg eller på anden vis havde dårlige betingelser for at påtage sig rollen som mor. Man kan her sondre ml. faktuel åbenhed overfor barnet og overfor omverdenen.
3. *Følelsesmæssig åbenhed* handler om empati, samt evne og mod til at sætte ord på, og invitere til at sætte ord på følelser. Denne åbenhed handler om at kunne rumme barnets tavshed, sorg, længsel og evt. følelser og tanker om bio-familie, samt barnets reaktioner herpå. Den følelsesmæssige åbenhed er således mange facetteret og handler om evne til at skabe ”plads” til, at der kan tales om at være adopteret. Det er vigtigt, at adoptivforældrenes drømme og forestillinger om, hvordan barnet skal være ikke gør dem fastlåste i deres forventninger til barnet. Det er vigtigt, at de kan se

og møde barnet, der hvor det er, og have blik for de problemer, som barnet eventuelt oplever såsom tilknytningsproblematikker, tidligere oplevelse af omsorgssvigt. Følelsesmæssig åbenhed handler således om, at kunne tage hånd om de problematikker (tilknytning, konflikter med kammerater, forladthedfølelse osv.). Men også at kunne rumme barnets positive følelser og drømme om sit biologiske ophav.

4. *Social åbenhed* handler om at 'bonde' og kommunikere med andre, både dem der ligner, og dem, der ikke ligner en selv: At vise sig selv og sin familie, og at åbne sig for andre. Social åbenhed er en kommunikativ og praktisk åbenhed ud ad til i forhold til den større familie, venner og lokalsamfund og kan både praktiseres af adoptivforældrene og af det adopterede barn.

5. *Kulturel åbenhed* handler om interesse for og værdsættelse af det kulturelt anderledes, herunder barnets oprindelseskultur, landet barnet kommer fra, sproget osv.

6. *Symbolisk åbenhed* handler om tegn på, materialiseringer og markeringer af anerkendelse af barnets oprindelsesland. Det kan fx være i form af dekoreringen af barnets værelse eller familiens hjem med ting fra oprindelseslandet, dobbelt navn, fejring af kommedag osv.

På tværs af disse seks former for åbenhed har vi desuden lokaliseret *en integrerende åbenhed* i form af forståelser, fortællinger og håndteringer, som befordrer en positiv dobbelt-identitet. Vi har identificeret *den integrerende åbenhed* som bestående af flere dimensioner af åbenhed, hvor det er en pointe, at den positive effekt af åbenhed er afhængig af, at disse forskellige former for åbenhed bringes i spil sammen. Betydningen af eksempelvis viden om og kontakt til det biologiske ophav (*faktuel åbenhed* og *relationsåbenhed*) vil i høj grad afhænge af adoptivforældrenes *følelsesmæssige* og *kulturelle åbenhed*. Åbenhed i adoption kan således defineres som *en samlet livspraksis* først og fremmest hos adoptivforældrene, men også de biologiske forældre og barnets omgivelser i øvrigt. Modsætningen til *den integrerende åbenhed* er *den disintegrerende åbenhed*, som omvendt virker blokerende for en positiv dobbelt-identitet.

Læsevejledning til de enkelte kapitler

Kapitel to: *Fuld åbenhed i adoption* består af en 15 årig dreng og en kvinde i midten af tyverne fortællinger, som er gengivet under overskrifterne: "Jeg er bare så glad for at vide, at de lever" og "Åbenhed på barnets præmisser". Disse to fortællinger er det tættest, vi i vores materiale er kommet på eksempler på *fuld åbenhed*. Deres fortællinger er eksempler på det, vi begrebsliggør som

relationsåbenhed, som sker i et positivt samspil med andre typer af åbenhed. *Relationsåbenhed* handler om kontakt og samvær med biologisk familie eller andre omsorgspersoner fra før adoptionen. Det kan være i form af besøg, eller løbende kontakt via breve, Facebook eller andre sociale medier og mails. Der til kommer muligheden for, at barnet kan vende tilbage til sin biologiske familie, hvor adoptionsfamilien så bliver samværs- og kontaktfamilie. Efter de to fortællinger samles der op på forskelle og ligheder. Det, der især springer i øjnene, i de to fortællinger er de to adopterede unges positive identitetsskabelse, hvor vi fortolker de to unges positive identitetsskabelse som indikator på, at *relationsåbenheden* i disse eksempler kan anskues som ”best practice”.

I kapitel tre: *Åbenhed inden for rammerne* skal vi se på to andre fortællinger, vi aflæser som ”best practice” under nogle andre mere begrænsende omstændigheder for åbenheden. Kapitlet består af to fortællinger, der gengives under overskrifterne: ”Stolthed over dobbelt-identitet” og ”Normalisering af adoption og åbenhed med forbehold”, og begge fortællinger handler om adopterede børn fra et børnehjem i Asien. I begge fortællinger er der begrænsninger i *den faktuelle åbenhed*. Efter de to fortællinger samles der op i forhold til forskelle og ligheder. Begge fortællinger fremtræder på hver deres måde som eksempler på *stærke fortællinger*, hvorved der for det adopterede barn skabes en dobbelt-identitet, man kan være stolt over. Dette ser vi som et centralt aspekt i ”best practice”, og det vil derfor blive yderligere belyst i kapitel otte.

I kapitel fire: *Lukkethed og løgn om adoption* vil vi se på, hvilken betydning lukkethed, fortællinger og løgn tillægges af de adopterede. Kapitlet består af to fortællinger, der bygger på interview med voksne, da ingen af børnene eller de unge i sagens natur fortæller om lukkethed om deres adoption. Den ene fortælling har vi kaldt: ”Løgn og fortællinger og oplevelsen af tillidsbrud og omsorgssvigt” og den anden fortælling: ”Viden og kontakt til halvsøskende i en sen alder”, hvor disse titler tydeliggør omdrejningspunktet og fokus i de to voksnes fortællinger. I opsamlingen til sidst i kapitlet skriver vi om to fortællespor, vi kan lokalisere i fortællingerne nemlig, dels hvordan tilbageholdelse af oplysninger (manglende faktisk åbenhed) opleves som tillidsbrud og omsorgssvigt med store konsekvenser for identitetsskabelse til følge, dels hvordan kendskab til og kontakt til biologisk ophav skaber ”identitetsmæssig ro”. Disse to fortællinger om lukkethed i adoption er taget med i rapporten, da de som kontrastering til fortællingerne om åbenhed er med til at understrege betydningen af de forskellige former for åbenhed.

I kapitel fem: *Forskellige dimensioner af åbenhed og samspillet herimellem* samler vi op på de foregående kapitler og på de forskellige former for åbenhed og konsekvenserne heraf, både når de forskellige former for åbenhed forekommer, og når de er fraværende. I kapitlet skal vi for det første se på betydningen af den faktuelle åbenhed og betydningen af fortællingen om det adopterede barns første tid. For det andet vil vi belyse betydningen af *den sociale åbenhed* i spil mellem *kulturel* og *følelsesmæssig åbenhed*. For det tredje skal vi se på særlige udfordringer, når man ser anderledes ud, og hvordan det at skille sig ud fra majoriteten skaber behov for sammenhænge karakteriseret ved mangfoldighed. Det sidste afsnit handler om slægtsskabelse uden biologiske bånd via adoptivforældrenes *sociale* og *kulturelle åbenhed*. De centrale pointer i kapitlet samles op i afsnittet: ”En normal familie”.

I kapitel seks: *Den identitetsmæssige betydning af adoption og forskellige former for åbenhed* handler lige som det næste kapitel om identitetsproblematikker. I dette kapitel er disse problematikker koncentreret om de identitetsproblematikker, der er forbundet med det adopterede barns relation til dels sine adoptivforældre dels sine biologiske forældre. I de første afsnit belyser vi således betydningen af *den faktuelle åbenhed* ved at se på, hvordan børn og unge har oplevet det, når *den faktuelle åbenhed* ikke har været til stede. I disse afsnit fremanalyses det, hvordan adoptivforældrenes manglende *faktuelle åbenhed* kan opleves som et tillidssvigt og medføre en identitetskrise. I det næste afsnit ser vi på, hvordan adoptivforældrenes *faktuelle* og *følelsesmæssige åbenhed* kan skabe en identitetsmæssig ro. I de sidste tre afsnit går vi videre med at analysere, hvordan alene *det* at være adopteret kan afstedkomme en oplevelse af at være blevet valgt fra, tilknytningsproblematikker i barnets relation til sine adoptivforældre og fortsatte forestillinger og drømmerier om biologisk ophav.

I kapitel syv: *Identitetsproblematikker og –håndteringer* går vi videre med at belyse det adopterede barns identitetsproblematikker, men her skifter fokus fra adoptionsforældrenes håndteringer i udgangspunktet til i højere grad at se på adoptivbørnenes forståelser og håndteringer af diverse identitetsproblematikker. Disse identitetsproblematikker handler overvejende om det adopterede barns relation til venner og jævnaldrende samt andre relationer i barnets omverden. I kapitlet belyser vi således først de adopterede børn og unges fortællinger om et stort temperament, drillerier, konflikter med jævnaldrende, mobning og øgenavne. Herefter ser vi på de særlige udfordringer, dette ifølge børnene og de unge afstedkommer for adoptivforældrene, og vi argumenterer i forlængelse heraf for, at selv ressourcestærke familier udfordres, når børnene og de unge skal støttes i deres udfordrende identitetsarbejde.

I kapitlet otte: *Skabelse af en positiv dobbelt-identitet* starter vi med at se på, hvordan forældre kan udvise åbenhed og støtte barnets identitetsfortælling i selve interviewet. Vi fremanalyserer herefter fortællingens betydning, forsøger at skitsere en positiv fortælling og belyser, hvordan en negativ fortælling om det adopterede barns biologiske ophav omvendt blokerer for en positiv identitetsskabelse. Herefter skitserer vi eksempler på *integrerende åbenhed* forstået som åbenhed, der virker fremmende for skabelse af barnets positive dobbelt-identitet og fremanalyserer dernæst både *den integrerende* og *den disintegrerende åbenhed* på grundlag af en ungs fortælling om sin identitetsskabelse i mødet med omgivelserne. Til sidst præsenteres eksempler på, hvordan kendskab til biologisk ophav og oprindelsesland har virket befordrende for identitetsskabelsen for adopterede voksne, selvom denne kontakt og dette kendskab først etableres sent i livet.

I kapitel ni: *Juridisk perspektivering* har vi tematiseret de juridiske rammer for ”best practice”, som vi har indkredset gennem rapportens foregående kapitler. Vi har identificeret ”best practice” som *integrerende åbenhed*, der fordrer samspil mellem alle åbenhedens seks dimensioner. I kapitlet gennemgås de forskellige dimensioner af åbenhed, som er blevet lokaliseret løbende gennem rapporten for herved at belyse, hvordan praktisering heraf er rammesat af et komplekst samspil mellem love og konventioner samt for at afsøge, hvordan de eventuelt kunne rammesættes mere hensigtsmæssigt. I kapitlet vil der være en argumentation for, at nogle aspekter af åbenhed i adoption bedst rammesættes gennem *retslig regulering*, mens andre bedst rammesættes gennem *signallovgivning* med understøttende undervisning, rådgivning og vejledning. Derudover belyser og diskuterer vi hvorvidt, ændringer i lovgivningen bedst indskrives i *Forældreansvarsloven* eller *Serviceloven*. Vi opstiller i forlængelse heraf bud på ”best practice” forstået som en lovgivning, der bedst varetager barnets perspektiv.

Kapitel 2

Fuld åbenhed i adoption

Indledning

I dette kapitel skal vi stifte bekendtskab med to unge adopterede: en 15-årig dreng og en kvinde i midten af tyverne. Deres historier illustrerer det tættest, vi, i vores materiale, er kommet på fortællinger om *fuld åbenhed*. Det gør de fordi, de omfatter det vi begrebsligger som *relationsåbenhed*, i et positivt samspil med andre typer af åbenhed. Vigtigheden af et sådan samspil vender vi tilbage til i kapitel 10. Her koncentrerer vi os om *relationsåbenhed*. *Relationsåbenhed* handler om kontakt og samvær med biologisk familie eller andre omsorgspersoner fra før adoption. Det kan være i form af besøg, eller løbende kontakt via breve, Facebook eller andre sociale medier og mails. Dertil kommer muligheden for, at barnet kan vende tilbage til sin biologiske familie, hvor adoptionsfamilien så bliver samværs- og kontaktfamilie.

En adoption forstås almindeligvis som åben, hvis det adopterede barn har kendskab til sit biologiske ophav, men for at dette kendskab for alvor har betydning for barnet, må der desuden være kontakt til de oprindelige forældre fx med udveksling af breve, mails, billeder eller via telefonopkald og/eller besøg, samt anerkendelse fra adoptivforældrene af den betydning, som det biologiske ophav har for barnet. *Relationsåbenheden* spiller derfor en væsentlig rolle i ”best practice”. Det er imidlertid kun i kapitlets første fortælling, at *relationsåbenheden* er absolut, om end kun som potentialitet. Det er nemlig ikke sådan, at barnet er vendt tilbage til sin biologiske familie, men adoptivmoderen er åben overfor denne mulighed. Casen er baseret på Biniam og hans adoptivmor, der fortæller om, hvordan de forsøger at opretholde kontakten til Biniam's biologiske familie. Her handler åbenheden ikke kun om viden om adoptionsforløbet og tiden inden adoptionen (det vi begrebsligger som *faktuel åbenhed*), men også om netop *relationsåbenhed* i form af, at adoptivfamilien og adoptivbarnet mødes med barnets biologiske ophav og fortsat har kontakt til disse via Facebook. Den næste fortælling bygger på interviewet med Lotte, der er dansk adopteret og i dag er i midten af tyverne. Lotte har kendskab til sit biologiske ophav, men har indtil videre fravalgt kontakten til sin biologiske mor. Her har der også været fuld *faktuel åbenhed* og

relationsåbenhed i den forstand, at muligheden for kontakt har været til stede. Da Lotte er 18 år skriver hendes biologiske mor til hende i ønsket om at etablere kontakt. Lotte har dog af forskellige grunde, som vi vil uddybe i fortællingen, ikke benyttet sig af denne mulighed. Begge fortællinger er eksempler på en høj grad af åbenhed, der også omfatter *relationsåbenhed*, og er hermed gode illustrationer af, hvordan sådanne åbne adoptioner opleves positivt. Dette er i overensstemmelse med det generelle billede af undersøgelsesresultater fra empiriske studier af børn i åbne adoptioner (Christoffersen mfl. 2007, 113-134).

”Jeg er bare så glad for at vide, at de lever”

Biniam blev adopteret som femårig fra et land i det østlige Afrika, hvor han indtil da boede i en af landets største byer. I dag er han 15 år og går på efterskole. Han bor almindeligvis sammen med sin adoptivmor og er det eneste barn i familien. Biniam regner imidlertid også sine to adoptivkusiner, sin adoptivmormor og sin adoptivmors faster til sin familie: *”Og så har hun (adoptivmor red.) nogle venner også, som jeg kalder tante og onkel, fordi de har været så tætte, synes jeg. Og jeg vil gerne have så mange som muligt som familie.”* På spørgsmålet om hvad Biniam kender til sin adoption svarer han: *”Altså jeg kender til, at min biologiske mor og far er døde, og de gav mig så til mine bedsteforældre. Jeg tror, jeg var sådan cirka fire år”*. Biniam biologiske mor boede hjemme hos sin mor og far, da hun blev gravid, så de første to år boede Biniam sammen med sine biologiske bedsteforældre. Biniam biologiske mor døde kort tid efter fødslen, og derfor tog bedsteforældrene over. Som lille betragtede Biniam sine biologiske bedsteforældre som sin far og mor. Biniam fortæller, at hans bedsteforældre følte sig nødsaget til at sætte ham på børnehjem, da de selv var højt oppe i alder. De havde allerede nogle børn og var desuden meget fattige. Da Biniam var ca. fem år, kom han derfor på børnehjem. Han fortæller, at han kan huske, at han var meget ulykkelig over at skulle på børnehjem:

”Så sker det, at jeg fik nyt tøj på og sådan, og jeg græd. Og jeg blev sendt til børnehjem. Det første børnehjem kan jeg huske, at det var ikke så godt, fordi det var sådan, at alting gik dårligt, synes jeg. (...) Så blev jeg flyttet til et andet og et tredje, og det var så der, hvor min mor kom og hentede mig. (...) jeg kunne ikke sove, fordi jeg havde de der tanker om, hvor min bedstemor og bedstefar var henne, og hvad er der sket? Jeg rokkede, og de (personalet på børnehjemmet) har sådan en regel om, at hvis man rokkede, når man sov, så skulle man ind i stuen og sidde med hænderne oppe. Jeg kan tydeligt huske det. Det var så forfærdeligt,

synes jeg. Hele natten og indtil om morgenen, og det gjorde jeg så tit, fordi jeg havde de her traumer.”

Biniam forklarer, at personalet på børnehjemmet var meget strenge og hårde mod ham og mod alle børnene på børnehjemmet generelt, og han syntes, det var ganske forfærdeligt. Så da Lisbeth - Biniam kommende adoptivmor – kom hen på børnehjemmet og tog ham med, blev han ovenud lykkelig, fortæller han. Han ville bare væk fra det sted og ”*væk fra hende den onde mor, som vi kaldte hende.*” Lisbeth fik en rundvisning, og personalet fortalte om børnehjemmet via en tolk. Biniam husker, hvordan han følte sig meget lykkelig i bilen på vej til hotellet, hvor Lisbeth boede. Lisbeth og Biniam tog ikke tilbage til Danmark med det sammen, men blev i godt 2 uger, hvor de rejste rundt og så lidt af landet. Lisbeth oplevede samværet lidt vanskelig, da hun ikke kunne tale sproget. Hun forklarer: ”*Han talte jo rigtig meget med alle andre end mig, og derfor var det meget vigtigt at komme hurtigt hjem faktisk, så man kunne få en relation.*” Biniam kan også erindre sig turen hjem til Danmark. Af gode minder har Biniam hæftet sig ved mødet med sin kommende adoptivfamilie, som tog imod Biniam og Lisbeth, da de ankom til lufthavnen. Da Biniam startede i skole, var det på en skole med mange andre børn med en minoritetsetnisk herkomst. Han husker, at han blev drillet med sin hudfarve, at han syntes, det var mærkeligt. ”*Det forstod jeg ikke, fordi de var selv brune eller mørke, så jeg var meget forvirret*”. Der var cirka 63% med minoritetsetnisk baggrund. Biniam startede i en modtagerklasse, hvor alle kom fra forskellige lande. Der lærte han at tale dansk, og så efterhånden kom han i en almindelig klasse. Selvom over halvdelen var ud af familier med minoritetsetnisk herkomst, oplevede Biniam alligevel, som det er fremgået, meget drilleri. Han fortæller:

”De drillede mig meget, fordi jeg var anderledes. Måske fordi jeg gjorde tingene på en anden måde, fordi jeg ikke vidste, hvordan man skulle gøre det. Jeg gjorde det bare på den (..) måde at gøre tingene på (som man gjorde i hans oprindelsesland). Og jeg har også været lidt umulig, tror jeg (...) Det var ikke en god tid.”

Drillerier er det Biniam primært husker fra sine første år på skolen: ”*Jeg tænkte, at hvis de drillede mig, så kunne man måske drille nogle andre. Men jeg ved jo, at det ikke går. Men jeg blev desværre ved.*”. Ifølge Lisbeth handlede disse uoverensstemmelser meget om manglende sprog og forståelse. Hun fortæller således, at da Biniam fik lært sig mere dansk og bedre kunne forstå sin omverden, stoppede han også med at drille andre og blev heller ikke drillet så meget. Det var derfor primært i

de små klasser, at der var disse konflikter. Biniam oplever, at der både er fordele og ulemper ved at være adopteret. Fordelene er, forklarer han:

”at man er anderledes på en god måde. Man adskiller sig på sådan en dejlig måde, fordi folk pludselig spørger, hvor man kommer fra og gerne vil snakke med én. Det dårlige er, at måske kan man komme til at blive mobbet med sin hudfarve. Altså hvorfor er din mor hvid, og hvorfor er du brun? Det er et meget stort problem eller det har det været tidligere.”

Biniam fortæller om drillerier i de små klasser, men også om hvordan han selv kunne havne i nogle konflikter. Han mener at huske, at der i hans kontaktbog fra skolen til hjemmet hele tiden var beskeder til hans adoptivmor om alle disse problemer. Lisbeth afdramatiserer denne del og siger, at Biniam overdriver. Der var ikke flere konflikter end med de andre børn, understreger hun og fremstiller forløbet som en helt almindelig proces med at vænne sig til at gå i skole, sidde stille osv., men siger samtidig, at det for Biniam vedkommende måske var en lidt større udfordring, idet han ikke kunne tale dansk. Dette var dog tilfældet for en meget stor del af børnene på skolen, da de havde en anden etnisk herkomst end dansk og derfor var Biniam's vanskeligheder i starten ikke anderledes end de andre børns, påpeger Lisbeth.

Kontakten til biologisk ophav og kulturel åbenhed

Biniam og Lisbeth har taget flere ting med sig fra Biniam's oprindelsesland, blandt andet er de inspireret af madkulturen og hører også nogle af de sange, som Biniam kan huske fra sine første leveår: *”Jeg hører det stadig. (...) Jeg kan huske meget af de sange, vi sang. Det har vi på video, hvor min moster hun holder mig, og så synger jeg kristne sange.”* Biniam forklarer, at hans biologiske familie var meget kristne, så de gik i kirke næsten hver dag og sang kristne sange. Lisbeth fortæller, at de tidligere mødtes i en adoptionsgruppe ca. hver anden eller tredje måned, hvor alle børnene kom fra samme land. Det var en stor gruppe på 8-10 familier, men gruppen er opløst i dag. Biniam synes, det var dejligt at være i den gruppe, fordi alle børnene var fra samme land og derfor havde en særlig forståelse indbyrdes. Han fortæller: *”Vi legede godt sammen, og vi havde et godt fællesskab, kan jeg huske. Men efterhånden som jeg blev ældre, så gad jeg det ikke mere, fordi jeg havde andre interesser, og de havde andre interesser. Sådan er det jo.”* Biniam og Lisbeth ser dog fortsat nogle af de familier, de var i gruppe med, men de samles ikke længere i den store gruppe. Det gjorde de, da børnene var mindre, men ifølge Lisbeth har forældrene travlt og har

ikke længere samme interesse i det store fællesskab, hvilket er en lidt anden – måske bare supplerende forklaring – ift. Biniam's, der lagde vægt på børnenes faldende interesse for gruppen. Biniam og Lisbeth ser fortsat to-tre fra gruppen. De er blevet rigtig gode venner og ses ret ofte. Biniam mindes, at han som lille syntes, det var fantastisk at mødes med andre fra hans oprindelsesland, uden at han dog tænkte særligt over det den gang. Han uddyber: *"Hvis det ikke var sådan, så havde jeg ikke fået den anden forståelse. Jeg tror min mor har gået meget ind i det, at du skal være sammen med nogen fra dit eget land. Jeg tror min mor har gået meget op i det også."*

Lisbeth havde dog fra starten den tanke, at der ikke skulle være for meget fokus på adoption:

"Jeg synes, det var rart med et fællesskab i starten, men så blev det for meget. Det drejede sig rigtig meget om adoption, og jeg ville ikke have, at han skulle vokse op, og det hele drejede sig om adoption. Så derfor trak vi os lidt, hvor det var vigtigt for mig, at han også fik etnisk danske venner, fordi de snakker jo aldrig om adoption. (...) allerede inden vi kom til Danmark, så vidste jeg med mig selv, at det var noget jeg skulle tænke meget over. Fordi jeg kan jo se, at nogen andre, de gør jo kun i adoptionsfællesskaber, og det tror jeg ikke er sundt. Så jeg var meget bevidst om det, men det er klart, at i starten, der har man behov for det."

At have og bevare kontakten til barnets biologiske ophav (*relationsåbenhed*) hænger for Lisbeth sammen med en interesse for barnets oprindelsesland og landets kultur (*kulturel åbenhed*). I vores samlede interviewmateriale er Biniam den eneste af de adopterede børn og unge, der har en sådan kontakt til sit biologiske ophav via Facebook og via nogle venner Lisbeth har i hans oprindelsesland. Denne kontakt vil næsten automatisk også afføde en interesse hos adoptivforældrene for oprindelseslandet, forklarer Lisbeth. Det vil den, fordi det bliver væsentligt at kende til samfundsforholdene i landet, da disse spiller ind og influerer på, hvordan den biologiske familie har det. Biniam er rigtig glad for at have kontakten til sin biologiske familie og siger om betydningen heraf: *"Altså, det, synes jeg, virkelig er sejt, at jeg har altså nogen, som tænker på mig stadigvæk, og som tænker på, hvad jeg laver nu og sådan noget. Jeg er bare rigtig glad for, at jeg har nogen. Jeg er også bare rigtig glad for, at de lever. Det er jo dårlige forhold der i (...). Men det bliver bedre og bedre."*

Biniam er således venner med sin biologiske familie på Facebook. Det er dog mest Lisbeth, der vedligeholder kontakten, da Biniam ikke er så god til engelsk. Lisbeth uddyber:

”Ja, problemet er sprogbarrieren. De er ikke særlig gode til engelsk. Så skriver jeg jo breve til dem, som er oversat, men det er meget omstændigt, når man skal lave alt det, men det er bare lige for at supplere. Biniam vidste ikke i starten, at vi havde kontakt til familien, men det var meget vigtigt for mig, for at han kunne blive et helt menneske, følte jeg. Når der nu var en familie. Og adoptionsorganisationen ville ikke have, at jeg tog kontakt. Det gør man jo i dag, men det gjorde man altså ikke der for otte år siden. Vi mødte dem jo nede i (...). De kom og besøgte os, og det var de (Børnehjemmet, myndighederne) heller ikke meget for. (...) vi havde været der i en uge, tror jeg. Jeg havde jo, inden vi tog derned bedt om, om de ville tage kontakt til familien, fordi det var mit største ønske at få et billede, hvor vi alle sammen var på. Men det kunne ikke lade sig gøre, og det skulle man ikke, og det kunne give problemer. Og så pludselig blev jeg ringet op dernede og fik at vide, at de er der om en time. Og så kom de. (henvendt til Biniam) Du forstod ikke helt, hvad der skete. Og jeg ville jo ikke have, at Biniam skulle være med. Nu tænkte jeg, at nu havde han jo været væk fra dem et halvt år, og så at skulle se dem igen og blive taget væk fra dem igen. Men (det folkeslag, som er Biniam) er jo sådan, og det var det helt rigtige, at han var med.”

Det havde tilsyneladende også gjort et stort indtryk på Biniam, for han supplerer: *”Jeg kan huske, da jeg sad på min fars skød”*. Lisbeth oplevede det som meget rørende og blev også glad for at vide og opleve familiens kærlighed til Biniam. De optog dette møde på video, og Lisbeth tillægger denne video med Biniam's familie meget stor betydning. Biniam selv understøtter denne vurdering, idet han fortæller, at han bliver glad af at se denne video.

Positivt samspil mellem følelsesmæssig åbenhed og relationsåbenhed

For Biniam står det at være blevet givet væk som noget positivt. *”... de (Biniam's bedsteforældre) sagde, jeg skulle have et bedre liv,”* forklarer han og fortsætter: *”Så tog de det valg, at jeg skulle adopteres”*. På spørgsmålet: *”hvad tænker du om, at være blevet givet væk til børnehjemmet for, at du kunne blive adopteret?”* svarer han: *”Det synes jeg er virkelig stort. Altså, jeg ved ikke.. det er virkelig stort for mig, for jeg har jo fået et bedre liv. Jeg tænker også, at hvis de ikke havde gjort det, og jeg var blevet i (...), så var det ikke gået så godt, tror jeg. (...).”* Lisbeth supplerer:

”De gjorde det jo af kærlighed, og det brugte jeg meget tid på at fortælle Biniam, at det var ikke, fordi de ikke kunne lide ham, fordi de elskede ham, og de gjorde det af kærlighed, så

derfor har du nok lidt svært ved også at sige det, fordi du har aldrig rigtig følt svigtet – ikke i hvert fald, hvad jeg ved af – fordi du også har familie. Eller havde familien.”

Lisbeth understreger gentagende gange i interviewet betydningen af, hvad vi i denne rapport kalder ”følelsesmæssig åbenhed”. At hun og Biniam har kunnet snakke om adoptionen og det, der er gået forud, og de følelser og tanker, der er knyttet hertil. Hun forklarer:

”Jeg tror, det er noget med at være åbne omkring, at vi er jo en anden familie end andre, og være åbne om det, og når han vil, så altid tale om, hvad der er sket. Og det har vi gjort rigtig meget. (...) Der har aldrig været noget, hvor det skal vi ikke snakke om. Det er vigtigt for mig, at vi har talt meget om familien dernede, og jeg har fortalt, hvordan de har det.”

Lisbeth fortæller videre, at det betyder meget for Biniam at vide, at hans biologiske familie tænker så meget på ham, som de gør. Hun siger: *”Deres reaktioner i breve og når vi ringer og på Facebook, det er... jamen det er simpelthen så smukt.”*. Ligeledes betyder det også noget for hende selv for hvis Biniam en dag tager til sit oprindelsesland, så har han en stor familie dernede. Lisbeth er også åben overfor, at Biniam måske en dag vælger at tage tilbage og bo i oprindelsesland. For som hun siger: *”det er jo ikke hans valg at komme til Danmark, og hvis han en dag siger: ”Nu vil jeg flytte derned og bo hos min familie”, så vil jeg acceptere det fuldt ud. Det vil jeg”*. Denne holdning hos moderen er Biniam meget glad for, og han oplever det som en tillidserklæring. Lisbeth siger dog samtidig:

”Jeg tror aldrig, han flytter tilbage, men det kan jo også være, at han siger, at han tager et år og rejser dertil. Sådan noget, synes jeg også, ville være fantastisk for ham, fordi jeg har aldrig lagt skjul på, at vi har altså to familier. Vi har vores familie her, og så har vi en familie nede i (..), og de betragter jo mig ligeså meget som en del af familien nu. Den måde de er overfor mig. De takker mig og takker mig og takker mig over, at han har det godt. Det er helt vildt altså. Og det fortæller jeg jo Biniam, og det gør ham jo glad. Mange af sådan nogle ting har vi altid talt meget om, fordi det er så vigtigt for mig, at han ved, at de er der.”

Biniam og Lisbeths fortælling om adoptionen er eksemplarisk for praktisering af *relationel åbenhed* i og med at Lisbeth tager kontakten til den biologiske familie, inden hun og Biniam, efter adoptionen, rejste tilbage til Danmark og herefter vedligeholder kontakten til den biologiske familie til trods for de udfordringer, der er forbundet hermed. Desuden giver interviewet, hvor de begge

bidrager til fortællingen med ud- og underbygning af den andens udsagn, og samtidig indbyrdes modsigelser og forskellige perspektiver, indtryk af stor *følelsesmæssig åbenhed*. Der er plads til at være uenige. Den *relationelle åbenhed* i denne case indbefatter Lisbeths åbenhed overfor, at Biniam måske som voksen vil vælge at flytte tilbage til sit oprindelsesland. Desuden ser vi et positivt samspil med *følelsesmæssig åbenhed* i form af en relation, hvor man dels kan snakke om adoptionen og alle dens identitetsmæssige facetter; dels en accept og respekt for barnets individualitet og særegenhed, også det, der ikke lige nødvendigvis er relateret til adoption, fx problemer med ordblindhed. Desuden illustrerer ovenstående fortælling også, hvordan den *relationelle åbenhed*, i form af kontakt med biologisk ophav og oprindelsesland, er forbundet med *kulturel åbenhed*. En god kontakt til det biologiske ophav forudsætter interesse for kulturen og samfundsforholdene i barnets oprindelsesland. I næste fortælling er der også tale om en vis grad af *relationel åbenhed*, denne gang i forbindelse med en national adoption. Her har der ikke været kontakt til de biologiske forældre. Den manglende kontakt er begrundet i hensyn til barnet. Her synes adoptivforældrenes fortolkning af barnets bedste at sætte nogle begrænsninger for den fuldbyrdelse af *relationsåbenheden*.

Åbenhed på barnets præmisser

Det har ikke på noget tidspunkt været en hemmelighed, at Lotte blev bortadopteret et halvt år efter fødslen. Lotte kommer efter fødslen hjem til sin biologiske mor, Monika, hvor hun var i nogle få dage. Herefter kom hun på børnehjem i nogle få måneder: "*hvor min biologiske mor hun ikke helt ved, om hun skal give mig op til bortadoption, eller hun skal beholde mig*". Monika træffer herefter beslutningen om at bortadoptere Lotte. Lottes biologiske far står registreret som ukendt i papirerne, så han er helt ude af billedet. Selve adoptionen foregik ved, at Lottes adoptivforældre kommer på børnehjemmet en uge forinden hjemtagelse af barnet, så der er en overleveringsperiode på en uge. Lotte har i al den tid, hun kan huske tilbage vidst, at hun var adopteret. Adoptivfamilien har hvert år fejret det, de kalder Lottes årsdag, som er den dag, de hentede hende på børnehjemmet. Med et skandinavisk udseende, bliver hun ikke som mange andre adopterede, konfronteret med spørgsmålet om, hvor hun kommer fra, og om hun er adopteret. Selvom hun udseendemæssigt ikke ligner sin adoptivmor er der ikke nogen i omgivelserne, der stiller spørgsmål ved hendes oprindelse. Samtidig har der været ro omkring adoptionen i den forstand, at Lotte har de tilgængelige faktuelle

oplysninger om sit biologiske ophav. Hun fortæller: *”Jeg vil sige, at jeg ikke kan huske andet, end at jeg altid har vidst, at jeg var adopteret. Så på den måde, så har der været rigtig stor åbenhed.”*

Lotte biologiske mor, Monika, har lidt af skizofreni, men i hvilken grad er Lotte ikke klar over – også fordi en sådan psykisk lidelse ikke er statisk, og Monika har været til udredning over længere tid. Alle disse oplysninger står i Lottes papirer: *”Jeg har sådan en fin mappe, hvor det hele er samlet. Mine forældre har samlet alt, hvad de har haft. Og det er, at hun har været psykisk ustabil i mange henseender.”* Monika bor derfor i en beskyttet bolig. Lotte har således navn og adresse på sin biologiske mor og ved også, at hun har to ældre halvsøskende – en dreng og en pige, der bor hos deres far. Monika har haft jævnlig kontakt til disse ældre søskende, som hun har set et par gange om året, men Lotte har ikke selv kontakt til disse søskende. Da Lotte er 13-14 år er hun med sine adoptivforældre på en tur for at besøge det børnehjem, hvor hun har boet det første halve år af sit liv, og børnehjemmet finder en journal og notater frem fra dengang og kan informere om Lottes to halvsøskende. Men det er ikke noget, hun dykker længere ned i på daværende tidspunkt:

”Grunden til, at vi gjorde det, var, at i teenageårene, der havde jeg en masse spørgsmål, og jeg havde egentlig også et ønske om at opsøge mit biologiske ophav på daværende tidspunkt, og jeg tror det lå lidt i forlængelse af teenagetværhed og ”græsset er grønnere på den anden side” osv., og at finde ud af noget identitet den vej igennem. Og mine forældre sagde, at de gerne ville støtte mig i det, men de syntes, jeg skulle vente, til jeg var myndig. Og jeg tænker, eller det ved jeg, at grunden til, at de ligesom har meldt det ud på daværende tidspunkt, det var, fordi de har vidst om min mor, hvilken tilstand hun har været i, og at de syntes, jeg skulle være mere robust, før jeg ligesom blev konfronteret med det. Men det de så gjorde i stedet for, det var det her med, at så tog vi ned og besøgte det børnehjem.”

Lotte understreger, at lysten til at finde sit biologiske ophav alene handlede om hende som teenager og om de identitetsspørgsmål, hun tumlede med, og ikke om mangler i hendes opvækst. Hun siger: *”... overordnet så har jeg haft en rigtig god opvækst.”*

Når biologisk mor tager kontakt

For en del år siden sendte Lottes biologiske mor et brev til familiestyrelsen, hvor hun efterspurgte muligheden for kontakt til Lotte. Familiestyrelsen videresendte brevet til adoptivforældrene, hvorigennem Lotte har fået flere oplysninger om Monika og Lottes halvsøskende. Dette brev var

afsendt lige omkring Lottes 18 års fødselsdag, men på daværende tidspunkt var Lotte indlagt på hospitalet, hvorfor brevet blev sendt til adoptivforældrenes adresse. De vurderede, at det ikke er et godt tidspunkt for Lotte at få alle disse informationer og et brev fra sin biologiske mor:

”... jeg er indlagt til noget udredning for (...), og det er et hårdt forløb. Så jeg får faktisk først brevet noget tid efter, og det kommer i sådan en sammenhæng med almindelig ungdomsspørgsmål omkring identitet og så videre, hvor min far og jeg vi sidder og snakker omkring det, hvor han spørger ind til, om jeg ikke har haft lyst til at opsøge mit ophav på noget tidspunkt og lægger ligesom op til, at hvis det havde været ham, så havde han nok haft lysten. Jeg fortæller ham, at på nogle punkter har jeg haft, men frygten for at blive afvist, den er også dominerende på et plan, som gør, at jeg har fravalgt det. Hvor han så informerer mig om, at det har jeg ikke nogen grund til at være bekymret for, fordi jeg har faktisk modtaget det her brev, hvor hun har søgt kontakt.”

Lotte gør sig mange overvejelser om dette brev efterfølgende, og hun kan godt føle dårlig samvittighed over ikke at have kontakten til sin biologiske mor, men hun er bekymret for, hvad denne kontakt kan betyde for sin tilværelse og har derfor ikke taget kontakten, selvom hun egentlig gerne ville vide noget mere om hende. Hun ville også gerne have kontakt til sine halvsøskende, men føler ikke, hun kan etablere kontakt til disse halvsøskende, uden også at tage kontakt til Monika og har indtil videre fravalgt at tage kontakt til nogen af dem.

Når omsorg for barnet begrænser *relationsåbenheden*

Som Lotte fortæller sin historie, fremtræder den som en eksemplarisk praktisering af *fuldstændig åbenhed* om hendes adoption. Da vi kommer længere ind i fortællingen er der alligevel visse forbehold, der tydeliggør, at selv i de situationer, hvor adoptivforældrene lægger op til *fuldstændig åbenhed*, kan der være hensyn, som ifølge deres vurdering, bør tages, der medfører et vist forbehold og en gradbøjning af åbenheden. På det tidspunkt Lotte modtager henvendelsen fra sin biologiske mor via Familiestyrelsen, er hun indlagt på hospitalet, og adoptivforældrene vælger, at hun i den situation ikke skal have brevet. Hun får den først noget tid senere, da hun har en snak med sin adoptivfar om identitet, ungdom og lysten til at opsøge sit biologiske ophav. På spørgsmålet om, hvorvidt Lotte sidder inde med nogle spørgsmål, hvor hun tænker, at det ville hun gerne have vidst noget før, siger hun:

”Nej, ikke set i bakspejlet. Jeg vil sige, at dengang jeg var teenager og havde et ønske om at ville opsøge min biologiske mor, og at mine forældre syntes, det var en bedre ide, at jeg ventede, der synes jeg, på daværende tidspunkt, at det var frustrerende. Men når det så er sagt, så kan jeg sagtens forstå deres beslutning i dag, og jeg tror, at det er det helt rigtige, de har valgt. Og jeg vil sige, at den anden vej rundt, så kan jeg faktisk blive sådan lidt, ja.. specielt min far – altså min mor har altid været sådan at ”hvad end du vil, det støtter vi dig i”, hvor min far har været sådan, at han har nærmest ikke kunnet forstå, at jeg ikke har haft et behov for at opsøge. Og fred være med det, men jeg tænker, at jeg tror langt hen ad vejen, så har han måske heller ikke den indsigt i de følelser, der rører sig i mig, der gør, at jeg ikke har lyst til det. Så der har altid været åbenhed og støtte til, hvad end det måtte være. Og jo, selvfølgelig sidder jeg tilbage stadigvæk med nogle spørgsmål og nogle ting, jeg godt kunne tænke mig at finde ud af. Nu snakkede vi tidligere om udseende og sådan noget, og er der nogen, der ligner mig derude? Både adfærd og udseendemæssigt, og hvad er historien bag alt det her? Jeg ved nogle faktuelle ting, men følelserne og tankerne for den kvinde, der har givet mig væk til adoption. Og selvfølgelig også ens interesse for de halvsøskende, jeg måtte have.”

Da Lotte fik brevet fra sin biologiske mor om ønsket om kontakt til hende, ønskede hun det ikke. Hun fortæller, at hun frygtede, og stadig også i dag frygter, at hun ikke magter en kontakt til en psykisk ustabil og psykisk syg mor, og at det kan blive for belastende og for vanskeligt at trække sig igen. Hun er imidlertid nysgerrig efter at lære sine halvsøskende at kende, men det er ikke en mulighed for hende, da hun synes, det ville være etisk forkert at kontakte disse uden om Monika. Ikke alene kontaktede Monika Lotte via et brev, men dette brev faldt lige omkring Lottes 18 års fødselsdag, hvilket hun ser som et tegn på, at Monika er ret ivrig efter at lære hende at kende, da muligheden for dette (som lovgivningen er i dag) først foreligger ved barnets 18 år.

Nu er Lotte i midten af tyverne, og hun har endnu ikke taget kontakten til hverken Monika eller sine halvsøskende. Hun ville dog gerne kende til Monika liv og siger følgende herom: *”Jeg tror, at drømmescenariet for mig, det var, hvis jeg kunne lege vindueskigger for en dag, og så komme hen og se, hvilket liv hun lever, men ikke at skulle forpligte mig til en relation.”*. Til forskel fra mange af de internationalt adopterede, der (som vi senere skal se) efterlyser muligheden for en direkte kontakt til biologisk ophav i hjemlandet, er Lottes forløb et eksempel på en adoption, hvor denne mulighed rent faktisk har foreligget fra hendes 18 år, uden at hun af den grund vælger at benytte sig

af det. Der har ikke manglet informationer om hendes biologiske ophav, og da hun oplevede et behov for at vide mere, efterlevede hendes adoptivforældre dette ved at besøge det børnehjem, hvor hun tilbragte de første måneder af sit liv. I bakspejlet oplever Lotte denne imødekommelse, selvom det ikke var præcist, hvad hun efterspurgte, som tilfredsstillende. Med denne åbenhed har der ikke været et spillerum for at danne sig forestillinger om biologisk ophav, andet end forholdsvis kortvarigt i teenageårene, og dette har sikkert været med til at give Lotte en oplevelse af identitetsmæssig ro. I mange af de øvrige interview med adopterede er der omvendt netop tale om spillerum for forestillinger og drømme om biologisk ophav, som for mange har betydet en form for "identitetsmæssig uro" – søgen og frustration. De oplysninger, som Lotte har fået og særligt henvendelsen fra Monika, har dog givet anledning til nogle bekymring for og medlidenhed med Monika, da Lotte vurderer, at det ikke har været nogen nem beslutning at vælge at bortadoptere sit barn, og etiske dilemmaer omkring hensynet til Monika versus til hende selv. Disse etiske dilemmaer minder meget om nogle af de dilemmaer, som anbragte børn kan stå i. Gennemgående i Lottes fortælling er en stor tilfredshed med egen opvækst, forældrenes håndtering af åbenhed og generelt med at være adopteret. Når hun skal evaluere sit livsløb står det helt klart, at hun, ligesom det er tilfældet med Biniam, oplever at have vundet i "livets lotteri". For Lotte har der som barn også kun været positive associationer forbundet med at være adopteret, sådan som Lotte husker det i dag:

"Jamen, jeg husker det egentlig som noget positivt. Jeg tror sådan, at den der lidt specielle historie. Jeg følte mig lidt unik på baggrund af det. Og den ekstra fødselsdag. Sådan en meget lavpraktisk ting, men at det her med, at vi fejrede årsdag, det var en ekstra fejring. Og jeg følte mig egentlig også måske sådan lidt ekstraordinær på baggrund af, at jeg vidste i hvert fald, at mine forældre de havde virkelig ønsket mig."

Både Biniam og Lotte anskues det at være adopteret som noget positivt. Set i lyset af den opvækst de kunne forestille sig, de ville have haft, hvis de ikke var blevet adopteret, anser de sig selv som meget heldige. Når både Lotte og Biniam ser adoptionen i et særdeles positivt lys handler det om flere ting. Udover at de begge er vokset op i familier med en stor *følelsesmæssig åbenhed*, hvor der ikke har været problemer med tilknytningen til adoptivforældrene, har den *faktuelle åbenhed* betydet, at de har haft stor indsigt i, hvad de blev adopteret fra. Desuden har de haft muligheden for at kunne etablere en tættere kontakt til deres biologiske ophav, hvis de ønskede det. Den *relationelle åbenhed* har været der, om end i forskelligt omfang. Samspejlet mellem den *faktuelle-*

og den *relationelle åbenhed* har været med til at afmystificere deres biologiske ophav og været medvirkende til at aflive urealistiske forestillinger og drømmerier om biologiske forældre. Måske har det også givet børnene en oplevelse af medbestemmelse over egen skæbne. Dette er ikke noget, hverken Biniam eller Lotte tematiserer, men det er et aspekt, som spiller ind hos andre af de adopterede børn, der giver udtryk for en oplevelse af afmægtighed, og at der er blevet og bliver handlet hen over hovedet på dem.

Opsamling på de to fortællinger

I dette kapitel har vi set på to eksempler på praktisering af *relationsåbenhed*, hvor der for både Biniam og Lottes vedkommende, og til forskel fra størstedelen af vores øvrige fortællinger, har været mulighed for kontakt med biologisk ophav. Biniam og Lottes adoptionshistorier er i øvrigt meget forskellige. Der er tale om en international adoption af et førskole-barn og en national adoption af et spædbarn. Alligevel er der en række ligheder, der gør det interessant at sammenstille netop disse to fortællinger, idet de begge kan betragtes som to fortællinger om *relationsåbenhed* i positivt samspil med andre typer af åbenhed, og hvor børnene synes at profitere af denne åbenhed: I Biniam's tilfælde er der realiseret *relationsåbenhed*; mens der i Lottes fortælling mangler kontakt i barndomsårene, hvorfor *relationsåbenheden* kun er en potentialitet. Lottes fortælling indikerer, at det måske har været hensigtsmæssigt, at denne potentialitet ikke er blevet realiseret og at kontakt til biologisk ophav ikke i alle tilfælde er til barnets bedste. Fra anbringelsesområdet ved vi, at nogle børn har oplevet kontakt til deres psykisk syge forældre under anbringelsen som særdeles belastende, og som en relation, de bryder, så snart de får muligheden (Warming 2005). Sådanne eksempler støtter Lottes vurdering, men der er også eksempler, hvor man har fundet en kontaktform, som børnene har været glade for eller ok med, og som har dannet afsæt for, at børn og forældre kunne 'træne' og finde et leje for en vanskelig relation (Wegler mf. 2007). Hvis vi vender tilbage til Lottes egen aktuelle vurdering af, hvad der var det bedste, er det interessant, at hun i bakspejlet ikke tænker, at kontakten ville have været hensigtsmæssigt, mens hun tilkendegiver, at hun måske havde et andet syn på dette som yngre. Hendes vurdering af "barnets bedste" som voksen står dermed i modsætning til hendes eget perspektiv som barn, som hun selv fortolker det. Man kan spørge, hvad er så rigtigt? Det kan vi med det narrative interview ikke svare på, men et kvalificeret bud er, at det i høj grad vil afhænge af kontaktformen og barnets mulighed for at trække sig fra kontakten. I Ankestyrelsens danske undersøgelse fra 2014, er *relationsåbenhed* ikke særlig

udbredt. Faktisk er det kun 8% af de adopterede i undersøgelsen, som har, eller har haft, en direkte form for kontakt til deres biologiske forældre. 38% af de adopterede, som ikke har kontakt til deres biologiske forældre giver desuden, i lighed med Lotte, udtryk for, at det er fordi, de ikke har lyst (Ankestyrelsen 2014: 6). Resultaterne fra denne undersøgelse viser desuden, at de børn, som har en eller anden form for kontakt, udviser en bedre forståelse for deres adoption (Ankestyrelsen 2014).

Fælles for både Biniam og Lottes fortællinger er de to unges positive vurdering af at være adopteret. Biniam perspektiverer sin vurdering af at være adopteret i forhold til hvilken tilværelse og opvækst han kunne have fået i sit oprindelsesland. En sådan perspektivering går igen i mange af vokseninterviewene, hvor kontakt til biologisk ophav som voksen, er med til at give den adopterede identitetsmæssig ro. Dette bliver tematiseret i et senere kapitel. For Lotte har det at være adopteret også en meget positiv værdi. Ikke fordi hendes opvækst som adoptivbarn kontrasteres med det hun kunne forvente sig, som barn af en sindslidende mor, men fordi, hun oplever, at adoptionen giver hende en særlig spændende historie. Desuden oplever hun sig særlig udvalgt og elsket af sine adoptivforældre. Denne positive værdisættelse og positive identitetsforståelse ser vi som resultatet af ”best practice” i form af et samspil mellem adoptivforældrenes håndtering af kontakt til biologisk ophav og en generel *følelsesmæssig åbenhed* i form af en høj grad af indlevelse og invitationer til at tale med barnet om adoption og identitetsmæssige spørgsmål løbende gennem opvæksten, herunder på en måde, hvor det ikke bliver en fortælling om ’det reddede barn’, men om adoptanternes særlige værdisættelse af barnet og dets baggrund. Dette samspil mellem på den ene side høj grad af åbenhed i form af *faktuel åbenhed* og *relationsåbenhed* (evt. som potentialitet); på den anden side *følelsesmæssig åbenhed* med indlevelse i og hensyntagen til barnets perspektiver er centralt for ”best practice”. Det er dog de færreste adoptivforældre i vores materiale, der har muligheden for at realisere *relationsåbenhed*, da der ikke foreligger oplysninger om barnets biologiske ophav. I næste kapitel skal vi se på to eksempler på ”best practice” i form af åbenhed under de givne omstændigheder, hvor børnene er hittebørn adopteret fra et børnehjem i Asien.

Kapitel 3

Åbenhed inden for rammerne

Indledning

Fortællingerne i dette kapitel kan ses som eksempler på åbenhed under de givne omstændigheder, eller 'best practice' når *relationsåbenhed* ikke er en mulighed. I disse cases er *relationsåbenheden* nemlig begrænset af, at det ikke har været muligt at fremskaffe oplysninger om barnets biologiske familie, og derfor heller ikke for at etablere kontakt. Hvis alle muligheder for at finde den oprindelige familie er udtømt, kan *relationsåbenhed* sekundært bestå i kontakt til plejefamilier eller institutioner, hvor barnet har boet. Dette gør sig gældende for begge kvinder, vi skal stifte bekendtskab med i dette kapitel. Det er dog ikke en kontakt, som vedligeholdes over tid. Den første fortælling om Nanna Xia på 15 år er således et eksempel på ønske om *relationsåbenhed* fra adoptivforældrenes side, men hvor denne åbenhed er begrænset af de vilkår, der har været for adoptionen. Dette er helt gennemgående for de piger og unge kvinder vi har talt med, som er adopteret fra det land, som Nanna Xia kommer fra. I den anden fortælling om Nadja, der i dag er i midten af fyrrerne, har der ligeledes været en høj grad af *faktuel åbenhed*. Både Nanna Xia og Nadjas fortælling ligner således fortællingerne fortalt af de unge piger og kvinder, der er adopteret fra lande, hvor der er åbenhed om adoptionen, men hvor børnehjemmene ikke kender til og kan videregive oplysninger om biologisk ophav. I Nadjas fortælling er der imidlertid en anden begrænsning af åbenheden, idet hendes adoptivforældre ikke tillagde tiden inden adoptionen nogen betydning, herunder oplysninger om børnehjemmet og det, at Nadja er et "hittebarn". Fortællingen repræsenterer - i sammenligning med Nanna Xia's - dermed også et eksempel på, hvordan forståelser og måden at forholde sig til adoption har ændret sig fra dengang Nadja blev adopteret til i dag. Den gang blev tiden før adoptionen ikke tillagt så stor vægt, som den gør i dag (Christoffersen 2007).

Stolthed over 'dobbel-identitet'

Nanna Xia er som nævnt 15 år. Hun var godt et år, da hun blev adopteret. Foruden Nanna Xia består adoptivfamilien af far (Anders), mor (Ida), storesøster (Tina Yi) og en storebror (Peter). Før Nanna Xia blev adopteret, har hun boet på børnehjem. Der er ingen oplysninger om hendes biologiske forældre eller anden familie. Nanna Xias adoptivforældre hentede hende på børnehjemmet, og da de kom tilbage til Danmark, stod hele den nye familie i lufthavnen og tog imod med danske flag. I Danmark blev hun døbt, hvor adoptivforældrene valgte at give hende et navn, der signalerede tilhør til såvel Danmark som oprindelseslandet. Adoptivforældrene gør også på andre måder meget ud af børnenes dobbelte kulturelle tilhør, hvor det har dannet tema for dåb og fødselsdag såvel som for indretning af deres værelser. Ida siger:

"Vi er stolte af, at I kommer fra (...). Og jeg har altid sagt, at I skal være stolte af jeres hjemland. Det må man gerne være. Det skal man være. Det er vigtigt. Vi har (...) flag (fra oprindelseslandet), vi har haft ude nogle gang. Når I har fødselsdag, så har vi både haft danske og (...) flag. Altså, vi holder ligesom ved det på den gode måde. Det skal ikke være noget, hvor man siger, at det har ikke været..., fordi det er jo en del. Det er deres kultur, deres udseende. De er jo asiatiske af look."

Nanna Xia fortæller, at hun er stolt af at have den baggrund og etnicitet, som hun har. Ligeledes giver hun udtryk for tilfredshed med det dobbelt klingende navn: *"Jeg synes, det er dejligt, at det er originalt, og det understreger lidt, at vi er fra (...), og ligesom at vi er åbne omkring det."*

Rejsen til oprindelseslandet som op- og afklarende: Åbenhed udadtil og ro på indadtil

Nanna Xia fortæller imidlertid også, at hun, da hun var yngre tænkte en del over det med at være adopteret, men at det ikke længere fylder:

"Fordi nu har vi også været i (...) og rejst, og set det, og også fået lidt flere svar. (...) Inden vi var i (...), og også da jeg var yngre, der fyldte det meget. Der tænkte jeg meget over det; over hvor jeg kom fra og sådan noget. (...) Det var meget det med, at mine klassekammerater spurgte ind til det med om, hvor jeg egentlig kom fra. Og det eneste, jeg egentlig kunne svare, det var (...) (navnet på landet, red.)."

Efter rejsen har pigerne og Ida ikke alene fortalt om det på skolen, men også holdt foredrag om det i anden sammenhæng. Rejsen har – ifølge Nanna Xia selv - givet ro, og åbenheden har været

befordrende for trivslen i skolen og med klassekammeraterne: ”Jeg synes, det er en god idé at være åben om det med adoption. Også det med klassekammeraterne, at de ikke har stillet spørgsmål omkring det, men at det ligesom bare er noget, man er. Altså sådan at barnet ikke føler sig udenfor fællesskabet, men stadigvæk også føler sig lidt unik på den gode måde, selvfølgelig.”

At være elsket, og måske oven i købet noget særligt

I Nanna Xias adoptivfamilie italesættes ikke alene det at komme fra pigernes oprindelsesland, men også bare det at være adopteret som noget, man kan være stolt af og glad for, og adopterede børn som mindst lige så elskede som biologiske børn. Eksempelvis siger hendes adoptivmor:

”Det er jo højtelsket at være adopteret. At være adopteret, det er faktisk at være udvalgt. Der er mange børn i verden, som ikke er valgt, men som kommer som en hovsa. Adopterede børn, de er simpelthen det mest planlagte, vi overhovedet kan få, fordi man skal så meget igennem for at få dem. Så de kan ikke være mere planlagt. Man er simpelthen dybt elsket, når man kommer til.”

Før rejsen til pigernes oprindelsesland havde Nanna Xia mange spørgsmål, og det er langt fra dem alle, hun har fået svar på. F.eks. ved hun stadig ikke noget om sine biologiske forældre. Til gengæld møder hun en åbenhed og interesse fra børnehjemmet og medarbejderne der, som får betydning for sin forståelse af sig selv og sin baggrund. Nanna Xia fortæller om rejsen:

”Altså først der vidste vi faktisk slet ikke noget om min biologiske familie. Det eneste, vi vidste, det var, at jeg var blevet afleveret på gaden, hvor der var en seddel, hvor der stod mit navn på.(..) Så kommer vi til det her hotel og møder børnehjemslederen, og så kommer der en dame ind, som med det samme kan genkende mig, fra da hun havde passet mig, da jeg var lille. (..) Og så kommer hun hen til mig og siger mit (..) (oprindelige, red.) navn, og tolken oversætter. Og så finder vi ud af, at hun har været en af dem, der har passet mig allermest. Og hun var også med til at aflevere mig til min mor, far og Peter. Og så tager de os med ud til et tempel, hvor hun så også lidt lige som Tina Yi’s biologiske mor, tager mig i hånden og næsten ikke vil give slip på mig. Vi går sammen, og hun vil også på en måde gerne lære os den asiatiske kultur. Hun lærte mig, hvor man beder, hvordan man spiser med pinde og så madede hun mig også.”

Nanna Xias bror supplerer fortællingen:

”Det var nemlig også ret vildt, ligesom man kunne se Tina Yis biologiske mor havde glæde ved at se Tina Yi, så havde damen her også en oprigtig glæde ved at se Nanna Xia igen.”

Nanna Xia fortsætter:

”Vi fik også lov til at se vores papirer, hvor der stod, hvordan vi var, da vi var små, og der stod også blandt andet, at jeg også tog maden og proppede det ned i mit tøj, hvis der nu ikke var mad nok, sådan at jeg havde til senere, hvis nu jeg blev sulten igen. (..) De beskrev, at det var meget tydeligt at se, om jeg var glad eller sur eller ked af det.”

Ida supplerer:

”De fortalte så levende. Vi kunne genkende alt på, hvordan Nanna Xia var, da vi fik hende. Og det er jo det, de sad og beskrev. Det er jo fantastisk at komme ud efter så mange år, at personalet bare sidder og råber i munden på hinanden, at sådan var den pige. Der er ikke ligegyldighed, det er der ikke. Der er en omsorg for de her børn derude, og man håber det bedste i livet, det gør man. Det er tabu derude, men elsket på en eller anden måde, det er de bare.”

Selvom det som sagt ikke lykkes familien at opspore nye oplysninger om Nanna Xia's biologiske familie, endsige at etablere kontakt, så får de noget med sig. Nemlig en historie om, at Nanna Xia var elsket og blev draget omsorg for på børnehjemmet – en historie som vedligeholdes i familiens måde at snakke om rejsen på.

At have trukket det heldige lod – den nuancerede forståelse

Samtidig har rejsen også aflivet eventuelle fantasier om, at livet kunne have været meget bedre som 'ikke-adopteret'. Nanna Xia fortæller, at hun efter rejsen tænkte: *”meget over, hvordan det kunne have været, hvis jeg ikke var adopteret. Om jeg nok ville have det dårligere måske. Det ved jeg jo selvfølgelig ikke, men de var jo meget fattige derude og sådan.”* Rejsen gav hende en oplevelse af, at have trukket det gode lod, men også af: *”at jeg var elsket på børnehjemmet, at de havde passet på mig. (..) Det var jeg selvfølgelig glad for. Det var et børnehjem, der virkelig tog sig af de her børn, der var blevet forladt af deres biologiske forældre.”* Og Ida supplerer og underbygger pointen om på én gang at have været elsket derude, men også heldig at være kommet til Danmark:

”selvom man er fattig, så er kærligheden der jo stadig. Man får lidt omsorg, men man får jo ikke ligeså meget omsorg i (..) på et børnehjem, som man gør på et dansk børnehjem. (..)

Selvfølgelig har Nanna Xia ligget alene, det ved hun også godt, selvfølgelig har hun det. Der er ikke kommet nogen, når hun har grædt, ligesom der gjorde, da man kom hjem (i adoptivfamilien), men man har ikke taget skade af det, fordi der alligevel har været en omsorg, hvor nogen steder i verden er der bare ingen omsorg”.

Nanna Xia uddyber yderligere med fokus på, at personalet på børnehjemmet også efter adoptionen har bekymret sig om hende, hvilket synliggøres gennem symbolske udtryk i form af fotos på væggene:

”Også da vi var på rundtur på børnehjemmet, der var der også en væg med en masse billeder af os og fra os, hvor vi sad og legede sammen, som var blevet sendt til børnehjemmet, som de så havde hængt op, som også lidt viste, at det var en betydning for dem, at vi stadig havde det godt, og vi var kommet til et godt sted og et godt hjem”.

Gruppen med de andre adopterede: Åbenhed og kontakt til andre tidlige relationer

Helt fra Nanna Xia var lille, har familien deltaget i en netværksgruppe med andre adoptivfamilier med børn fra samme land. Ida giver udtryk for, at i starten var det nok mest de voksnes behov, men at hun også ser det en måde at vedligeholde Nanna Xias tidlige relationer: *”de piger, Nanna Xia har boet på værelse med (på børnehjemmet) og sovet i seng med endda også, mødes vi med. (..) Det er jo ikke ligegyldigt. Der var en tæt tilknytning. Børnene søgte hinanden.”* Nanna Xia fortæller, at gruppen især var vigtig for hende, da hun var yngre:

”Altså til at starte med, da vi var lidt yngre, der betød det meget, fordi der snakkede vi også meget mere om det. Og det der med at være adopteret, og tænk engang, der boede vi på samme børnehjem og samme værelse. Nu så snakker vi lidt mere om det sociale, og der er vi egentlig bare sammen. Der snakker vi ikke så meget om det med, at vi er adopteret og sådan noget. Så betydningen er måske blevet lidt mindre, jo ældre vi er blevet.”

Nanna Xia tænker ikke, at båndet til pigerne fra adoptionsgruppen er tættere end til hendes andre veninder, men lige i forhold til det med at være adopteret kan hun bedre snakke med dem – det fylder bare ikke så meget mere.

Adoptionen fylder ikke

I dag er deltagelse i gruppens sammenkomster ikke så højt prioriteret, supplerer Ida:

”Vi tager til de her træf, hvis vi har tid og lyst og kan. Og hvis der nu er noget andet til dagens daglighed, hvor de (pigerne) tænker, at de vil godt nok hellere til den der klassefest, så tager vi til den klassefest.(...) dagligdagen det er jo altså nummer ét. Det andet (adoptionsgruppen, red.) er rigtig godt at have derude, men vores dagligdag herhjemme, det er jo sådan set den vigtigste, fordi vi er jo bare stadig en helt almindelig dansk familie, godt nok bare med et andet udseende.

Peter uddyber: *”adoptionen fylder jo ikke noget som sådan i vores liv i dagligdagen. (..) Det er jo ikke noget, vi går og tænker over nogensinde i dagligdagen.”* Herigennem siger han det samme, som Nanna Xia flere gange tidligere i interviewet har sagt: at på trods af – eller måske netop i kraft af – familiens åbenhed omkring adoption og pigernes kulturelle baggrund samt ’dyrkning’ af de tidlige relationer, så fylder det ikke. De oplever sig selv som en ganske almindelig, og på den gode måde lidt særlig, familie.

Normalisering af adoption og åbenhed med forbehold

Nadja er i midten af fyrrerne. Da hun ca. var ni måneder gammel blev hun adopteret til Danmark. Hun fortæller, at den gang var det sådan: *”at man ankommer til lufthavnen og der bliver hentet af sine adoptivforældre. Der kom børnene fra (..) (oprindelseslandet) svøbt i tæpper, og så blev de afleveret af nogle bærere, som var fløjet med børnene.”* Nadja fortæller videre, at hun altid har vidst, at hun var adopteret, hvilket dels hænger sammen med, at hun adskiller sig udseendemæssigt fra sine adoptivforældre, dels en generel åbenhed om adoptionen i hendes adoptivfamilie: *”Det er jo klart, at selve adoptionen og bevidstheden om, at man var adopteret, det har jo fulgt med mig gennem min barndom, og lige så længe jeg kan huske tilbage, har jeg vidst, at jeg var adopteret. Og det har jo også noget med udseende at gøre, men faktisk også at vi har talt om det i familien.”*

Nadja fortæller, at der på den måde har været åbenhed om hendes adoption. Adoptionen har aldrig været noget hemmeligt eller tabubelagt. Det har været noget, børnene i familien til hver en tid kunne komme til deres adoptivforældre med spørgsmål om. Der har været *faktuel åbenhed*, og

videre også *social* og *kulturel åbenhed*. Nadja beskriver således sin adoptivfamilie som en åben familie, der rejser meget, og som også var åben i forhold til andre kulturer og andre måder at være familie på.

”Adoption har jo altid været et tema, og det har ikke været noget hemmeligt. Familiemæssigt tror jeg nok, at det har været sådan, at man tænkte, at vi var en del af familien på samme måde, som alle andre, så derfor. Det overhovedet at gå ind på den diskussion, det har vi egentlig ikke haft noget af. Det har været det der med, at mine forældre har været vant til at rejse, og det var almindeligt og naturligt, eller i hvert fald ikke underligt, at man var sådan en familie som os.”

I Nadjas adoptivfamilie var hende og hendes adoptivsvendens adoption noget, man kunne snakke om, men samtidig var det ikke noget, der blev tillagt den helt store betydning. Nadja kendte derfor heller ikke til de nærmere omstændigheder vedrørende sin adoption eller vedrørende tiden, før hun blev adopteret. Den *følelsesmæssige åbenhed*, forstået som indlevelse i, hvad der for barnet kan have betydning, var altså ikke så stor.

At finde ud af, at man er et ”hittebarn” ved et tilfælde

Eksempelvis havde adoptivforældrene ikke fortalt Nadja, at hun var et ”hittebarn”. Det er noget hun finder ud af, da en af hendes bedste veninder på et tidspunkt spørger hende, om det er rigtigt, at hun er et hittebarn. Nadja får altså denne oplysning helt tilfældigt, hvilket hun ikke synes, var den optimale måde at få den oplysning på. Nadja mener, at hun på daværende tidspunkt var ca. seks år:

”Det er egentlig sådan en hændelse, som jeg har lyst til at fortælle dig om, for jeg tror, at den reflekterer lidt, den refleksion man kan have, når man er adopteret. Men den første oplevelse eller måden jeg finder ud af det på, så at sige, det er ved, at en af mine veninder spørger mig, om det er rigtigt, at jeg er et hittebarn, og hvor jeg kan huske, at jeg tænkte, at nej, det er jeg da ikke. Det har jeg da i hvert fald ikke hørt noget om, men hvor der indsniger sig den der lille tanke om, er jeg det?”

Nadja fortæller her om, hvordan hun – selvom hun tror sig sikker – ikke kan gøre sig fri af tvivlen, men der skal gå mange år, før hun får vished. Adoptivforældrene siger ingenting om det på eget initiativ. Det er således først, da Nadja er 15 år og begynder at spørge hertil, at hun får indsigt i tiden før selve adoptionen. Nadja forholder sig i dag undrende og kritisk til adoptivforældrenes

manglende nysgerrighed, men det bliver ikke tematiseret som et svigt hverken i betydningen manglende interesse eller en følelse af at være overset eller ikke have betydning for adoptivforældrene. En sådan tolkning og følelsesmæssig reaktion på manglende viden om adoptionshistorien er ellers noget, mange andre af vores voksne informanter fortæller om. I stedet bliver det en fortælling, om Nadja som handlende aktør, der selv er i stand til at tage hånd om sagen ved aktivt at konfrontere adoptivforældrene i forhold til at få oplysninger, som, hun oplever, er vigtige for hendes forståelse af egen identitet. Samme billede går igen, da hun fortæller, at hun selv senere vælger at rejse til sit oprindelsesland på en længere rundrejse for at opleve det.

Forældrenes begrænsede indlevelse i, hvad adoptionshistorien kunne betyde for Nadja

Nadjas adoptivforældre har rejst meget og på et tidspunkt, hvor hendes adoptivmor var i det land, som Nadja kommer fra, sørgede hun for at henvende sig hos myndighederne og få de dokumenter, der var vedr. Nadjas adoption. Nadja fortæller følgende om de nærmere omstændigheder vedrørende sin adoption:

”Jeg har nogle papirer, som min mor var ovre at hente på et tidspunkt. Og der fremgår det, at jeg er et hittebarn. Så jeg er fundet på gaden. Og der står ikke rigtigt noget om, hvornår jeg præcist er født, så jeg tænker, at datoen for min fødselsdag, det er en, man har fundet på, ligesom man har givet mig et navn. Men altså, jeg er fundet på gaden i en gammel bydel i en kæmpe stor by i (...). Den 24. december. Juleaften. Og er blevet bragt af nogen til politiet. Og ja, hvordan har det været... Så er jeg blevet bragt på et børnehjem. Eller først på sygehus tror jeg, og så er jeg blevet undersøgt. Jeg har haft et eller andet, jeg skulle undersøges for. I mine papirer ligger der røntgenbilleder af lunger og sådan nogle forskellige ting. Og der har jeg så været et stykke tid, og så er jeg så kommet på børnehjem i (...) for små børn. Og efter det er jeg kommet i pleje, og har været det henover foråret, i en plejefamilie, og tænker, at det er der, man har undersøgt, om der var nogen, der kendte mig eller savnede mig. Og da der ikke har været det, så er jeg blevet opgivet eller indstillet til adoption...”

Disse papirer, som adoptivmoderen hentede, får Nadja som 15årig, da hun spørger sin adoptivfar. Så Nadja konkluderer, at hendes adoptivforældre ikke har været særlig nysgerrig efter disse oplysninger og heller ikke har haft indlevelse i, hvor vigtige, de kunne være for Nadja.

”Jeg har jo altid vidst, at jeg var adopteret, det har heller ikke været noget hemmeligt, hvis man kan sige det sådan, eller tabubelagt. Jeg tænker, at man har talt om det på nogle bestemte måder, at vi kom fra et andet land, at det var spændende, at man var adopteret, og hvad var (...) (oprindelseslandet) for et sted og så videre, så det har vi talt om. Sådan de nærmere omstændigheder omkring, hvad der er sket – det jeg fortæller dig nu – (...) det har vi ikke talt om, da jeg var barn. Det er ikke sådan en fortælling, jeg har fået overleveret af mine forældre, at jeg var et hittebarn, og så kom jeg på børnehjem og sådan noget. Så det er noget, der ligesom er blevet støvet op senere”.

I den forbindelse tænker Nadja, at hun efterfølgende godt kunne have ønsket sig, at der havde været mere snak om tiden inden, hun blev adopteret, så hun fx var klar over, at hun var et hittebarn og ikke skulle finde ud af det, ved at veninden spørger hende, fordi veninden har fået det at vide af sin mor.

”... så sniger en lille tanke sig ind om, hvorfor er der ikke nogen, der har sagt det til mig, hvis det er? Eller måske endnu mere den der med, hvorfor er der nogen andre, der ved noget om mig, som jeg ikke ved. Så der kunne jeg godt have ønsket mig, at der havde været mere snak om osv. så har det været den der interesse for, hvad ligger der før adoptionen. Hvor kommer jeg fra osv. Så det er den, jeg har forfulgt lidt senere, fordi jeg fandt ud af, at de havde nogle papirer liggende på mig, mine forældre, (...) Jeg spurgte min far: ”Hvorfor har du egentlig aldrig tænkt over, at det kunne være interessant at vide noget om, hvad der var sket før?”. Jamen det havde han bare ikke tænkt over eller det der med, at jeg havde været et hittebarn, ”det havde han da fået at vide, men det kunne han da ikke huske”. Så det er en anden tid, tror jeg, end hvis man tænker på børn, der bliver adopteret i dag.”

Nadja undrede sig over, at hendes adoptivfar ikke tillagde det mere betydning. Hun fortæller, at hendes undring allerede startede, da hun var barn. Hun syntes, det var underligt, at forældrene ikke sagde noget om tiden, før hun blev adopteret og om det, at hun var et hittebarn. Det er den del, der ikke har været talt om, fortæller Nadja:

”Det har været åbenlyst og ukompliceret at snakke om på alle mulige andre planer, men den del, der hedder ’før adoptionen’, den har ikke været tydelig. Og så er der jo en del år, hvor jeg ikke nødvendigvis tænker specielt meget over det, men da jeg så bliver de der 15-16 år og begynder at tænke.. Ja, der er jo meget med identitet, og hvem er jeg, og også

relationer til forældre. Så det har indgået i den pakke at frigøre sig, og hvad kan man kalde det, at arbejde lidt med de der relationer. (...) Altså han sagde jo sådan helt ærligt, at: ”Jeg har ikke tænkt mig at skjule noget for dig. (...) jeg mistænkte ham heller ikke for at skjule det. Jeg tror bare, jeg tænkte, at det var underligt, at de ikke havde været interesseret i det og havde lyst til at fortælle os det.”

Hele fortællingen om hvad der var gået forud for adoptionen, er altså ikke en del af den historie, som adoptivforældrene fortalte Nadja, da hun var barn. Når Nadja fortæller, at hun ikke oplever et følelsesmæssigt svigt i forhold til adoptivforældrenes manglende viden og videregivelse af den viden, de har, om hendes adoptionshistorie, kan det ses i sammenhæng med, at hun sætter det ind i et historisk og samfundsmæssigt perspektiv. Hun forstår disse forbehold i åbenhed i lyset af, at det ikke var almindeligt på den tid, at man tillagde denne del af adoptionshistorien så stor betydning. Det er først senere, at man i kraft af diverse psykologiske teorier, har fået så stort fokus på barnets allerførste tid. Disse teorier tematiserer netop den allerførste omsorg med senere tilknytningsmønstre. Nadja skaber således en fortælling, hvor adoptivforældrenes uhensigtsmæssige ageren bliver forståelig og tilgivelig. Det betyder, at hun - selvom hun som 15-årig identitetssøgende teenager har gået adoptivforældrene på klingen angående viden om sin adoption, og også i dag tænker, at det optimale ville have været, hvis de havde haft større forståelse for betydningen af tiden før adoptionen og mod til at snakke om det – ikke i dag som voksen kæder det sammen med et følelsesmæssigt svigt. I stedet sætter hun forældrenes handlinger ind i et samfundsmæssigt perspektiv og ser deres handlinger som udtryk for, hvordan man forholdte sig dengang. Når Nadja skal vurdere, hvad der er godt for et adopteret barn, vurderer hun dog, at det er et større ”*mod hos adoptivforældrene*”. Hun efterlyser et større mod til at tale om alle spørgsmål vedr. adoptionen herunder også tiden inden selve adoptionen, det vi begrebsligger som *følelsesmæssig åbenhed*. En sådan åbenhed fordrer, at adoptivforældrene har modet til selv at bringe det på banen, så det ikke er barnet, der selv skal spørge her til.

Opsamling på de to fortællinger

Ankestyrelsens undersøgelse fra 2014 viser, at 39 % som ingen oplysninger har, savner at have oplysninger om deres biologiske familie (Ankestyrelsen 2014: 43). De to fortællinger i dette kapitel er således på hver sin måde illustrationer af ”best practice” når muligheden for *relationsåbenhed* er

begrænset. Nanna Xias fortælling har vi valgt at bringe som et udtryk for ”best practice”, idet adoptivforældre udviser såvel høj grad af *faktuel åbenhed*, som indlevelse og forståelse for hvad både historie og anden oprindelse må betyde for Nanna Xia (*følelsesmæssig åbenhed*) samt interesse og positiv værdisættelse af Nanna Xias etniske og kulturelle baggrund (*kulturel åbenhed*). Disse dimensioner af åbenhed, som vi kalder henholdsvis *faktuel*, *følelsesmæssig* og *kulturel åbenhed*, er centrale for de adopteredes positive identitetsskabelse. Dette vil vi se nærmere på i kapitel fem. Nanna Xia fortælling er således udtryk for ”best practice” ud fra de rammesættende betingelser. Der foreligger nemlig ikke oplysninger om hendes biologiske ophav, så fortællingen er en illustration af, hvordan man som adoptivforældre og -familie kan forholde sig til dette grundlæggende vilkår og praktisere åbenhed på trods. Adoptivfamilien sørger for at tillægge historien betydning, hvilket netop er det, Nadja efterlyser, når hun taler om et større mod hos adoptivforældrene til at snakke om det, der er gået forud for adoptionen. At tillægge historien vægt er sket løbende i Nanna Xias opvækst.

Det er en væsentlig pointe fra interviewet med Nanna Xia, at både Ida og Peter er aktive medskabere af en positiv fortælling om Nanna Xias første tid på børnehjemmet og om, hvordan hun har modtaget omsorg og er blevet holdt af, selvom børnehjemmets opdragelsesnormer var og er nogle andre end danske normer i dag. I interviewet påtager Ida sig en meget aktiv medkonstruktør rolle (og i et vist omfang også Peter), når Nanna Xias fortælling skal fortælles. Det gør hun som nævnt helt konkret i interviewsituationen, men derudover signalerer fællestrækkene i fortællingerne også, at Nanna Xias egen fortælling (og Peters) er præget af denne grundlæggende positive fortælling. Det ser ud som om, at denne er en kollektiv fortælling, der genfortælles og vedligeholdes gennem familiens anekdoter, som en del af familiens samvær og gensidige skabelse og forhandling af virkelighedsforståelsen. At Nanna Xia er adopteret, er ikke noget, de tænker over i det daglige, fortæller de. Og det er ikke noget, man i familien tillægger nogen særlig betydning, samtidig med, at de, blandt andet via fremstillingen af en fotobog med minderne fra Nanna Xias første tid på børnehjemmet, alligevel tillægger hendes kulturelle ophav positiv værdi.

Nadjas fortælling handler ligeledes om en adoptivfamilie, der forholder sig af – om end ikke samme grad af - åbenhed til adoption under de givne omstændigheder. Det var således først på Nadjas forespørgsel, at adoptivforældrene sørgede for, at hun fik oplysningerne om de nærmere omstændigheder ved sin adoption. Nadjas adoptivforældre praktiserer en form for *kulturel åbenhed*

i form for af en fordomsfrihed i forhold til at være en ganske almindelig familie. Det er imidlertid værd at bemærke, at mens 'almindeliggørelse' gives positiv betydning i Nadjas fortælling som en form for fordomsfrihed, så er der flere af vores andre voksne informanter, der i stedet betydningstilskriver det som manglende indlevelse i, hvordan det er at se anderledes ud og have minoritetsetniske rødder. Det vil sige som følelsesmæssig lukkethed.

I forhold til *faktuel åbenhed*, er der i Nadjas tilfælde, ligesom for Nanna Xia, en udefra sat begrænsning i forhold til, hvor meget de kan vide om de allerførste måneder, da det ikke i udgangspunktet er oplysninger, de har fået med fra børnehjemmet. Nadjas adoptivmor sørgede efterfølgende for at få disse oplysninger fra børnehjemmet, da hun i et andet ærinde har en rejse til Nadjas oprindelsesland. Åbenheden vedrørende Nadjas adoption er imidlertid begrænset af, adoptivforældrenes manglende opmærksomhed på betydningen heraf. De tillægger ikke denne indsigt i Nadjas første måneder nogen betydning. Et forhold, der kunne fremstilles som udtryk for et følelsesmæssigt svigt, men som ikke fremstilles sådan i Nadjas fortælling. I stedet forstå Nadja adoptivforældrenes måde at agere på som fostret deres tid, hvor de nærmere omstændigheder i barnets adoptionshistorie, ikke blev tillagt nogen særlig betydning. Nadja sætter hermed sin fortælling ind i et bredere samfundsmæssigt og historisk perspektiv, hvorved adoptivforældrene ikke bebrejdes deres handlinger; disse forklares og perspektiveres i stedet. Herved fremtræder de forståelige og tilgivelige.

Hun fortæller videre sin historie på en måde, hvor hun – heller ikke som barn - blot er offer for andres handlinger og beslutninger, men også selv er aktør. Således siger hun ”*jeg spurgte heller ikke selv*” om tiden, hvor hun ikke havde oplysninger. Og hun fortæller, hvordan hun som 15-årig tager initiativ til at få de oplysninger, hun indtil da ikke har haft adgang til, og at hun som ung har kunnet tage på rejse og udforske sit kulturelle ophav. Nadjas fortælling er således en fortælling, der gør hende selv til aktør i eget liv. Hun tager ansvar for at få det, hun har brug for og undlader i øvrigt at italesætte manglende oplysninger om adoption og fravær af rejse med familien til oprindelseslandet som et svigt. Herved er begge fortællinger, Nanna Xias og Nadjas, illustrationer af hvad vi vil kalde *stærke fortællinger*, som også kan anses som et centralt aspekt af ”best practice”. Stærke fortællinger, er fortællinger, der styrker den fortællende(s) handlekraft) og dennes relationer. For Nadja består det stærke i fortællingen af, hvordan der skabes forståelse for forældrenes handlinger, så de ikke fremstår og opleves som et følelsesmæssigt svigt og ved, at hun selv meget konkret tager ansvar for det, hun har brug for i forhold til både *social og kulturel*

åbenhed. Nanna Xias fortælling er ligeledes en stærk fortælling, hvor den minoritetsetniske baggrund gives positiv betydning, og hvor hun fremfortælles som elsket af sit biologiske ophav såvel som af sine adoptivforældre, sidstnævnte endda som mere, end hvis hun var biologiske barn. Vi får heri et indblik i, hvordan man som adoptivforældre kan være aktiv medskaber af en sådan stærk fortælling gennem omsorgsfuld medkonstruktion – i dette tilfælde om dobbelt-identitet, som noget man kan være stolt af, og af Nanna Xia som elsket. At gøre det, er et vigtigt element i ’best practice’ for adoptivforældre, og at klæde adoptivforældrene på til det et vigtigt element i ’best practice’ for myndighederne.

Mens Nanna Xias fortælling rendyrket illustrer ’best practice’, når der er udefra satte begrænsninger i forhold til oplysninger og kontakt, kan det samme ikke siges om Nadjas. Vi har valgt alligevel at tage den med, da den er en illustration af, hvordan man narrativt kan arbejde med sin egen adoptionshistorie på en helende og styrkende måde. Med dette vil vi dog ikke hævde, at denne mulighed er lige let tilgængelig for alle. Således kan man formode, at det er nemmere at skabe et stærkt narrativ alá Nadjas, hvis man dels besidder viden om den historiske og samfundsmæssige udvikling, som sætter adoptivforældrenes handlinger og prioriteringer i perspektiv, dels i øvrigt har et liv, hvor man på andre fronter er tilfreds og oplever handlemuligheder.

Kapitel 4

Lukkethed og løgn om adoption

Indledning

Selvom vi i denne rapport har fokus på åbenhed i adoption og betydningen heraf, giver det alligevel god mening at se på konsekvenserne af lukkethed i de voksnes retrospektive fortællinger. Lukket adoption kan karakteriseres som en adoption, hvor det adopterede barn ikke får kendskab eller kontakt til den biologiske familie. Lukket adoption indebærer desuden, at adoptivforældrene ikke deler fortidens viden med det adopterede barn. Lukkethed i adoption var, som nævnt i kapitel 1, normen førhen, og korresponderede med den daværende gennemgående og dominerende diskurs om, at alle parter havde bedst af at komme videre med deres liv (Ayers-Lopez et al. 2008:551; Fravel et al 2000:425; Wolfgram 2008:134). Ved at holde adoptionen lukket ønskede man at forhindre, at de involverede parter i adoptionstrinanglen blev udsat for stigmatisering fra det omgivende samfund (Jones 2016, Reamer mf. 2007, jf. kapitel 1). En af ulemperne ved lukkede adoptioner er imidlertid, at den adopterede kan danne sig nogle forestillinger omkring, hvordan de biologiske forældre er, hvis man ikke kender dem. Disse forestillinger om de biologiske forældre vil ifølge en forskningsartikel oftest være negative (Wrobel et al 1996). I vores materiale har vi dog også eksempler på det modsatte. Uanset om de er positive eller negative, kan sådanne forestillinger være negative for barnet fordi de kan vokse sig meget store: blive til mareridtsforestillinger eller ønskedrømme.

Imidlertid har der ikke altid været så stort fokus på barnet som individ og derfor heller ikke på, hvad barnet tænkte og følte. I datidens tankegang var barnet familieseret, så man ikke skelnede mellem barnets og forældrenes perspektiver, behov osv. (Warming 2011). Man tænkte, at havde familien det godt, så havde barnet det også godt. Samtidig var børnesynet dengang domineret af et 'becoming-perspektiv' med fokus på, hvordan barnet udviklede sig (og om det artede sig), og hvordan det ville blive som voksen, på bekostning af 'being-perspektivet', hvor det understreges, at barndommen er vigtig i sig selv (ibid). Lukkethed i adoption var i forlængelse af familieseringstankegangen og hensynet til adoptivforældrene begrundet i, at adoptivfamilien skulle have lov til at have ro på og fremstå normale (og derved undgå stigmatisering). Lukketheden blev også begrundet med, at man

ønskede at beskytte ugifte kvinder, der var blevet gravide (Alvery 2013:6; Berge et al 2006:1013) og for at beskytte den biologiske mors nye privatliv (Farr et al. 2014:46). Desuden handlede lukketheden i adoption om at beskytte adoptivbarnet mod en potentiel stigmatisering fra omgivelserne (Wolfgram 2008:133). Lukkethed i adoption blev desuden betragtet som den bedste betingelse for tilknytningen mellem adoptivforældre og det adopterede barn (Wolfgram 2008:34). Endvidere ønskede adoptivforældrene ofte lukket adoption, fordi de frygtede, at den biologiske familie ville fortryde adoptionen (Zhang et al 2010:6). Der har således eksisteret nogle bestemte problematikker knyttet til adoption, og tanker om risici ved åbenhed, hvoraf nogle muligvis fortsat hænger ved når åbenhed og lukkethed i adoption diskuteres.

Kapitlet bygger på to interview med voksne, hvor deres fortællinger på forskellig vis er illustrationer af, hvordan det kan opleves med lukkethed og fortielser om adoption. I vores børneinterview har vi i sagens natur ikke fået adgang til børn, som ikke er vidende om, at de er adopterede, og hvor der ikke er en eller anden åbenhed omkring at snakke om det. Er der ikke det, vil adoptivforældrene være tilbøjelig til ikke at ville give tilladelse til børnenes deltagelse i et interview, der handler om deres erfaring som adopterede. Dertil kommer, at størstedelen af vores børne- og ungeinformanter har en anden etnisk oprindelse end deres adoptivforældre med tydelig kropslig markering (f.eks. i form af anden hudfarve) af, at de ikke er biologiske børn. Så total *faktuel lukkethed*, hvor barnet slet ikke er vidende op at være adopteret, er i disse tilfælde slet ikke en mulighed. I dette kapitel skal vi møde to voksne kvinder, som begge har oplevet, at der har været *faktuel lukkethed* om deres adoption. Vi lægger ud med fortællingen om Grethe, der blev adopteret, da hun var tre-fire år. Hun er i dag i starten af halvtredserne, og hendes fortælling handler ikke bare om *faktuel lukkethed* i form af fortielser, men også om deciderede løgne vedrørende hendes adoption og biologiske ophav. Fortællingen handler således om, hvilken betydning, hun tillægger disse fortielser og løgne for hendes liv, både som barn og voksen. Herefter følger Janes fortælling, som er en beretning om en opvækst og et voksenliv uden kendskab til at være adopteret. I slutningen af fyrrerne finder Jane ud af, at hun er adopteret, og hun får etableret kontakt til dele af sin biologiske familie i form af halvsøskende. De nye oplysninger om biologisk ophav kommer som et chok for Jane, hvilket gør hende vred på sin adoptivmor. Nærmere kendskab til sin biologiske mor, og hvordan hendes biologiske halvsøskende er vokset op, afmonterer stort set denne vrede, fortæller Jane. I stedet oplever hun sig nu utrolig heldig og anskuer sin adoption som hendes lykkeheld. På baggrund af disse to fortællinger, vil vi til sidst i kapitlet samle op på de forskellige

aspekter, det er værd at have øje for, når vi taler om åbenhed versus lukkethed, for på det grundlag at pege på centrale tematikker, der vil blive udfoldet, nuanceret og uddybet i de følgende kapitler.

Løgn og fortelser og oplevelsen af tillidsbrud og omsorgssvigt

I interviewene med de voksne – særligt blandt de ældste af vores informanter (45 år og op efter) er der flere eksempler på fuldstændig lukkethed, som vi ikke har et eneste eksempel på i vores børne- og unge interview. Grethe, der i dag er i starten af halvtredserne, lægger i sin fortælling vægt på, at der ikke alene blev fortiet om hendes biologiske ophav, men direkte løjet, og hvordan dette skabte stor forvirring og oplevedes som et stort tillidsbrud. Det betød, fortæller Grethe, at hun både mistede tilliden til sine adoptivforældre og samtidig begyndte at tvivle på sig selv og sine egne tidligere oplevelser de første tre-fire år af sit liv, før hun blev adopteret. Grethe og hendes lidt ældre bror blev adopteret samtidig og af samme adoptivforældre. Adoptionen kom i stand, da hendes biologiske mor, som på det tidspunkt er alene, finder en mand, der ikke er indstillet på, at der følger to børn med fra et tidligere forhold. Grethe fortæller, hvordan hun generelt anskuer valget af adoption som et svigt, da det ikke er barnets behov at komme væk fra sine biologiske forældre. Adoption kræver derfor særlige indsats efterfølgende, for at barnet kan komme helskinnet gennem en opvækst som adopteret:

”Altså, jeg tænker altid, hvor børn bliver revet fra deres biologiske forældre, det er jo en form for svigt. Det kan godt være, at det er gjort i en god mening, men jeg tænker, at det skal forstås som et svigt i forhold til, at man skal mødes på nogle specielle måder på det følelsesmæssige plan. Og hvis man ikke bliver det, så er det jo svigt. Altså også når forældre dør. Det er også svigt. Det er jo ikke barnets behov. Alt det der ikke er barnets behov, kan man sige, det er en eller anden form for svigt. Sådan tænker jeg det. (...) Det kræver noget specielt at få samlet op på det igen.”

Først blev børnene anbragt i en plejefamilie i et halvt års tid, som deres biologiske mor selv finder frem til. Børnene er på dette tidspunkt tre og fire år, men senere da deres biologiske mor fortsat ikke synes, hun kunne have børnene hos sig, går hun med til at bortadoptere dem under forudsætning af, at hun kan bibeholde kontakten. Det ønsker adoptivforældrene imidlertid ikke, da de ikke selv kunne få børn: *”Så de ville gerne have os”*, forklarer Grethe.

Følelsesmæssigt svigt og manglende indlevelse i adoptivbørnene – og konsekvenserne heraf

Grethe fortæller om sine adoptivforældre, at de ønskede, at børnene skulle være meget eksemplariske. Desuden havde adoptivmoren vanskeligt ved at acceptere, at Grethe og hendes bror var kede af det. Hun fortæller:

”Altså, jeg var jo enormt ked af det, og det tror jeg egentlig også, min bror var, men det der med at være ked af det var heller ikke tilladt, (...) og min mor havde sådan en sætning ’ellers skal jeg give dig noget at hyle for’ (...), for hun kunne simpelthen ikke holde ud at vi græd, fordi hun var sådan ’jeg gør alt, hvad jeg kan for, at I skal have det godt’-agtigt. ”Jeg gør alt hvad jeg kan”.

Grethes fortæller, at hendes adoptivmor ikke havde indsigten i, at børnene kunne være kede af det, nu hvor hun var glad. Grethe fortæller, at hun kan huske, at hun som barn var meget ked af det og betydningstillægger samtidig adoptivforældrenes løgne og fortielse om hendes biologiske ophav som et stort svigt og overgreb. Hun fortæller om hendes adoptivforældre:

”De har formået at få lavet hele mit indre system om. Hele min opfattelse af mig selv har de formået at lavet om. De har fortalt mig, mine adoptivforældre, nogle historier, der ikke passede. Når jeg sagde noget, eller min bror sagde noget, så sagde de: ’Nej det passer ikke, hvad du siger’, fordi min bror kunne godt spørge til vores mor. Jeg tror ikke, at jeg har gjort det. Jeg ved det faktisk ikke, men min bror, som var godt et år ældre, kunne godt sige: ’Jeg har en mor et andet sted’. Hvor de siger: ’Nej, du har ikke en mor et andet sted. Du var ude at blive passet af denne her dame, mens jeg var syg’, sagde vores adoptivmor. Det, tror jeg, var sådan en historie, de var enige om. For mig der blev det lavet til, at alt det jeg vidste, alt det jeg havde oplevet, alt det jeg troede var, som det var, det kunne jeg ikke tro på. Det kunne jeg ikke tro på fordi, at de fortalte mig noget, som var anderledes, og det må man sige, det er noget af det, der har fulgt mig i mit liv og har besværliggjort mit voksenliv også i forhold til, at jeg ikke har kunnet tro på min egen intuition, faktisk.”

Ifølge Grethe havde disse løgnehistorier konsekvenser for hendes tillid til sin egne oplevelser og har efterfølgende fået konsekvenser for hendes evne til at tro på sig selv og for hendes evne til empati. Hun forklarer det på følgende måde:

”For eksempel i mit arbejde, så har jeg, altså hvor jeg har arbejdet som pædagog, hvor jeg har kunnet se nogle ting, som jeg har tvivlet på, så har jeg tænkt: ’Jamen min tvivl passer

ikke'. Så det har faktisk haft store konsekvenser i forhold til at kunne tage nogle rigtige beslutninger i forhold til også at arbejde med små børn. Der var på et tidspunkt, hvor jeg arbejdede som familiekonsulent, familiebehandler, hvor jeg sådan tænkte: 'Jamen, er det rigtigt, det jeg ser. Kan det være rigtigt, det jeg ser?' På den måde har det virkelig givet mig sådan nogle store tvivl i mit liv, og måske på den måde har jeg også haft svært ved at gøre det, som jeg egentlig i bund og grund syntes var rigtigt, og gå efter det. At gå efter min mavefølelse."

Da Grethe som trettenårig får at vide, at hendes adoptivforældre ikke er hendes biologiske forældre, kommer det som et chok, idet hun op gennem sin barndom har godtaget adoptivforældrenes løgne. Grethes bror tager kontakt til deres biologiske mor nogle år senere, og det sker under protester, men alligevel i samarbejde med deres adoptivmor. Han får sendt et brev til hende og får også et retur. Grethe fortæller:

"I det brev han får retur, får hun også skrevet det der med, at hendes nuværende mand faktisk er jaloux og vil ikke have, at der skal komme noget imellem dem. Man kan jo sige, at det er en opfølgning på det, der sker på det tidspunkt, hvor hun bliver nødt at sætte os i pleje, fordi han ikke er villig til at hjælpe hende med os. Der sker så også det, at hun bliver gravid med ham, så det er også med til, at hun træffer det valg, som hun gør i forhold til at være alene med tre børn."

Senere da denne ægtemand er død af kræft, tager Grethe kontakt til sin biologiske mor, og denne gang er moderen positiv. Ved denne kontakt får Grethe også oplysninger om sin biologiske far. Via søgning på nettet finder hun frem til sin biologiske fars kone, der i mellemtiden er blevet enke, og ad denne vej får hun desuden kontakt til en halvsøster, som hun opretholder en kontakt til via Facebook og Messenger. Om kontakten til denne halvsøster fortæller Grethe:

"Vi har ikke mødt hinanden endnu, for det er kun et års tid siden eller halvandet, at jeg fik den kontakt. Men meget positivt, og så har jeg hørt lidt om min fars historie. (...) Det synes jeg jo er rigtig, rigtig dejligt. Også den måde at blive mødt på, og jeg tænker, at min fars kone, som har skrevet til mig er meget åben, og det er en helt anden kultur at møde, kan man sige. Hun er meget åben og glad for, at jeg har forsøgt at finde dem."

Hele Grethes fortælling er præget af, hvor glad hun er for kontakten til sine biologiske rødder og hvor meget, de har betydet for hende. Det samme gør sig gældende for Jane, der lige som Grethe i

en sen alder finder ud af, at hun er adopteret. Først bliver Jane meget vred over fortællelserne herom gennem hele hendes barndom, hvor hun først får indsigt i sin adoptionshistorie i forbindelse med sine forældres død. Men til forskel fra Grethe transformeres denne vrede og frustration hurtigt til glæde og taknemmelighed, da hun finder ud af, at hendes halvsøskende har haft en forfærdelig opvækst med misrøgt og overgreb.

Viden og kontakt til halvsøskende i en sen alder

Jane har haft, det hun beskriver som en *”fuldstændig almindelig. En god og kærlig og omsorgsfuld familie.”*. Men for et par år siden fandt hun ud af, at hun og hendes bror var adopteret. På det tidspunkt var hun i slutningen af fyrrerne. Jane adoptivmor døde, og da Jane og hendes bror rydder dødsboet, finder de et brev, hvoraf det fremgår, at begge er adopteret. Jane fortæller:

”Så fandt vi de papirer. Der var ingen af os, der vidste, at vi var adopteret. Min bror havde en lille anelse om det, fordi han måske havde overhørt en samtale eller på en eller anden måde havde en ide om, at vi måske var adopteret. (...) Vi blev dødchokeret, og vores mor var død og så finde de der papirer og ”gud så er vi ikke engang søskende”. Så der var mange aspekter i det.”

Jane lignede sin adoptivmor, og broren lignede sin adoptivfar: *”Så der var ikke noget i det der overhovedet. Vi var meget ens i den familie.”* forklarer Jane og siger videre:

”Altså mine træk og sådan smil og humor - det var meget min mor, og hvor min bror var lidt mørk i det, og min far var også lidt mørk. Dansk, men meget sådan solbrun hele tiden. Det var min bror også. Så på den måde faldt jeg ud efter min mor og Asger efter min far. Så på den måde var der egentlig ikke nogen der kunne sige ”gud de er adopteret”.

Jane fortæller, at der altid har været fuldstændig lukkethed om adoptionen gennem hele hendes opvækst. Dog kan hun erindre sig en enkelt oplevelse, da hun var omkring 20 år, hvor hendes adoptivmøder siger til hendes adoptivmor: *”’Det er godt nok nogle gode børn, du har fået dig’. Der var lige en lille nuance i det der, hvor jeg så siger: ’Det lyder som nogen, hun har købt på et marked’”* erindrer Mette og siger videre:

”Familien har vidst, at vi var adopteret, men det er bare ikke kommet videre til os børn, men det var lige sådan en lille nuance, hvor jeg bare tænkte: ’Ih det lyder som nogle, hun bare har købt på et marked altså’ (griner). Det var sådan helt forkert. Ellers har der ikke været noget, hvor vi har tænkt: ’nå, men jeg er også adopteret’”.

Jane har herudover ikke haft nogen overvejelse overhovedet, om hun og hendes bror kunne være adopteret, hvilket ifølge Jane hænger sammen med: *”at jeg faktisk også har lignet resten af familien på min mors side, at der slet ikke har været noget underligt der, eller hvor man tænker ”hold da op, hun hører slet ikke til der””.*

I Janes fortælling er det således først i forbindelse med valg af uddannelse, at hun begynder at tænke sig selv som anderledes end sin familie:

”Jeg tænkte på et tidspunkt over det, da vi skulle til at tage uddannelser og sådan noget, at jeg egentlig var mere den håndværksmæssige type. Jeg var ikke sådan kontornusser, som jeg så er blevet nu, men det var jeg slet ikke på det tidspunkt. Der måtte gerne ske noget og gerne noget, hvor jeg kunne bruge kroppen, og det var egentlig ikke fordi, at uddannelse betød særlig meget for mig. Jeg skulle bare ud at tjene nogle penge. Hvor de øvrige i familien, det var sådan, at vi skulle have lange uddannelser, og vi skulle en masse. Min morfar var direktør for et stort firma i Esbjerg, Aarhus og England. Så det lå ligesom i kortene, at jeg skulle da også gøre sådan noget der ikke også, men det var slet ikke mig. Jeg skulle ud, og jeg skulle bo for mig selv. Jeg flyttede hjemmefra da jeg var 17, og jeg følte bare, at der var så mange andre ting, jeg skulle. Jeg skulle ikke sidde og læse. Det var slet ikke mig. Det var måske det tidspunkt, hvor jeg tænkte: ’Jeg hører ikke til her’, fordi min bror han var jo nærmest evighedsstudent, og der var der et tidspunkt, hvor jeg tænkte: ’Jeg hører vist ikke rigtig til her’, men det, tror jeg, er noget alle teenagere tænker.”

Janes bror ville ikke opsøge sine biologiske forældre, så først tænkte Jane, at hun heller ikke ville, men fortæller, at hun alligevel var nysgerrig efter at lærer sit biologiske ophav at kende:

”Så kører hjernen, og så kan man jo lige pludselig se, at okay der var måske ikke så mange ligheder alligevel mellem mig og mine forældre, fordi vi går hver vores veje, og så var der også noget, som senere hen slog mig – det var ligesom om, jeg kunne føle, at mine venner og deres forældre havde en eller anden ”connection” på en anden måde. Jeg ved næsten ikke, hvordan jeg skal forklare det. Jeg følte, at til min mor, fordi min far døde så, da jeg var ti,

der var en distance, selvom vi var fortrolige, så var der en distance, som jeg egentlig troede var normal, indtil jeg faktisk går ind og finder noget af min biologiske familie.”

Da Jane får kontakt til sine halvsøstre oplever hun:

”Bare en hel anden samhørighed. Der var et eller andet, der bare klikkede, som om man bare var én, og det har jeg så kunne fornemme nu, at den har slet ikke været i min opvækst. Det, at man er blevet accepteret og elsket, men man er ikke blevet sådan elsket, elsket, som om, at vi bare hører sammen på den måde. Der har ligesom været den distance mellem os (Jane og hendes adoptivforældre), som jeg kan se nu.”

Selvom Jane fremhæver, at hun først får oplevelsen af samhørighed efter at have fundet frem til sine biologiske halvsøskende, siger hun samtidig, at hun ikke har manglet noget under sin opvækst: *”Altså der har ikke manglet noget overhovedet. Så det har været fantastisk”*. Blikket på relationen til adoptivmoren som karakteriseret ved manglende nærhed, synes altså at være skabt retrospektivt. Dette understreges i næste citat, hvor hun siger, at kontakten til hendes biologiske slægtninge gør, at hun lige pludselig ser sin relation til sine adoptivforældre i et andet lys – det ophæver båndet mellem hende og hendes adoptivforældre, som indtil da har været der:

”Det, synes jeg også, var rigtig interessant, og det, jeg egentlig synes, også var sjovt, var det der med det usynlige bånd, der har været mellem mig og mine (adoptiv)forældre. Da jeg hører deres livshistorie, min biologiske far, biologiske mor og biologiske søstre, så bliver det (båndet til adoptivforældrene) bare ophævet, for der kan jeg virkelig relatere til dem. Alle mine tre søstre har en håndværksmæssig uddannelse. Det har jeg jo også. Det var det jeg ville. (...) Det var så nemt at snakke med dem om alt.”

Jane har således lidt sent i livet og ret pludseligt fået sig en stor familie. Hun har lige fejret kobberbryllup, hvor alle hendes biologiske halvsøskende var med. *”Så kunne de lære hinanden at kende på kryds og tværs, og det gjorde de også og snakken gik, så det var rigtig fint.”*

Afslutning

Ikke alle, der er adopterede, har gennem deres opvækst vidst, at de er adopteret. I dette kapitel har vi stiftet bekendtskab med to voksne kvinders retrospektive fortællinger om løgn og fortællinger om

deres adoption, hvor disse fortællinger kan være med til at perspektivere og tydeliggøre betydning af åbenhed. De to fortællinger, der indgår i dette kapitel illustrerer også, hvordan lukketheden retrospektivt kan opleves vidt forskelligt afhængig af, hvilken opvækst man i øvrigt har haft, samt hvad det er for en familie og opvækst, man er gået glip af. I Grethes fortælling opleves og tematiseres lukketheden som et følelsesmæssigt omsorgssvigt, der har konsekvenser for hendes virkelighedsforståelse og tillid til voksne og sig selv. Lukketheden og løgn om hendes adoptionshistorie opleves som grundlæggende ødelæggende i hendes opvækst og for hendes egen positive identitetsforståelse, men set udefra ser der også ud til at være andre problemer i relationerne, der bare ikke gives den samme betydning i fortællingen. Løgnet og fortielsen bliver symptomet og forklaringen på alt, hvad der ikke har fungeret, og på de udfordringer som Grethe i dag oplever. I Janes fortælling fremkalder fortielsen vrede mod adoptivforældrene, men denne fortoner sig senere. Den følelsesmæssige tilstand, som gennemsyrrer fortællingen, er udover en formidling af både overraskelse og chok, som Jane oplevede, da hun fandt ud af at hun var adopteret, desuden en overordentlig stor taknemmelighed. Jane føler således dels taknemmelighed mod sin stedfar, der sørgede for adoptionen, dels mod adoptivforældrene, der sørgede for, at hun voksede op i en tryk og omsorgsfuld familie. I hver af de to fortællinger er der et centralt fortællespor. I den første fortælling er det gennemgående fortælle spor:

1. Hvordan tilbageholdelse af oplysninger (manglende *faktuel åbenhed*) opleves som tillidsbrud og omsorgssvigt med store konsekvenser for identitetsskabelse

Mens Janes fortælling overvejende tematiserer:

2. Hvordan kendskab til og eventuel kontakt til biologisk ophav skaber ”identitetsmæssig ro”

I Grethes fortælling kædes tilbagevisningen og forkastelsen af hendes egne oplevelser og minder fra de første fire-fem år af hendes barndom sammen med psykiske problemer efterfølgende. En sådan tilbagevisning af hendes egne oplevelser som værende usande får ifølge Grethe konsekvenser for hendes egen tillid til sin virkelighedsoplevelse og tillid til sine nærmeste. Løgn og fortællinger tillægges her betydning som et stort *følelsesmæssigt omsorgssvigt*, der har konsekvenser langt op i voksenlivet og som kædes sammen med Grethes senere valg af en længerevarende terapeutisk uddannelse. Det bliver *forklaringen*. Ifølge Grethe havde dette følelsesmæssige omsorgssvigt konsekvenser for hendes tillid til hendes egne vurderinger i arbejdet som leder af en børneinstitution, og det bliver forklaringen på hendes behov for et langt forløb med psykoterapi. Omvendt tilskrives kontakten til det biologiske ophav en helende effekt. Jane havde heller ikke

kendt til og vidst, at hun var adopteret. Jane var imidlertid adopteret som spæd, og dermed indebar denne lukkethed og fortielse af hendes adoptionshistorie ikke en omskrivning af hendes tidligste barndomserindringer, sådan som Grethe fortæller om. I Janes fortælling betydningsstillægges fortællelserne ikke de samme store konsekvenser for hendes tillid til sine egne oplevelser og til sine nærmeste voksne, eller hendes trivsel i øvrigt. Til gengæld fortæller Jane om, hvordan hun ikke følte, at hun lignede sine forældre og ikke kunne identificere sig med sine forældre eller sin storebror, da hun kom op i ungdomsårene. Hun oplevede sig selv som fremmed i sin adoptivfamilie, men hun bagatelliserer dette, og siger, at sådan har mange teenagere det nok. Fortællingen får imidlertid en anden drejning, da vi når til mødet med de biologiske halvsøskende, der beskrives som identitetsmæssigt "at komme hjem". Her oplevede Jane resonans, samme tilgang og værdimæssige orienteringer, hvilket hun tilskriver, at de er biologisk beslægtede. At møde sine halvsøskende gøres til en afgørende begivenhed, som giver identitetsmæssig ro: "*brikkerne falder på plads*". Jane fremfortæller således et dybereliggende slægtskab med sine biologiske halvsøskende, men bemærkelsesværdig nok ikke med sin biologiske mor. Hendes søskendes fortælling om moderens svigt overfor dem, bidrager i stedet til en fortælling om, at Jane har været heldig, at hun er blevet adopteret. Dette sidste fortællespor vil vi også se nærmere på i et senere kapitel, men først vil vi i det næste kapitel gå mere ind i betydningen af samspillet mellem forskellige typer af åbenhed.

Kapitel 5

Forskellige dimensioner af åbenhed og samspillet herimellem

Indledning

I de foregående tre kapitler har vi via de længere fortællinger præsenteret centrale begrebmæssige sondringer vedrørende åbenhed. Den første fortælling i kapitel to var en illustration af *fuld åbenhed*, som omfatter *relationsåbenhed*, forstået som både kendskab og løbende kontakt til sit biologiske ophav, fx via udveksling af breve, mails, billeder eller via telefonopkald og/eller besøg, samt imødekommenhed i forhold til muligheden af, at barnet måtte ønske at vende tilbage til sit biologiske ophav. Som allerede nævnt er det imidlertid kun en enkelt af de familier, vi har stiftet bekendtskab med, der har praktiseret en sådan *fuld åbenhed*. For de fleste af familierne har dette ganske enkelt ikke været en mulighed. Til gengæld har der typisk været *faktuel åbenhed* i samspil med andre dimensioner af åbenhed. Gennem de tre andre fortællinger i kapitel to og tre er det blevet præsenteret, hvordan der praktiseres åbenhed indenfor mulighedernes ramme, herunder *faktuel åbenhed*, forstået som åbenhed om de væsentligste oplysninger omkring barnets adoptionshistorie. Denne faktuelle åbenhed kan dog variere en del, og der er således stor forskel på den åbenhed, Nadjas adoptivforældre praktiserer, og den åbenhed, som Lottes adoptivforældre og Nanna Xias adoptivfamilie udviser. Således er der større grad af *følelsesmæssig åbenhed* på spil i de sidste to fortællinger. Dette kan blandt andet tilskrives den udvikling, der har været på adoptionsområdet, hvor adoptivforældre i dag gennemgående er langt mere opmærksomme på betydningen af viden om hele adoptionshistorien - også tiden på børnehjemmet, hvordan barnet er kommet til børnehjemmet, og af hvem og hvordan barnet blev passet de første måneder af sit liv.

Lotte og Nanna Xias fortællinger er altså eksempler på en høj grad af *faktuel åbenhed* kombineret med *følelsesmæssige åbenhed*. Således fortæller Lotte, om hvordan hendes adoptivforældre tager ansvar for denne åbenhed ved også at initiere den. Heri adskiller hendes fortælling sig fra Nadjas, hvor snakke om tiden før adoptionen skal initieres af Nadja selv. For Lotte betyder det, at hun gennem sin opvækst har kunnet snakke med sine adoptivforældre om identitetsspørgsmål, hvor de har udvist en høj grad af imødekommenhed, indlevelse og forståelse for hendes behov herfor. En tilsvarende følelsesmæssige åbenhed udspilles og praktiseres også helt konkret i interviewet med

Nanna Xia og hendes adoptivfamilie, hvor vi yderligere præsenteres for et gensidigt samspil mellem *følelsesmæssige åbenhed* og *kulturel åbenhed*. Man kan umiddelbart tænke, at sidstnævnte (*den kulturelle åbenhed*) er særlig vigtig, når der er tale om internationale adoptioner, og når barnet med sit udseende skiller sig ud fra den danske majoritet. Imidlertid ved vi fra anbringelsesområdet, at *kulturel åbenhed* også er afgørende, selv når man har samme nationalitet. Kulturel forskellighed findes også mellem majoritetsetniske dansker, og miskendelse af den kultur, fx normer, værdier og livspraksisser, som barnets biologiske ophav repræsenterer, kan være krænkende for barnet og udfordre barnets positive identitetsdannelse. Det er derfor vigtigt for barnet, at adoptivforældrene har en forståelse for, at det man i egen familie tænker og gør, ikke nødvendigvis er det eneste rigtige og normale, men i stedet anerkender den livspraksis og de normer og værdier, som er barnets biologiske ophavs (selvfølgelig kun i det omfang disse ikke er krænkende ift. barnet). Nadjas forældre udviser en høj grad af både *kulturel åbenhed* og *social åbenhed*, hvor sidstnævnte handler om at bonde og kommunikere med andre. Det gør de blandt andet ved en stor vennekreds, ved at have familier med adopterede børn i vennekredsen og ved at have venner og arbejdskolleger med andre nationaliteter end dansk. I andre adoptionsfamilier (af nyere dato) tilgodeses denne kombination af *kulturel-* og *sociale åbenhed* ofte ved, at familien deltager i en adoptionsgruppe med familier, der har adopteret fra det samme land. I det følgende skal vi se flere eksempler på forskellige typer af gunstigt samspil af ovennævnte dimensioner af åbenhed, herunder på konsekvenserne af enten tilstedeværelsen af eller manglen på disse dimensioner af åbenhed. Her vil der særligt være fokus på betydningen af samspil mellem *den kulturelle* og *den følelsesmæssige åbenhed*, da oplevelsen af den *faktuelle åbenhed* typisk vil opleves som utilstrækkelig, hvis adoptanterne ikke også udviser interesse for barnets oprindelsesland, fx ved at rejse til landet, samt forståelse for barnets tanker og følelser omkring adoptionen.

Faktuel åbenhed og betydningen af fortællingen om den første tid

Den faktuelle åbenhed vedrørende børnenes adoptionshistorie tillægges, som vi allerede har været inde på i det foregående kapitel, stor betydning af stort set alle vores informanter. Emil på 13 år siger eksempelvis følgende om betydningen heraf:

”Det kan godt være, at mine forældre ikke har lyst til at fortælle det. Man ved det jo egentlig ikke. Det kan jo godt være, at de ikke har lyst til at fortælle mig det. (..) Jeg har spurgt dem

mange gange, men jeg får det samme svar hele tiden jo. Men de må jo have fået et eller andet at vide, tænker jeg hele tiden (..) Jeg tror faktisk, de ved noget”

”Det (hvordan mine biologiske forældre har det) kunne jeg godt være nysgerrig omkring, og om de overhovedet lever. (..) Det kunne være dejligt, hvis jeg havde brødre og søstre og sådan noget. Det ville jeg da gerne have haft.”

Emil fortæller her, at han kunne ønske sig at vide mere, end han gør. Og han stiller spørgsmålstegn ved, om hans adoptivforældre nu også har fortalt ham alt, hvad de ved om hans adoption, og fremsætter den tanke, at de måske holder noget hemmeligt for ham. Spørgsmålet er, hvad en sådan mistanke – eller bare tanke – kan gøre ved relationen til adoptivforældrene. Som vi vil vende tilbage til i kapitel 6, tænker en af vores andre unge informanter, Sandra, at det ville være et grundlæggende svigt og give dyb sår i relationen, hvis adoptivforældrene holder noget hemmeligt. Omvendt tænker Frederik, at han godt ville kunne tilgive sine adoptivforældre, hvis de havde løjet for ham, fordi han på alle andre måder synes, at de er så gode forældre for ham:

”Lad os nu sige, at de løj og sagde: ’Jamen, du kom med et rumskib’, og jeg så var så dum, at jeg troede på det, så ville det jo ikke være sådan, at hvis de løg for mig, at jeg ville blive sur på dem. Så ville jeg jo stadigvæk elske dem, fordi jeg ser det sådan her, at det kan godt være, at du siger en løgn om noget, der er sket i fortiden, men så vil jeg hellere have, at de gør det, og så behandler mig på den måde, som de gør nu, fordi jeg synes stadigvæk, det er vildt så gode forældre, de er overfor mig”

Det er altså ikke for alle, at løggen betydningstilskrives som totalt tillidsbrud, og i forhold til Emil er det centrale spørgsmål, om Emils adoptivforældre er opmærksomme på hans ønske om mere viden, og hans tanker om, at de måske holder noget hemmeligt for ham. Det kan være, de oplever at have fortalt ham, alt de ved – men det ’alt’ er ikke nok for Emil. Her bliver *den følelsesmæssige åbenhed* en forudsætning for, at *den faktuelle åbenhed* også rent faktisk opleves som åbenhed og som støttende for Emils trivsel. Alex på 13 år har også en oplevelse af ikke rigtig at vide så meget og vil gerne vide mere. På spørgsmålet om, hvad han ved om sin biologiske mor og eventuelt også far, svarer han:

Alex: *"Min rigtige mor? Min afrikanske. Jeg ved ikke så meget. Hun er død. Vi var på børnehjemmet"* (på besøg, da Alex var to år, red.)."

Alexs adoptivfar supplerer: *"Jeg ved ingenting om din mor og far, men jeg ved nogle andre ting. Jeg ved, hvor du blev fundet, og jeg ved, hvilket børnehjem du har været på dengang du var lille."*

Alex: *"hvordan så det ud?"*

Alexs adoptivfar: *"Det var sådan et sted, hvor der var rigtig mange børn"*.

Alex: *"Altså sådan et stort et?"*

I interviewet fremgår det ikke tydeligt, hvorvidt interviewet bliver anledning til, at Alex får disse oplysninger, eller om de allerede har snakket om det tidligere, men Alex bare ikke kan huske det. Det er en mulighed, at han har fået disse oplysninger på et tidspunkt, hvor de ikke har været så vigtige for ham, eller hvor der er andet, der har fyldt. Det kan også være, at Alex' adoptivfar ikke har været opmærksom på, at han var nysgerrig på disse oplysninger. Fælles for begge drenge er, at de er meget nysgerrige på det faktuelle. Man kan sige, at *den faktuelle åbenhed* har stor betydning for dem begge, og at forudsætningen for at få dette behov indfriet, forudsætter en *følelsesmæssig åbenhed*, der kan bane vejen for, at adoptivforældrene opdager og imødekommer behovet for yderligere oplysninger, når det opstår.

Lotte, som er omtalt ovenfor, og hvis fortælling er gengivet i kapitel 2, fortæller, at hun som barn og ung har gjort sig mange tanker om det med at være adopteret, og hvem og hvor, hun egentlig kom fra:

"Og der kom nogle tanker omkring det, men jeg tror egentlig, at da de (adoptivforældrene) fulgte mit ønske, og vi tog rundt og opsøgte noget information og så videre. Det var egentlig så stærk en oplevelse at være nede på børnehjemmet med mere, at jeg blev mættet der. Det var i hvert fald nok på daværende tidspunkt, og har egentlig været det siden."

For Lotte blev besøget på børnehjemmet et godt supplement til de faktuelle oplysninger, hun i forvejen havde om sin adoption. Det var ifølge Lotte tilstrækkeligt til, at hun oplevede at hendes forskellige spørgsmål til adoptionen blev besvaret. At Lotte oplever besøget på det børnehjem, hvor hun tilbragte det første halve år af sit liv som tilstrækkeligt for hende i sin søgen efter mere viden og

indsigt i sin adoptionshistorie, skal sikkert ses i lyset af hendes fortælling om en tryk og god opvækst. Hendes familie håndterede adoptionen med en høj grad af både *faktuel* og *følelsesmæssig åbenhed*, samtidig med, at Lotte udseendemæssigt ikke adskilte sig markant fra hverken kammerater eller sin adoptivfamilie.

Ditte, på 9 år, har også været nede og besøge sit gamle børnehjem. Hendes adoptivforældre havde hele tiden tænkt, at de på et tidspunkt skulle rejse dertil med Ditte, men at hun skulle have en vis alder for at få det fulde udbytte af det. Men så skete der det, at *"Ditte havde en periode, da hun var fire-fem år, hvor hun gjorde sig mange forestillinger, om hvordan hendes, det var så primært hendes mor, biologiske mor, var."* Det kom til at fylde negativt, og derfor besluttede de, at tage rejsen allerede på det tidspunkt. På Ingers spørgsmål om, hvorvidt de snakkede om Dittes tanker og forestillinger, svarer Dittes adoptivmor:

"Ja, og hele den her med at finde ud noget om, hvor og hvad man kommer af er jo også en stor del af grunden til, at jeg (og Ditte, red.) rejste relativt tidligt. Fordi vi har jo en forestilling om, alle sammen, at vi alle sammen skal tilbage samlet en gang, medmindre Ditte på et eller andet tidspunkt bestemmer sig for, at det vil hun overhovedet ikke, men ellers har vi en forestilling om, at vi alle sammen skal tilbage. Det kunne i hvert fald nogle af os godt tænke os var, når Ditte er lidt ældre, så hun også får nogle lidt holdbare minder."

Den faktuelle åbenhed kombineres her med stor grad af emotionel åbenhed, hvor adoptivmoren ud fra opmærksomhed på og indlevelse i, hvad der sker med Ditte reviderer både sine planer og hidtidige forestillinger, fx i forhold til vigtigheden af oplysninger om de biologiske forældre. Hun siger: *"Jeg havde nok ikke gjort mig så mange overvejelser omkring vigtigheden af at vide noget om sit biologiske ophav, men der er jeg jo så blevet meget klogere på."* Samtidig ser vi også, at hun er indstillet på at reviderer dem endnu en gang i forhold til, hvis Ditte senere ikke skulle have lyst til endnu et besøg i sit oprindelsesland, når hun bliver ældre. Dittes adoptivmor er ydmyg på sin egen viden om barnets bedste og hvad der er naturligt, rigtigt og godt, hvilket gør det muligt for hende rent faktisk at se, høre og fornemme Dittes behov, og afstemme sine valg og handlinger i forhold til disse. Dette er en eksemplarisk praktisering af kombineret *faktuel, kulturel* og ikke mindst høj grad af *følelsesmæssig åbenhed*.

For en del af de børn, vi har interviewet, har *den faktuelle åbenhed* også haft *symbolske* udtryk i form af materialisering, f.eks. i dobbeltnavne (som vi vil vende tilbage til betydningen af), en særlig

fotobog med billeder fra børnehjemmet, og fra da deres adoptivforældre hentede dem på børnehjemmet. Her ligger børnehjemmet nogle gange inde med dokumenter om den første tid, og selvom disse ikke rummer informationer om biologisk mor, tilskrives sådanne materialiseringer stor betydning og værdi. Olga, på 11 år, har foruden fotos fra adoptivforældrenes rejse hen for at hente hende også en kasse med forskellige oplysninger om sine første måneder på børnehjem. På spørgsmålet om, hvad hun tænker om, at der er sådan en kasse med: *"alt muligt, der handler om, at du er adopteret?"*, svarer Olga: *"Altså jeg var meget spændt på at åbne den". (..) Jeg bliver glad for at høre, at de (de biologiske forældre) har tænkt på at give mig lidt mad med i kassen, hvis nu jeg skulle ligge der i lang tid."* Olga har fået oplyst, at hun er hittebarn, og at hun var efterladt i en kasse på politistationen, og det er denne kasse, hun refererer til. Det, der særligt fremhæves i Olgas fortælling, er, at hendes biologiske mor har villet hende det godt og har sørget for mad til hende, da hun blev efterladt foran politistationen. Kassen symboliserer således ikke bare faktuelle oplysninger, men også omsorg og kærlighed fra hendes biologiske mor, og måske et forbindelsesled til hende. Det er det, der gør Olga glad.

Dette tema – ofte bare med omvendt fortegn - går igen i mange andre fortællinger i form af følelsen af, eller frygten for, at være blevet forladt og valgt fra. Og i en del af de nyere fortællinger – i lighed med Olgas fortælling - er glæden over at få fortællinger om og tegn på, at man var elsket, og at man ikke blev fravalgt; at bortadoptionen var en nødvendighed og/eller en del af de biologiske forældres omsorg for barnet. Vi så det blandt andet i Nanna Xias fortælling, som blev præsenteret i kapitel 3, men også Thea på 13 år, som har fået oplysninger om tiden før adoptionen på en måde, der gør det muligt for hende at skabe en fortælling om forældre, der har elsket hende:

"Altså jeg har fået at vide, at jeg kom til Danmark, da jeg var ca. 4 måneder gammel (..). Da var jeg på børnehjemmet. Da var det så, at min mor havde lagt mig i en lille kurv, hvor jeg havde tøj på, og der var mælk ved siden af. (..) Og jeg havde et tæppe på, og jeg lå bare, så jeg havde det godt og varmt. Så lagde hun mig udenfor en (..) (rig mands, red.) dør, og så fandt han mig så. Jeg var meget syg dengang, så jeg kom direkte på hospitalet og så derefter var det vist, at jeg blev overladt til børnehjemmet.

Her lyder det til, at der har været nogen omkring Thea – hendes adoptivmor og/eller personalet på børnehjemmet med følelsesmæssig åbenhed i forhold til indlevelse i, hvor meget det betyder for Thea, om hendes mor bare har efterladt hende og været ligeglad, eller om hun har gjort det med og af omsorg og kærlighed. Måske har der været et fint samspil, hvor børnehjemmet som

'sandhedsvidner' har fortalt historien i første omgang, og adoptivmoderen har bistået med at genfortælle og vedligeholde omsorgs- og kærlighedsfortællingen.

Tina Yi og Nanna Xia, som vi tidligere har været inde på, har lignende fortællinger, og der har deres adoptivmor undervejs på rejsen, hvor de opstøvede informationer til deres identitetsfortællinger, endvidere opfordret dem til at skrive dagbog. Tina Yi fortæller:

"der fik min mor os til at skrive dagbog hver dag, efter vi kom hjem. Om følelser, vi havde, om dufte, og om hvordan vi ligesom havde oplevet dagen. Det, synes jeg, var meget godt, og det er jeg glad for, at vi har nu. (..) Det, synes jeg, er rigtig dejligt. Også når man gjorde det efter hver dag, så havde man det ligesom i frisk erindring."

Materialiseringen af oplevelserne; sansningerne og følelserne, bidrager til, at fortællingen kan vedligeholdes. Med sin opfordring til pigerne om at forankre deres indtryk fra oprindelseslandet og opsøgning af oplysninger om biologisk ophav i en dagbog, praktiserer adoptivmoren en opbakning til pigernes fortælling, som ikke bare er verbalt baseret (hvilket hun jo også gjorde), men også materielt forankret. De får noget helt konkret, de kan tage med hjem, som de kan røre ved, kigge i og genopfriske oplevelse, stemning og fortælling. Vi kalder denne opmærksomhed på opmærksomheden af den symbolske dimension gennem materialiseringer, men også gennem dobbeltnavne, for *symbolsk åbenhed*. Samme opmærksomhed udviser Frederiks adoptivforældre, når de videofilmer deres afhentning af børnene. Frederik fortæller:

"De havde filmet der, hvor de kom ned og hentede mig, og også der hvor de hentede (..) (lillesøster, red.). Jeg så så det der med mig, og det var virkelig smukt, det var det.(..)
Inger: "Så det har betydet rigtig meget for dig også at have de videobånd?"

"Da vi fandt mig, og de holdte mig og alt det her. Det var virkelig smukt, det var det."

Faktuelle oplysninger og viden om hvor man kommer fra, med bidrag til fortællinger om omsorg og kærlighed forankret i diverse materialisering, hvad enten det er i form af dokumenter, en kasse med ting, fotos, breve eller hvad det nu kan være, tillægges stor betydning, også når disse materialiseringer dukker op på et forholdsvis sent tidspunkt i den adopteredes liv. Marianne, der er i begyndelsen af halvtredserne, fortæller eksempelvis om betydningen af dokumenter og breve. Hun har gennem sin opvækst altid vidst, at hun var adopteret, men har ikke kendt til de nærmere

omstændigheder vedrørende sin adoption, sin biologiske familie og den første tid på børnehjem. Oplysningerne herom i form af dokumenter og brevveksling med detaljerede oplysninger om hendes trivsel i de første to år mellem børnehjemmet og om hendes biologiske mor og mosters tanker og følelser, har haft stor betydning for hende. Hun fortæller:

”De breve, det er jo vanvittigt. Jeg bliver jo overrasket og lidt chokeret og blev derefter meget, meget glad, fordi jeg kan huske mange ting fra min barndom hos mine adoptivforældre sporadiske ting, vil jeg sige, men jeg kunne ikke huske noget, jeg ikke har vidst noget om. Det giver mig en ”grounding” på en eller anden måde, (...) Jeg har været udvalgt, og det giver en følelse af, at jeg har haft en enorm kærlighed fra mosteren (.). At hun har gjort alt for mig i kærlighed, og at min (biologiske red.) mor har gjort så meget i kærlighed. Hun har skrevet flere breve ’hvordan har hun det’, ’jeg vil gerne have billeder’ (...) Så den her samling breve er utrolig vigtig.”

Marianne siger videre om betydningen af disse dokumenter: *”Jeg har fået ro i min krop. Jeg har fået sådan en ro ved at have fået at vide, at jeg har fået kærlighed.”*. Behovet for at vide, at man har været elsket af sit biologiske ophav, at man ikke er fravalgt, synes at være et grundlæggende behov hos både børnene, de unge og de voksne. Det er i høj grad et børnebehov, og et børnebehov, som der stadig ikke er nok opmærksomhed på, og hvis reelle indfrielse fordrer høj grad af *følelsesmæssig åbenhed*. Og det er et behov, der hvis det ikke indfries, synes at forstyrre barnets trivsel her og nu, og samtidig at forfølge dem hele vejen gennem livet.

Betydningen af social åbenhed – i samspil med kulturel og følelsesmæssig åbenhed

Der er mange forskellige måder, hvorigennem den *kulturelle åbenhed* kan komme til udtryk. Det kan fx være i form af familiens rejse til oprindelsesland, ved at adoptivforældrene tilegner sig sproget, der tales i barnets oprindelsesland, eller ved at dyrke landets mad eller musik, som så samtidig bliver en symbolsk manifestering af deres værdsættelse af denne kultur (*symbolsk åbenhed*). Ofte er der et samspil mellem *den kulturelle* og *den sociale åbenhed* forstået som en åbenhed mod sociale sammenhænge og relationer, der kommer fra det adopterede barns oprindelsesland. Det kan fx være ved at familien opretholder forbindelsen til en gruppe af andre

familier, der har adopteret fra samme land. Det har Tina Yi og Nanna Xias familie gjort, hvor børnene ikke alene kommer fra samme land, men også har en fortid sammen i kraft af at have været på samme børnehjem. Nanna Xia fortæller:

”Altså til at starte med, da vi var lidt yngre, der betød det meget, fordi der snakkede vi også mere om det. Om det at være adopteret, og tænk en gang, der boede vi på samme børnehjem og samme værelse. Nu så snakker vi lidt mere om det sociale, og der er vi egentlig bare sammen. Der snakker vi ikke så meget om det med, at vi er adopterede og sådan noget. Så betydningen er måske blevet lidt mindre, jo ældre vi er blevet”

Nanna Xia betydningstillægger her det at være sammen med ligestillede og nogle, man endda har en historie med, som noget der gjorde det muligt at dele sine tanker om det at være adopteret. Det var vigtigt for hende, men samtidig siger hun også, at betydningen aftog med årene. De ses stadig, og nogle af de andre har hun en tæt kontakt med, hvor de ses og kommunikerer på eget initiativ, men i forhold til nogle af de andre er det på et andet plan, hvor:

”når man er blevet teenager, så kan man godt gro sådan lidt fra hinanden. Også fordi vi kun ses de to gang om året, og der sker så meget i ens liv nu, at det bare er sådan lidt svært at følge med i andres liv.”

Inger: *”Så du har nogle veninder på gymnasiet, som du er tættere på?”*

”Ja, men der er selvfølgelig også nogle fra gruppen, som jeg stadigvæk snakker med. Og så er der så andre, som jeg næsten ikke snakker med andet end, når vi møde de der gange.

Inger: *”Så du har ikke valgt dem som dine tætte veninder? Det er ikke dem, som du er på Facebook med og chatter med eller sådan noget?”*

”Jo, det er vi. Det var hende, vi var i (..) med og også hende vi rejste til (..) (oprindelseslandet red.). Hende snakker jeg rigtig godt med, og hun er også en af mine tætte vendinger, selvom vi kun ses få gange om året, så ses og skriver vi stadig sammen.”

Sandra, på 17, er en af vores andre unge, som ligeledes mødes med en gruppe, hvor de også har boet på børnehjem sammen, og for hende betyder det stadig rigtig meget. Dette fortæller hun spontant om, da hun bliver spurgt om, hvad hun ved om tiden, før hun blev adopteret:

”Ikke meget. Jeg ved, at jeg har været på børnehjem sammen med en hel masse andre børn. Vi har stadig en gruppe som også, altså nogle forældre der også har adopteret børn samtidig med mine forældre, og dem ser vi stadigvæk. Så dem har jeg gået på børnehjem med, og det fylder også lidt, kan jeg mærke. Der er sådan en speciel.... Specielt den ene af dem har jeg en ret god connection - hvis man kan sige det sådan - med hende. Det er rigtig rart. Så er man ikke alene om det.”

Inger: *”Hvad er det for en connection? Hvad gør den god?”*

”Jeg tror bare, at vi forstår hinanden bedre. Vi har været de samme ting igennem”.

Gruppen er det nærmest Sandra kommer på at vide noget om tiden før adoptionen, så derfor er det det, hun kommer til at tænke på, da hun bliver spurgt om sin viden. Og hun betydningslægger den som noget helt specielt og positivt, og forklarer blandt andet, at den gør, at hun ikke føler sig alene. Her er der nogle, hun kan spejle sig i, og det fælles afsæt udgør et særligt grundlag for en tæt relation. Også Jo, på 11, er meget glad for sin gruppe med andre børn fra samme land, og ligesom Sandra har hun særligt en speciel relation til en af de andre piger, hvor de har venindehalskæde. I hendes adoptivfamilie har kombinationen af *den sociale åbenhed* og *den kulturelle åbenhed* endnu et udtryk; nemlig at hendes adoptivmor nu i fire år har gået til sprogundervisning i det sprog, som tales i Jos oprindelsesland. På den måde kan de bedre kommunikere med befolkningen, når de er på besøg landet og behøver heller ikke at være ligeså afhængige af tolk, når de søger oplysninger. Jo siger: *”Hun er vores grundkilde når vi er i (...), så kigger vi bare på hende.”* Udover det rent praktiske ved dette arrangement, kan adoptivmorens sprogtilegnelse også ses som en symbolsk tilkendegivelse af værdsættelse og interesse for landet, dets sprog og kultur.

Mens alle vores børneinformanter har et vist indblik i deres oprindelseslandskultur, så efterspørger en del af vores lidt unge voksne og de ældre en tilsvarende kulturel åbenhed. Line, der er i slutningen af tyverne siger eksempelvis: *”Det kunne være rart a vide noget mere om simple ting som, hvad er det, de spiser (...) nogle flere detaljer om, hvad der det for et land, og hvad er det for en kultur, man kommer fra.”* Nanna Xias fortælling, i kapitel tre, er en illustration af, hvordan hendes adoptivfamilie praktiserer *kulturel åbenhed* ved dels at rejse til Nanna Xias oprindelsesland, dels at udvise interesse for landets kultur. Tina Yi, på 17 år, italesætter, hvordan det optimale for hende er, at *den faktuelle åbenhed* kombineres med en *kulturel åbenhed* fx ved at hele familien

rejser til børnenes oprindelsesland. Denne *kulturelle åbenhed* kæder hun – lige som Marianne, som vi så det i afsnittet oven for – sammen med at kunne udvikle en stærk identitetsfølelse:

”Jeg synes også, det er meget vigtigt at vide, hvor man kommer fra og ens baggrund. Og også at komme ud at se, hvor man kommer fra, så man også ligesom selv kan få fred, hvis man kan sige det på den måde. Også det med at skabe sin egen identitet, det er også meget vigtig, at man ikke sådan er flov eller noget. Fordi jeg er stolt over at komme fra (...). Også når andre kommenterer det, så synes jeg også, det er meget vigtig, at man ikke føler sig sådan flov over at se anderledes ud. Og så synes jeg bare, at det er rigtig fedt at komme ud at se, hvad man i virkeligheden kommer fra. For man møder selvfølgelig nogen, der kommenterer negativt på det, og det, synes jeg, bare har styrket mig.”

Stort set samtlige af vores unge eller voksne informanter fortæller om, hvordan de på et tidspunkt i deres opvækst typisk i *ungdomsårene* begynder at spekulere mere på, hvor de stammer fra, hvem deres biologiske forældre er, og hvordan de skal forstå sig selv som adopterede – en fortælling, der spejler den udviklingspsykologisk forankret forestilling om, hvad der generelt karakteriserer ungdomsårene – nemlig identitetssøgen og løsrivelse, mens barndommen i den henseende anskues som være mindre kritisk. Det interessante er imidlertid, at når vi snakker med børnene, så viser det sig, at det har de også allerede tænkt over – det har allerede fyldt. Man kan derfor ikke tage de unge og voksnes fortællinger om, hvordan disse spørgsmål meldte sig i ungdomsårene som udtryk for, at de ikke også rumsterer tidligere. Det kan være, at de bliver mere centrale i ungdomsårene, eller at grunden til, at de unge og voksne fortæller om det og husker det på denne måde, er den psykologiske masterfortælling om, at det er sådan. Hvis det er tilfældet, er der en risiko for, at man overser, hvor meget det faktisk fylder i barndomsårene. Her bliver den ydmygheden i forhold til, hvad man tror, man ved om børns udvikling, og hvornår noget er vigtigt, sådan som den blev praktiseret af Dittes adoptivmor, helt afgørende for *følelsesmæssig åbenhed* og imødekommelse af barnets behov for viden om og kontakt til sit biologiske ophav.

Særlige udfordringer når man ser anderledes ud: Behovet for sammenhænge karakteriseret ved mangfoldighed

De internationalt adopterede skiller sig ud udseendemæssig i forhold til majoriteten i det danske samfund såvel som i forhold til deres adoptivforældre, og det giver nogle særlige udfordringer. Således fortæller en hel del af vores informanter om oplevelser med racisme i omverdenen eller om at komme i nye sammenhænge, hvor der pludselig bliver stillet spørgsmål til deres identitet, tilhør til deres adoptivfamilie og oprindelsesland. Dette hører vi om fra såvel børn, som unge og middelaldrende. Hvordan, disse spørgsmål håndteres, er vidt forskelligt i informanternes fortællinger. Helt afgørende er deres adoptivforældres og families måde at håndtere disse spørgsmål på. Nadja, som vi stiftede bekendtskab med i kapitel tre, beskriver sin familie som åben og fordomsfri både internt i familien og eksternt, som karakteriseret ved *social og kulturel åbenhed*. Dette kommer blandt andet til udtryk ved, at familien kommer i sammenhænge, hvor der er andre familier med adopterede børn og adoptivforældrene har venner, der rejser meget og har forskellige nationaliteter. Nadjas tilfælde er på ingen måde enestående. Således synes mange af børnenes adoptivfamilie netop at være karakteriseret ved en sådan åbenhed, sådan som vi også så det praktiseret i forhold til deltagelse i adoptionsgrupper. Det kan dog også praktiseres på anden vis, hvor den ikke specifik retter sig mod andre adoptionsfamilier, men mere praktiseres som en generel livsholdning. En sådan livsholdning er ikke uvæsentlig i forhold til barnets syn på sig selv og sin adoptionshistorie, og slet ikke hvis det praktiseres i samspil med *følelsesmæssig åbenhed*. Det kommer frem i interviewet med Frederik, når han bliver spurgt om et råd til adoptivforældre:

”I skal simpelthen bare gøre jeres aller bedste, fordi simpelthen bare at se udenom, hvor racistiske folk kan være, og så egentlig bare prøve at få jeres adoptivbarn til at være så socialt som overhovedet muligt, fordi det vil hjælpe så virkelig ualmindelig meget. Jeg ved godt, jeg kun er 16 år, men af hvad jeg ved, så hjælper det virkelig, virkelig meget.”

Inger: *”ja, og det er jo derfor jeg spørger dig, fordi du har jo haft oplevelser med det, så det er jo vigtigt, det du ved.”*

”Ja. Og det var virkelig slemt. Det her, det var, da jeg var tre år, og at jeg så alligevel kan huske det. (...)hvis det er en virkelig dårlig ting, så kan du også godt huske det. Og et her, det var bare noget af det, som var virkelig slemt, og virkelig har givet mig nogle ar for livet. Og jeg håber bare, at hvis I nu vælger at adoptere, hvilket jeg virkelig synes, at I skal gøre (...)

så nogle to gange om ugen efter jeres arn er kommet hjem fra skole eller børnehave, spørg hvordan det går. Spørg ind. Det gjorde mine forældre også, og det hjalp rigtig meget. Det gjorde det. (..) Og spørg – lad os sige Sarah: 'hey Sarah, har du fået nogle nye venner i dag?' eller sådan noget i den stil. Bare være glad og åben, og så kan det godt være, at Sarah eller Martin har en dårlig dag eller noget i den stil, men så skal du stadigvæk bare være glad. Og jeg ved ikke, hvordan mine forældre har kunnet være glade, når jeg er sur eller har været i dårligt humør eller sådan noget i den stil, men de gør det. Og det er nok også en af de ting, som tænker, at sådan der skal jeg også gøre, når jeg bliver stor. For det er den rigtige måde. (..) Åbenhed – ja, selvfølgelig skal du også være det, hvis du ikke har adopteret et barn. Men jeg vil bare sige, at det er i hvert fald det her, der vil hjælpe på et andet etnisk baggrundsbarn. Fordi sådan et barn – og det er jo ikke engang løgn det her – vil nok have flere problemer eller vil kunne få flere problemer, end hvis det var en normal hvid familie med en lille hvid dreng, du ved.”

Den følelsesmæssige åbenhed er altså, ifølge Frederik, helt central, og kan være med til at kompensere for diskriminering eller andet, der eventuelt forekommer i andre sammenhænge. Men disse sammenhænge er selvsagt også vigtige, hvor det blandt andet kan være af betydning, hvorvidt der er andre minoritetsetniske børn, som de oplever at kunne spejle sig i. Nadja fortæller således om betydningen af, at der var andre i klassen, som var adopteret eller havde minoritetsetnisk baggrund.

”Altså da jeg er barn, der går jeg jo (..) i klasse med nogen, der er adopteret. Og der har man også den der spejling i, at vi er flere, der har den baggrund. Og det er ikke – for det kunne det jo godt være på det tidspunkt – men det er ikke underligt at se anderledes ud for eksempel. I dem man refererer til, altså den gruppe man refererer til, og dem, man gerne vil være en del af osv., der har det ikke været unormalt.”

Mens det, som Nadja ovenfor antyder, dengang ikke var så sandsynligt, at der i klassen var andre børn med minoritetsetnisk baggrund, er i dag meget mere almindeligt. Blandt vores børneinformanter, er der nogle, der tillægger det betydning, mens andre afviser, at det har nogen betydning. Alex er en af dem, der tillægger det betydning. Alex går i klasse med en anden, som er adopteret, men kan ikke spejle sig i ham, fordi klassekammeraten har samme hudfarve som sine adoptivforældre, og så er det ifølge Alex ”mere normalt”, så derfor svarer han på spørgsmålet om, hvorvidt der er andre i hans klasse, som han kan snakke om. Hvordan det er at være adopteret: ”Nej, egentlig ikke.” Det, som Alex oplever som den primære udfordring er, at andre spørger til

ham på grund af hans anderledes udseende fx i skolen, og at der bliver lagt mærke til familien, når de går på gaden. Thea, på 13, er også mørk i huden. Hun afviser, at det har en betydning for hende, om der er andre med minoritetsetnisk baggrund. Hun går i klasse med en dreng med minoritetsetnisk baggrund, samt i parallelklasse med to adopterede, og hvor der i den klasse yderligere er et par stykke med minoritetsetnisk baggrund. På spørgsmålet om, hvorvidt det på nogen måde gør det lettere for hende, svarer hun således: *"Nej, det betyder ikke så meget for mig."* Til gengæld betyder det noget at have en adoptivbror, som er fra samme land. Hun siger: *"Det er meget rart. Og især, da han gik på skolen."* Hun synes, det var rart, fordi han bakkede hende op, hvis nogen drillede eller noget, men også fordi de kunne identificere sig med hinanden: *"Det er også rart, fordi han har jo selv haft det meget tæt på, og han er selv blevet drillet og sådan noget. Og så er det meget rart, at han ved, hvordan det føles."* For Thea er det i høj grad identifikationen ift. at blive drillet, fordi man har anden etnisk baggrund, der udgør det gode ved at have søskende, der også er adopterede. Mens det for andre af vores informanter – børn som voksen – også handler om selve det at være adopteret. Det beretter Nadja:

"For mig som barn, og for mine søskende, i hvert fald min søster, som også er fra (..), der har det haft en betydning. Som barn har det været det der spejl. Det at kunne spejle sig selv i en anden. Og senere så har det været det at kunne tale om at være adopteret, og de oplevelser, man har haft sammen med andre eller i forhold til andre omkring det at være anderledes for eksempel. Altså hvad betyder det for relationer? Altså når du spørger mig: 'Hvad betyder adoptionen i dit liv?'. Det var sådan noget, jeg kunne diskutere med min søster for eksempel."

Nadja og hendes søster kunne på den måde identificere sig med hinanden og diskutere identitetsspørgsmål, da de oplevede det som påtrængende emner i ungdomsårene. Den samme mulighed, som Nadja her fortæller om, og som mange af vores børneinformanter med søskende, der er adopteret fra samme land som dem selv værdsætter, har Vagn (en af vores voksne informanter) ikke haft:

"Det var da svært at forstå, men det er så ikke noget jeg rigtig har haft nogle at snakke med om. Jeg har nogle gange prøvet. Også med andre. Jeg havde en god ven i nogle år, som også var adopteret. Han var dansk adopteret. Jeg syntes, at det var oplagt at snakke med ham om sådan nogle ting, men det var han så heller ikke rigtig interesseret i."

Vagn forsøgte også at tale med sine adoptivforældre om sine følelser ved at være adopteret, men de kunne heller ikke forholde sig til det; der var ikke den fornødne *følelsesmæssige åbenhed*: ”Jeg tror simpelthen ikke, at de vidste, hvordan de skulle forholde sig til det. De er også vokset op i en verden, hvor den almindelige løsning på ting, man ikke kunne forholde sig til, det var ligesom at lægge det væk og lægge låg på det. Det var sådan, man gjorde.”

Ovenfor bliver det tydeligt, hvordan det, at det adopterede barn, har andre at kunne snakke med om sin adoption, opleves som væsentligt – det kan enten være en adopteret søskende eller en ven eller klassekammerat, som også er adopteret. De voksne, som fortæller om deres barndom, hvor de ikke har haft én, der også er adopteret, at kunne tale med, har typisk oplevet det som et savn. Omvendt er der, som nævnt, en del børn og unge i vores materiale, som har adopterede søskende og adopterede i klassen, som ikke tillægger det den store betydning, men altså også nogle, som gør. Derudover er det tydeligt, at det for mange er belastende, hvis man oplever, at man er den eneste, der ’stikker ud’, f.eks. i klassen eller når man går på gaden.

Slægtsskabelse uden bio-bånd: Mere om samspillet mellem den sociale og den kulturelle åbenhed

Flere af de familier, der indgår i vores materiale, kender hinanden på kryds og tværs i kraft af vores måde at rekruttere interviewpersoner på, hvor vi netop har fået kontakt i kraft af den ene families henvisning til den anden familie. Disse netværk fremtræder som betydningsfulde og stærke, hvor man eksempelvis rejser sammen, og hvor adoptivforældrene, efter at have været en del af et større netværk, er fundet sammen med andre familier, som har jævnaldrende adoptivbørn, hvor man ”svinger” sammen. Ligeledes er der også nogle af børnene og de unge fra disse familier, der er blevet bedste venner. Victor, på 14 år, og hans adoptivforældre, er således venner med nogle af de øvrige familier i vores materiale. Han blev adopteret, da han var fire måneder. Foruden adoptivforældrene består familien også af en storebror og en lillebror. Alle tre drenge er adopteret fra samme land, og der har været en del rejseaktivitet i forbindelse med at hente drengene, men her er det ikke hele familien, der har været afsted. Det har de imidlertid været på et andet tidspunkt, hvor adoptivforældrene solgte deres hus, hvorved det blev muligt at rejse et halvt år til Afrika. Victor var tre år, da de besluttede sig for denne rejse. Dette resulterede i en del flytninger og

midlertidige adresser blandt andet hos børnenes adoptivbedsteforældre og i sommerhus. Victors' adoptivmor, der deltager i interviewet, forklarer:

”Ja, det var jo noget med at sælge hus og hjem, havde jeg nær sagt, ja alle ting, og så rejse derned. Sådan lidt med bagtanke om måske at blive dernede. Men så kom vi alligevel på bedre tanker. Julian blev rigtig syg af Malaria dernede, og det passede med, at Adam skulle starte i skole, og så endte det med, at vi alligevel skulle bo bag pigtråd, så det droppede vi, men det var sådan lige for at mærke efter, om det var noget, vi skulle.”

Familien overvejede således at slå sig ned i Afrika, og det var ud fra et ønske om *”at få Afrika ind under huden.”* Udover familiens rejse rundt i Afrika et halvt års tid, kommer det også frem, at de har en meget nær ven af familien, som kommer fra samme land som drengene, men som også har boet i Europa. For et par år siden tog hele familien afsted for at besøge denne ven, mens han fortsat boede i Europa. De lærte ham at kende, da de var nede for at hente den ældste af drengene, og den unge mand har siden været en god ven af familien. På spørgsmålet om, hvorvidt Victor kunne tænke sig at gøre andet i forhold til sit oprindelseslands kultur, svarer han følgende:

”Nej, det har jeg ikke rigtig tænkt mere over. Vores ven, ham der boede i Europa, han er lige blevet gift med en anden afrikansk kvinde, og de bor så nede i (..) nu, hvor hans forældre også bor, men det er ikke sådan noget, jeg tænker, at jeg ville kunne finde på. Når vi har været ude at spise eller sådan noget med ham, så har det været noget, hvor vi har tænkt, at det kunne være lidt sjovt at få noget (..) mad (mad fra oprindelseslandet, red.) igen, og så har vi så gjort det, men ellers har jeg ikke rigtigt tænkt over ændringer, eller hvad jeg vil mere fremover med det.”

Vennen har boet i København, hvor familien har besøgt ham nogle gange. Desuden har han boet hos familien, og han og hans kæreste har desuden fejret jul med familien. Denne ven er nu flyttet tilbage til oprindelseslandet, men er fortsat en rigtig god ven, der nærmest betragtes som en del af familien. Victors' mor forklarer:

”Det er en utrolig god ven, som vi mødte, da vi var nede at hente Adam. Det var igennem nogen fra en nærliggende by, så blev vi ligesom.. Ja, han var der som en slags guide, tolk eller som en slags kontaktperson. En ung mand var han dengang på et par og tyve, og ham snakkede vi rigtig godt med, og så ville han gerne til udlandet og studere. Han gik på

universitetet dernede. Og så fik børnenes far så skaffet ham ind på handelshøjskolen i (...) (by i Danmark, red.).”

Det vedligeholdte venskab har rundet de 17 år, og Victors' adoptivmor fortæller om relationens nærhed og betydning: *”Og de fungerer som en familie for os. Altså de (den unge mand og hans kone) er en del af familien. Det er en onkel, eller man kan sige, at denne ven er vores fjerde barn. Det føles sådan. Han er et stærkt bindeled til (...) (børnenes oprindelsesland, red.).”* Vennen betyder således, ifølge Victors adoptivmor, rigtig meget for familien, hvilket Victor bekræfter. Vi ser her, hvordan en form for slægtskab (i form af et meget betydningsfuldt venskab) til denne mand ser ud til at være blevet en del af en familiefortælling – en fortælling, som vedligeholdes og har sin virkning, selvom det ikke længere er så ofte, at de ses. Vennen værdsættes som særlig, hvilket gentages i Victors fortælling, når han siger, at: *”han gør det mere specielt, når han kan holde jul med os for eksempel.”* Victors adoptivmor supplerer og tilføjer her en yderligere dimension til fortællingen, at relationen og værdsættelsen er gensidig:

”Altså han har i hvert fald et ønske om at komme til os hver jul. Altså, han hører ligesom med til jul hos os. Sidste år tog han så sin kæreste med, og de blev gift i maj måned. Vi skulle have været dernede, men det endte så med, at det kun var Victors' far, der kom der ned. Der var sådan flere ting. Men så han er en del af familien, og han skal helst holde jul hos os. (...) han betyder meget for vores familie.”

Disse to aspekter: dels rejsen i Afrika et halvt år med tanke på *”at få Afrika ind under huden”* og eventuelt slå sig ned i Afrika, dels et tæt venskab med en ung mand fra børnenes oprindelsesland, er gode illustrationer på, det vi betegner som *social og kulturel åbenhed*, og af hvordan en sådan åbenhed kan befordre slægtsskabelse i betydningen tilhør og særligt betydningsfulde relationer til mennesker fra adoptivbarnets oprindelsesland. Befordrende herfor har været, adoptivforældrenes tolerance, fordomsfrie indstilling og en åbenhed over for mennesker af minoritetsetnisk herkomst

En normal familie

Denne attitude og livspraksis hos adoptivforældrene værdsætter Victor, men grundlæggende fremhæver han ønsket om at fremstå som en normal familie og vigtigheden af følelsesmæssig åbenhed. På spørgsmålet om, hvad der karakteriserer *”best practice”* for adoptivforældrene svarer Victor således følgende:

”Altså, bare at en adoptivfamilie fungerer ligesom alle andre familier. Så hvis man er adopteret, så kan en familie stadig fungere som alle andre familier, uden at man behøver at tænke rigtig meget over det. Vi tænker jo ikke over det mere, og det er jo bare en hel normal familie, hvor vi har samme sammenhold, som de fleste andre familier har.”

Inger: *”Ja, så det her med åbenhed og at rejse til oprindelseslandet og gøre meget ud af det, hvad vil du sige omkring det?”*

”Jeg kan godt se, at der er mange, der nok godt kan lide at komme tilbage til kulturen, hvor man oprindeligt er fra. Det kunne også være sjovt for os, men det fylder ikke det store her. Det hjælper nok at være åben omkring det og kunne snakke om det, for så fungerer det meget bedre tænker jeg.”

Victor opponerer herimod den forsøgsvisse betydningstilskrivelse af det at rejse til oprindelseslandet, som Inger, intervieweren, inviterer til. I stedet fremhæver han adoptivforældrenes generelle åbenhed overfor at snakke om adoption som væsentlig, og det at være en normal familie – ikke gøre sig til en særlig slags familie. Det samme ser vi et eksempel på i et interview med en af de yngste piger, hvor både adoptivmoren og interviewer inviterer til betydningstilskrivelse af rejse til oprindelseslandet, mens pigen fejer det til side som noget, der er sjovt og interessant – men det væsentlige er hendes relationer her, hvor hun bor, ikke mindst til adoptivfamilien, inklusiv bedsteforældre mm. En forklaring kan være, at når *den kulturelle åbenhed* i form af interessen for barnets oprindelsesland er der, så kommer det til at fylde mindre – det er, når man savner det, at det betyder noget. Understøttende for en sådan tolkning er fortællinger fra nogle af børnene om, hvordan det i starten har betydet meget for dem med deltagelse i f.eks. adoptionsgruppen, mens betydningen har aftaget over tid. Og ligeledes fortællinger fra vores voksne informanter, som har savnet den slags, og tilskriver det stor betydning. Koblingen af *den sociale, kulturelle og følelsesmæssige åbenhed* ser ud til at udgøre en helt afgørende søjle i ”best practice”. Når vi kigger på vores samlede materiale, kan vi således se, at mange af de børn og unge, der udtrykker stærk tilknytning til deres adoptivfamilie og det at føle sig hjemme i Danmark samtidig fortæller om adoptivforældre, der har udvist både *følelsesmæssig, social og kulturel åbenhed*.

Kapitel 6

Den identitetsmæssige betydning af adoption og forskellige former for åbenhed

Indledning

I det foregående kapitel blev det tydeligt, at *den faktuelle åbenhed* tillægges en stor betydning af de adopterede børn. Her må *den faktuelle åbenhed* betragtes som ”best practice”, når der ikke er mulighed for fuld åbenhed. Men det er vel at mærke en *faktuel åbenhed* i samspil med en *følelsesmæssig, kulturel, social og symbolsk åbenhed*. Det adopterede barns identitetsskabelse sker ikke i et tomrum, men i et samspil med omgivelserne og er som oftest hjulpet på vej og understøttet af adoptivforældrenes særlige tilgang – hvor det netop er samspillet mellem de forskellige former for åbenhed, der skaber gode vilkår for en positiv identitetsskabelse. I dette kapitel vil vi derfor rette fokus på betydningen af de forskellige former for åbenhed i forhold til barnets skabelse af identitet. I det første afsnit skal vi se på, hvordan fraværet af *den faktuelle åbenhed* kan opleves som et tillidssvigt, og hvordan dette oplevede tillidssvigt kan udfordre adoptivbarnets relation til adoptivforældrene og skabe en identitetskrise for barnet. Men selv når adoptanterne forholder sig med stor åbenhed, kan barnet alligevel opleve identitetsproblemer, i kraft af at være bortadopteret med deraf følgende mulige omsorgssvigt, og barnet kan eventuelt have en oplevelse af, at være blevet valgt fra af den biologiske mor. Vi vil belyse, hvordan en høj grad af *følelsesmæssig åbenhed* og forståelse af barnet kan afhjælpe disse identitetsproblematikker og se på betydningen af den *social* og *følelsesmæssige åbenhed* for barnets identitetsskabelse. I kapitlet vil vi således dykke mere ned i oplevelser af at være blevet valgt fra, oplevelser af tilknytningsproblematikker og drømme og fantasier om biologisk ophav.

Manglende faktuel åbenhed som tillidssvigt

Via de voksnes fortællinger er vi blevet bekendt med, hvordan manglende *faktuel åbenhed* kan opleves som et følelsesmæssigt svigt og tillidsbrud. Dette ser vi særligt i Grethes’ fortælling, idet

adoptionen er blevet fortiet og løjet om, men det går også igen i Janes fortælling. Hun blev meget vred på sine afdøde adoptivforældre, da hun som voksen i en sen alder blev bekendt med, at hun var adopteret. Denne vrede fortager sig dog hurtigt, da et nærmere kendskab til opvæksten for de biologiske halvsøskende betyder, at hun føler sig heldig ved at være blevet bortadopteret og desuden glad for sine halvsøskende. Disse fortællinger kan ikke desto mindre alle læses som en understregning af betydningen af *den faktuelle åbenhed*. Det er væsentligt at kende til det faktuelle vedrørende adoptionshistorien. Dette gælder også kendskab til den allerførste del af barnets liv, tiden på børnehjemmet, afleveringen på børnehjemmet, hvem der passede barnet, sundhedstilstand osv. Dette står klart i begge fortællinger i kapitel tre, både i fortællingen om Nanna Xia, hvor disse tillægges stor betydning, og i Nadjas fortælling, der netop gerne ville have haft indsigt i, hvordan hun blev afleveret på børnehjemmet, at hun var hittebarn og sin første tid på børnehjemmet. Børnene og de unge, vi har talt med, har ikke erfaring med at blive foreholdt oplysningen om, at de er adopterede, som vi så det hos Grethe og Jane i kapitel fire. Alligevel italesætter nogle af dem det som centralt, når de bliver spurgt om, hvad der er vigtigt. At blive foreholdt denne oplysning er et grundlæggende tillidsvigt, hvilket går igen i både børne- og vokseninterview. Sandra, på 17 år, forklarer:

”De skal helt sikkert ikke holde noget skjult. Altså, de skal sige det, som det er, at man er adopteret, fordi jeg kunne godt forestille mig, at det kunne gå gruelig galt, hvis man så fandt ud af det i fremtiden. Så ville man blive ekstremt ked af ikke at have fået at vide, at man var adopteret, og at situationen var sådan og sådan. Så det, vil jeg sige, var rigtig, rigtig vigtig, at man var åben overfor og ikke finde på en eller anden løgnehistorie om, at man ikke var adopteret, eller hvad man nu kunne finde på. (...) Altså fordi jeg tror, at man vil finde ud af det på et tidspunkt før eller siden, og så tror jeg, at det kunne ødelægge et eller andet i familiebandet der. Så kunne jeg godt forestille mig, at man vil føle sig svigtet af sin nuværende familie, eller hvad man nu skal kalde det. Så har man rigtig svært ved at stole på nogen, tror jeg. Det er ligesom i den familie, du er kommet i nu, at man har sin base. (...) Man har ikke lyst til, at nogen lyver for én. Det er de mennesker, man skal føle sig trygge ved. Dem skal man kunne stole på og kunne fortælle alt. De skal støtte en og bakke en op.”

I Sandras (og andre af børnenes og de unges, fx Emil jf. kapitel 5) refleksioner bliver fortielse af det, der opfattes som noget helt grundlæggende (ens bio-slægtskab eller mangel på samme med de primære omsorgspersoner), sammenkædet med løgn og svigt. Afsløringen af løgnene

bliver kædet sammen med tab af familien som tryk base. Adoptivforældre bliver ikke længere nogle, man kan føle tillid til, og man kan ikke længere på samme måde drage nytte af den omsorg og opbakning, man måske ellers har oplevet at få af sine adoptivforældre. Vi har her et fortællespor, om at manglende åbenhed vedrørende det faktum, at barnet er adopteret, udgør en latent og alvorlig trussel mod barnets relation til dets adoptivforældre, og dermed mod barnets trykke base, trivsel og udvikling. Dette fortællespor genfinder vi hos de voksne informanter, der som børn er blevet foreholdt centrale oplysninger. Dette var meget tydeligt i Grethes fortælling om fortællinger og løgn i det foregående kapitel, men går også igen i fortællinger, hvor der ikke direkte er blevet løjet. Hvis barnet ikke har oplevet fuldstændig åbenhed om det faktuelle vedrørende adoptionen, opleves det som et stort tillidsbrud og omsorgssvigt.

Manglende faktuel åbenhed og identitetskrise

I Janes fortælling i kapitel fire blev kendskabet til den biologiske familie i en sen alder ensbetydende med, at hun fandt identitetsmæssigt ro. Omvendt kan nye eller ændringer i de faktuelle oplysninger om biologisk ophav virke foruroligende og afstedkomme en identitetskrise, fortæller Line, som er en af vores unge voksne. Hun har gennem barndommen oplevet åbenhed i forhold til, at hun er adopteret, og også andre oplysninger om hendes biologiske ophav - troede hun. Men senere viser det sig, at disse oplysninger er urigtige, og det bevirker en identitetskrise samt vrede og krise i relationen til adoptivforældrene:

"Mine forældre har altid sagt: 'jamen I er adopterede, og I kommer fra (...)', og jeg har også altid fået at vide, at jeg havde en halvbror et andet sted i Danmark. Det har de egentlig også altid været rimelige åbne omkring, men jo ældre vi blev, jo mere lukket blev det også, (...) så da jeg i en alder på 19-20 år (...) gerne ville have mine adoptionspapirer, da måtte jeg ikke få dem. (...) Samtidig har de altid sagt til mig, at jeg er halv srilankaner og halv filippiner, men da jeg så får mine adoptionspapirer kan jeg så se, at der står Saudi Arabien, og det er også sådan en ting, hvor jeg tænker, hvordan kan man ikke synes, at det er en vigtig detalje at have styr på. Fordi hele min identitet der brast lige pludselig sammen - i en alder af 19-20 år, og det skred fuldstændig, hvor jeg bare tænkte: 'Okay den person, jeg troede, jeg var, den er jeg slet ikke', og det gjorde mig rigtig vred, kan jeg huske."

Det, at forældrene ikke har udvist tilstrækkelig interesse eller omhyggelighed i forhold til at kende til og videregive de rigtige oplysninger om Lines etniske oprindelse til hende, er uforståeligt for hende. Her bliver det ikke historiske og samfundsmæssigt rammesat, som i interviewet med den ca. ti år ældre Nadja, der ser det som udtryk for, hvordan man generelt forholdte sig til adoption på forældrenes tid, men derimod som et følelsesmæssigt svigt, der har store identitetsmæssige omkostninger for hende. Fortielser om dele af barnets adoptionshistorie kædes her sammen med svigt og deraf følgende identitetskrise.

Faktuel og følelsesmæssig åbenhed kan skabe ro

Alternativet til det, vores informanter italesætter som fortielser, løgn og svigt, er *faktuel åbenhed* i samspil med en *følelsesmæssig åbenhed*. I lyset af de negative konsekvenser, som afsløringen af fortielsen/løgneren kan have for barnet og dets relation til adoptivforældrene, er fuldstændig åbenhed så langt at foretrække. Åbenhed indebærer imidlertid nye spørgsmål og behov for yderligere åbenhed bl.a. i forhold til oplysninger om bio-forældre og andet netværk, hvorfor man blev bortadopteret osv. Tina Yi på 17 formulerer det på denne måde: *"Jeg synes også, det er meget vigtigt at vide, hvor man kommer fra og ens baggrund. Og også at komme ud at se, hvor man kommer fra, så man også ligesom selv kan få fred, hvis man kan sige det på den måde."* Hun indfanger her en pointe, som går igen i både børne- og ungeinterview og i interviewene med de voksne; nemlig at tanker om: hvem er jeg, hvor kommer jeg fra, hvem er mine forældre osv. kan fylde utrolig meget og negativt i de adopteredes liv – men at få oplysninger kan give ro, så man så at sige kan komme videre med sit liv – også selvom, man ikke kan få alle oplysninger.

Dorte, som er adoptivmor til Ditte på 9 år, fortæller eksempelvis om, at det med den biologiske familie (og de manglende oplysninger) på et tidspunkt har fyldt rigtig meget på negativ vis for Ditte. Det var (som vi også var kort inde på i kapitel 5) medvirkende til, at de besluttede at rejse til det land, hvorfra de havde adopteret Ditte, tidligere end de ellers havde tænkt sig. I dag, efter, at de har været på rejsen og fået svar på nogle af spørgsmålene, fylder tanker om den biologiske familie stort set ikke i Dittes hverdag. Dette bekræftes i interaktionen i interviewet, idet det således først er, da Dorte minder Ditte om det, at hun husker, hvor meget hun tænkte over det dengang, og hvor ked af det, det kunne gøre hende. Noget, at det, der fyldte, var bekymringer for den biologiske familie. Dorte kæder det at se anderledes ud, og derigennem blive mindet om, at man ikke er

biologisk barn af sine adoptivforældre og kommer fra et andet land, sammen med tankerne om den biologiske familie:

”Jeg tror sommetider, at du syntes, at det var træls at se anderledes ud end de fleste af dine venner, og det, tror jeg faktisk, rigtig meget har noget at gøre med ikke at vide både, hvor hun kommer fra, og så har hun også i perioder været bekymret for sine slægtninge dernede, sin familie dernede, og det er svært at være bekymret for nogen, man ikke ved...”

Ditte bekræfter, at hun nogle gange tænker på det:

”Ja det kan jeg (nogle gange tænke på den biologiske familie og hvordan de har det) (..) det er træls, at man ikke kan se hinanden, og at man ikke kan finde ud af, hvor de er, og hvem de er (...)”

Dorte:

”Eller bare sådan vide, hvem de var og om de havde et godt liv og var i sikkerhed og havde et sted at bo og sådan nogle ting.”

Inger:

”Er det noget, I har snakket om?”

Dorte:

”Nej, lige netop den del har ikke fyldt så meget de sidste år, men det gjorde den egentlig. Ditte havde en periode, da hun var fire-fem år, hvor hun gjorde sig mange forestillinger om, hvordan hendes, det var så primært hendes mor, biologiske mor var. Det tror jeg helt, at du har glemt. Du var helt lille bitte. Hvis du syntes, at jeg var rigtig træls, så var du altid helt sikker på, at hun var en helt prinsesseagtig dame, der bare gik rundt i fin kjole.”

For Ditte har den biologiske familie således både fyldt rigtig meget som bekymring og som fantasi om, hvilket fantastisk liv, hun ville kunne have haft med sin biologiske mor. Rejsen var med til at aflive fantasierne om det fantastiske liv, hun kunne have haft. I forhold til konkrete oplysninger om den biologiske familie har der ikke været så meget at gøre for Ditte og hendes adoptivforældre, men bare det at blive mødt med forståelse for sine bekymringer (selvom det kom bag på Dorte, at det med det biologiske ophav kunne fylde så meget) og rejsen, hvor hun mødte det folk og den kultur,

som er hendes biologiske families, gjorde, at hun fik ro på og ikke længere skulle bekymres og bruge så meget energi på det. Dortes *følelsesmæssige åbenhed* i form af sin indlevende forståelse for Dittes tanker, drømme og fantasier om sit biologiske ophav (også selvom disse kom bag på Dorte), og familiens generelle *kulturelle åbenhed*, i form af rejse til oprindelseslandet og interesse for landet og dets kultur, er her en illustration af ”best practice” i forhold til åbenhed i adoption. Udsnittet fra interviewet med Ditte og Dorte er desuden et eksempel på, hvordan den følelsesmæssige åbenhed går hånd i hånd med den kulturelle åbenhed, når det er bedst.

Oplevelse af at være blevet valgt fra

De faktuelle oplysninger, som børnene søger, er ikke kun relateret til spørgsmålet, om hvem deres biologiske ophav er, men i høj grad også til spørgsmålet om, *hvorfor* de er blevet bortadopteret. Frederik, på 16 år, har tidligere tumlet med spørgsmål vedrørende sine biologiske forældre, som han intet kender til. Dette har også været i kombination med oplevelsen af at være blevet valgt fra og givet væk. Han fortæller i interviewet, at han har forliget sig med, at uvisheden er et grundvilkår for ham, men i dag indebærer dette ikke at være valgt fra. Tværtimod betydningsstillægger Frederik i dag de biologiske forældres valg af bortadoption positiv, som en uselvvisk handling, der har givet ham bedre livschancer, end han ellers ville have haft: :

”Selvfølgelig der hvor jeg var mindre, så har jeg tænkt lidt på, hvad monstro, der er med min afrikanske mor eller afrikanske far, men så igen, jeg tænker det sådan her, for de er højst sandsynligvis døde, og det ved jeg godt. De er højst sandsynlig sultet ihjel, eller også så har de det bare virkelig, virkelig dårligt, fordi der er en grund til, at de har adopteret mig væk. Det respekterer jeg. Det vil jeg mere eller mindre sige, at det var det rigtige. Det var det rigtige valg, fordi hvis du elsker noget, så skal du give slip på det, og så skal det nok komme tilbage til dig. (...) det der med, at de faktisk gad sige, vi ved, at vi ikke kan forsørge Frederik (...), så derfor så efterlader vi ham her, og så håber vi på, at der er nogen, der finder ham. Og der er sikkert nogen som vil sige, hvad er de dog for nogen dårlige forældre, som du har haft, og der tænker jeg stik det modsatte.”

Det er langt fra hovedparten af de unge, der er så afklarede som Frederik, og det er også en mulighed, at der senere vil opstå tvivl og spørgsmål. Mange af de andre adopterede er mere ambivalente i den forstand, at, selvom de kan se det fornuftig i adoptionen ud fra deres kendskab til

landet og forældrenes formodede situation, kan adoptionen fortsat rejse en række spørgsmål og efterlade en følelse af at være blevet fravalgt og svigtet. Thea, på 13 år, gik i 3.-4. klasse, da spørgsmålene for alvor begyndte at trænge sig på:

”Da jeg var lille, der tænkte jeg ikke så meget over det. Jo, jeg så anderledes ud end alle de andre, men jeg tror ikke, det var rigtigt noget, der rørte mig. Men så da jeg begyndte i skole, jeg tror jeg gik i 3. -4. klasse, så blev jeg sådan ”hvorfors er jeg adopteret? Hvad er der sket med mig? Jeg havde det rigtig svært herhjemme, fordi jeg forstod det ikke rigtig. Min mor og far kunne ikke rigtig give mig de svar, jeg gerne ville have svar på.(..) Hvorfor jeg var adopteret (..)”

Inger: *”Altså hvorfor din mor havde givet dig fra sig?”*

”Ja, og hvorfor det var, jeg ikke bare var blevet i Afrika.””

Sandra, på 17 år, giver udtryk for en oplevelse af at være svigtet af sin biologiske mor. Det er en gennemgående oplevelse særligt hos de unge, vi har talt med – men ikke nær så tilstedeværende i børnenes fortællinger. Her har tematikken ofte været til stede, men så er der – i lighed med Frederiks fortælling – konstrueret nye fortællinger med anden betydningstilskrivning til det at være bortadopteret. Sandra fortæller om oplevelsen af svigt:

”... altså jeg kan godt se, at hvis hun ikke har hverken penge og jeg vil ikke sige overskud, men du ved, ikke har ressourcerne eller ikke har tid eller jeg ved ikke, hvad jeg skal sige, så kan jeg godt se, at så ville det være bedre for mig at blive adopteret eller givet væk til nogle andre. For så ville jeg ikke have fået et godt liv dernede. Så hun har tænkt på mig, men på den anden side, så er der også nogle gange, hvor jeg tænker, at hun har svigtet mig på en eller anden måde.”

I de voksne adoptanters fortælling er oplevelsen af at være blevet fravalgt og kasseret også et gennemgående tema. Selvom den følelsesmæssige oplevelse af ”at være blevet valgt fra” kan være til stede i vokseninterviewene, er denne oplevelse typisk afstemt med en fortælling om, at moderen ikke havde et reelt valg. I mange af de voksnes fortællinger er det således adoptivforældrene, der anklages, snarere end forældrene. Selvom moderen valgte barnet fra, var det omstændighederne, der gjorde, at hun var nødt til at træffe dette valg. Fremhævelsen af omstændighederne omkring moderens fravalg af barnet i fortællingerne bliver centralt for, at dette valg ikke resulterer i en

oplevelse af at være blevet kasseret. Grethe fortæller følgende om morens situation i forbindelse med adoptionen: *”Hun kan ikke se en anden udvej, end at det var en mulighed. Hun har så det der ønske om, at hun gerne vil blive ved med at have kontakt og vide, hvor vi er henne, og hvordan vi har det, og det siger de til hende, at det vil de gerne imødekomme.”* Vagn, som også indgik i det foregående kapitel og som i dag er i fyrrerne, fortæller ligeledes om sin bortadoption som udtryk for en ufrivillig handling:

”Min mor, hun var enlig på det tidspunkt. (..)hun et forhold til en mand der cirka ni måneder før jeg blev født. Rygterne går på, at han var gift, men jeg ved det faktisk ikke fra hende. Jeg ved det kun fra andre, så det har han nok været. I hvert fald så var det sådan, at min mors far, som var alene, min mors mor døde, da min mor var cirka 15 år, tror jeg, det var. Så han var alene, og han syntes i hvert fald ikke om, at hun skulle til at være enlig mor, og han ville ikke støtte hende på nogen måder. Så hun kom i en meget svær situation, og det gik faktisk hverken værre eller bedre, end at hun også blev smidt ud af det lejemål, hun sad i. Hun var nødt til at bo hos en veninde i en periode. Og hun så ikke andre udveje, end at hun skulle bortadoptere det barn, som hun ventede. Det var så sådan, at mine danske forældre i lighed med mange andre havde sat en annonce i en bestemt avis, hvor de søgte efter børn. (...) Så der henvendte hun (Vagns biologiske mor) sig og skrev nogle breve til mine adoptivforældre i Danmark og der blev så etableret kontakt på den måde.”

Det bliver her, ligesom vi også var inde på i kapitel 5 med børnefortællingerne, tydeligt, at det har betydning for det adopterede barn at have en positiv forståelse af sit biologiske ophav og også have en positiv fortælling om den biologiske mors omsorg for sit barn, inden hun efterlod det i andres varetægt. Det fremgår af de adopterede børn og unges fortællinger, at der imidlertid er problemstillinger, som barnet alligevel kan bærer med sig. Dette gør sig især gældende, hvis barnet først er blevet adopteret efter oplevelser af omsorgssvigt i sit hjemland. Dette vil typisk have konsekvenser for, hvilke udfordringer og problemer barnet vil opleve i forbindelse med sin adoption, og det er væsentligt, at adoptivforældrene er opmærksomme herpå. En central problemstilling er barnets mulighed for tilknytning til sin adoptivfamilie, som de adopterede børn og unge fortæller, kan vanskeliggøres af omsorgssvigt før adoptionen.

Tilknytningsproblematik som resultat af at være adopteret

Cecilie fortæller, at hendes tilknytning til adoptivforældrene har været problematisk, fordi hun var en stor pige på to et halvt, da hun blev adopteret. På det tidspunkt har hun forstået rigtig meget og dermed sikkert også haft stærke erindringer om, oplevelser af og savn efter sin biologiske mor - og vi kan tilføje erindring om misrøgt og svigt i de første år. Cecilie fortæller blandt andet, at baggrunden for adoptionen var misrøgt fra hendes biologiske mor. En politimand holdt øje med Cecilie og hendes lillebror, og han vurderede, at de skulle i pleje med det samme. Cecilie forklarer, at der i hendes papirer står, at de er døden nær af underernæring:

”Der står i mine papirer, at det er tydeligt at se, at vi ikke er blevet passet og plejet ordentligt som man nu burde blive i den alder. (...) Da min mor kommer der (hos nabofamilien) og siger, at hun har brug for, at vi bliver passet ved nabofamilien, at det er fordi min mor vil steriliseres på et hospital og kan derfor ikke have mig og min lillebror med. Hun kommer så aldrig tilbage efter os. Så det er det, vi ved, og eftersom det er noget med at systemet nede i (..) det er, at mange kommer på børnehjem men hvis man er syg, så kommer man i plejefamilie.”

Så Cecilie og hendes lillebror kommer i plejefamilie, hvor de var et års tid, mens de ventede på at kunne blive adopteret. Myndighederne havde forsøgt gennem radio og aviser at efterlyse børnenes mor, men der er ikke noget familie, som henvender sig. Ifølge Cecilie har disse hændelser, de første år af hendes liv, konsekvenser for hendes relation til adoptivmoren, bl.a. i form af, at Cecilie afprøvede sin adoptivmor i den første tid i Danmark, fordi hun skulle finde ud af:

”... hvis nu jeg lavede ballade blev jeg så afleveret tilbage igen, ikk’? Det har sat sine spor det med først at være hos sin mor, så blive sat i plejefamilie og så derefter blive adopteret til Danmark. Det har blandt andet sat sine spor ved, at jeg har svært ved at tilknytte mig til folk den dag i dag. Det har jeg generelt. Kærester, venner og hele molevitten, og der har jeg også måtte igennem noget hjælp igennem tiden for ligesom at få det bearbejdet. (...) det påvirker mig på den måde, at når jeg har det svært, altså når jeg for eksempel har lyst til at græde en gang i mellem, så hvis jeg er sammen med nogen, så kan jeg ikke få mig selv til at græde. Jeg kan ikke få mig selv til at vise følelser. (...) Altså nu bor jeg så sammen med min kæreste, men som jeg også sagde til min kæreste for noget tid siden, hvor er det godt, vi bor sammen, for jeg kan ikke bare flygte.”

I ovenstående citat kæder Cecilie således det tidlige omsorgssvigt og turbulensen i de første år, på grund af hendes adoption og tiden der gik forud, sammen med tilknytningsproblemer og problemer med at vise følelser. Desuden kobler hun det svigt, hun har oplevet med sit eget reaktionsmønster, hvor hun kan finde på enten at flygte fra problemerne eller isolere sig, hvis der er følelsesmæssige problemer i hendes kæresterektion. At være adopteret bliver i Cecilies fortælling tillagt væsentlig betydning i forklaring af de forskellige udfordringer og problemer, som hun har mødt – men i modsætning til nogle af de ældre informanternes fortælling peger pilen overvejende mod den biologiske mor og tiden forud for adoptionen fremfor på adoptivforældrene.

Drømmen om den biologiske mor

Cecilie har, lige som Ditte på 7 år, omtalt ovenfor, gjort sig mange forestillinger om sin biologiske mor. Den biologiske mor var således genstand for Cecilie tilbagevendende dagdrømme og fantasier, om at hun ville komme til Danmark og hente Cecilie tilbage: ”*Allerede da jeg var de der fire-fem år gammel, der sad jeg allerede og drømte mig langt væk til (...) (oprindelseslandet, red.). Jeg sad og drømte om min biologiske mor og jeg drømte, at når jeg så en flyvemaskine oppe på himlen, så drømte jeg altid, at det var hende der kom for at hente mig tilbage.*” Til forskel fra Ditte bliver Cecilie imidlertid ikke forstået af sin adoptivmor. Tværtimod fremstiller Cecilie en familie, der er udfordret på mange forskellige måder, hvilket bevirker, at der ikke udvises nogen *følelsesmæssig åbenhed* over for Cecilie savn. Disse udfordringer og forældrenes manglende blik for, hvordan Cecilie har det, ser Cecilie som noget, der er med til at forstærke drømmene om denne savnede og uopnåelige mor. Cecilie vedblev med at have en drøm om, at hendes biologiske mor ville komme til Danmark efter hende:

”Jeg har drømt om min biologiske mor, da jeg var yngre. Rigtig, rigtig meget. Jeg drømte om, at vi blev genforenet. Og jeg har – jeg var faktisk en ret stor pige der – da jeg var 17 år gammel, så havde jeg det med at snige mig ud af mine forældres hus og sætte mig ud på deres altan. Og så sad jeg og snakkede med Gud. Først så snakkede jeg med Gud, og så bagefter snakkede jeg med min mor, for tænk nu, hvis min mor var oppe i himlen og kunne høre, hvad jeg sagde. Så det gjorde jeg også. Men så blev jeg så mor, og så gik det ligesom lidt i sig selv igen med det behov for at finde min mor osv. Men så kom det så pludselig op her for et par år tilbage via min lillebror, som også blev interesseret i, lige pludselig, at finde vores biologiske mor. Så prøvede vi med Sporløs osv., og vi fik en afvisning. Og så gik

det lidt i sig selv igen, og så kom det så op, da mine to gamle kammerater de fandt deres biologiske mor.”

Denne drøm blev opretholdt, og også genoplivet efter, at den en årrække havde været sat på pause, til trods for fuldstændig åbenhed om de barske omstændigheder omkring Cecilie og hendes brors adoption. Dette skal formodentligt ses i lyset af Cecilies mistrivsel i adoptivfamilien:

”Mine forældre har aldrig nogensinde lagt skjul på, at vi var adopteret. Det har de ikke. De har altid sagt, at det var sådan, og sådan med vores mor, og at vores mor ikke havde overskud og tid til at tage sig af os, og derfor så blev vi så adopteret til Danmark. Så vi har altid vidst, at vi var adopteret mig og min lillebror. Altid. Jamen så har jeg jo så vokset op i en familie, hvor man gennem mange år ikke rigtig talte sammen.”

Udover at sige, at de ikke rigtig talte sammen, beskriver Cecilie, hvordan familiens hverdag var meget presset. Familien havde økonomiske problemer, og faderen havde både været stresset og syg, og moderen stod meget alene med børnene. Sådanne omstændigheder kan medvirke til at gøre det vanskeligt for adoptivforældrene at praktisere *følelsesmæssig åbenhed*. Hertil kom, at Cecilie var adopteret i fems års alderen og på daværende tidspunkt allerede havde oplevet megen turbulens, omsorgssvigt og dissideret misrøgt. Cecilie beskriver sig selv som *”lidt af en mundfuld”*. Hun fortsætter:

”Det har hun (adoptivmoren, red.) åbenbart ikke rigtig kunnet håndtere på daværende tidspunkt. (...) Dengang kan jeg allerede huske hendes råben og skrigen, og der skulle ingenting til. Altså man var bange for sin adoptivmor.”

Cecilie fortæller, at hun gav adoptivmoren kamp til stregen:

”og har selvfølgelig også stillet mig op og været strid imod min adoptivmor og min adoptivmor har rigtig tit haft det sådan, at hun anede ikke, hvad hun skulle stille op med mig (...) Hun kunne godt mærke, at hun ikke kunne komme ind til mig og jeg følte jo det samme.”

På et tidspunkt løb Cecilie hjemmefra. Disse kontroverser og konflikter i familien skabte grobund for drømmerierne om Cecilies biologiske mor. Hvor Dittes adoptivmor forholder sig til Dittes fantasier og udviser *følelsesmæssig åbenhed* ved at tale med hende og give hende omsorg, kan Cecilie adoptivmor og Cecilie ikke nå hinanden følelsesmæssigt, hvilket måske skyldes, at familiens situation også på andre fronter var presset, måske på grund af deres personligheder, eller en kombination. Dette, at de ikke kan nå hinanden, giver endnu mere næring til drømmene om en bedre opvækst med sin biologiske mor, så selvom Cecilie adoptivforældre har udvist åbenhed om Cecilies adoption, resulterer denne *faktuelle åbenhed* ikke i identitetsmæssig ro i Cecilies tilfælde. Vi kan her pege på den manglende *følelsesmæssige åbenhed*, men også på det, at Cecilie havde nogle ting med i bagagen fra da hun blev adopteret, som betyder, at der var brug for en ekstrem grad af *følelsesmæssig åbenhed*.

I vores materiale er der flere lignende fortællinger om psykosociale problemstillinger, der kan anskues som følger af forhold før og omkring selve adoptionen, og hvor der har været behov for ekstrem *følelsesmæssig åbenhed* fra adoptivforældrene – en åbenhed, som måske overskrider, hvad man kan forvente af en ganske almindelig familie. Og som måske alligevel ikke ville være nok til bearbejdning af en traumatiserende social og psykologisk bagage.

Opsamling

I dette kapitel har vi set, hvordan manglende *faktuel åbenhed* kan opleves som et tillidsbrud for det adopterede barn og dermed true relationen til adoptivforældrene, omvendt så vi også eksempler på ”best practice”. I Dittes familie praktiseres samspillet mellem *kulturel* og *følelsesmæssig åbenhed* således eksemplarisk, hvor Dittes adoptivmor praktiserer dette samspil i sin forståelse af Dittes behov for viden om og efterspørgsel efter biologisk ophav. Dette var på et tidligere tidspunkt i Dittes liv, da hun var ca. fire-fem år, og dette resulterede i, at adoptivforældrene prioriterede en rejse til Dittes oprindelsesland tidligere, end de ellers havde planlagt. De formåede at ændre og afstemme deres adoptivforældrepraksis efter Dittes konkrete verbale såvel som non-verbale kommunikation af sine behov. ”Best practice” kan således, som vi også tidligere har vist, forstås som et sådant samspil mellem *faktuel*, *følelsesmæssig* og *kulturel åbenhed*, når den direkte kontakt til biologisk ophav ikke er mulig eller hensigtsmæssig. Desuden fortæller de adopterede unge om,

hvordan omsorgssvigt inden adoptionen og adoptivforældrenes andre udfordringer på arbejde, økonomi og sygdom kan spille ind i forhold til, hvordan familien formår at udvise de forskellige typer af åbenhed. Selv om mange af vores børneinformanter oplevede et sådan positivt samspil af disse forskellige typer af åbenhed, kunne alene det at være adopteret imidlertid give anledning til en række identitetsproblematikker. Dette emne vil vi dykke mere ned i, i næste kapitel.

Kapitel 7

Identitetsproblematikker og -håndteringer

Indledning

Emnet for dette kapitel er forskellige identitetsproblematikker, som børnene og de unge har fortalt om i interviewene og deres håndteringer heraf. Ved at sætte fokus på adoptanternes identitetsskabelse forrykkes fokus fra adoptivforældrene til adoptivbørnene. De adopteredes positive identitetsskabelse kan imidlertid ses som både resultat af og som noget, der understøttes af og sker i samspil med adoptivforældrene såvel som med deres omgivelser i øvrigt.

Et stort temperament, drillerier og konflikter med jævnaldrende

Det er kun en mindre del af vores informanter, der fortæller om så alvorlige psykosociale problemstillinger, som Cecilie i det foregående kapitel fortæller om. Men en problemstilling, som er forholdsvis gennemgående - og det er uafhængigt af, hvordan adoptivforældrene i øvrigt har grebet adoptionen an - er problemer med drilleri, mobning, konflikter med jævnaldrende og også racisme. Det har Cecilie også oplevet. Hun fortæller, hvordan hun skilte sig ud i den lille by, hvor hendes familie slog sig ned:

”Da vi blev adopteret til Danmark kom vi til en lille by, (...) hvor der ikke rigtig var andre mørke mennesker. Så vi blev meget hurtigt gjort opmærksomme på, at vi var anderledes at se på (...) Ja så var der lidt mobning fra kammeraterne. Jeg havde også nogle rigtig gode venner som jeg havde det rigtig godt sammen med, men der var hele tiden sådan nogle småting som gjorde, at jeg blev mindet om, at jeg altså var anderledes end andre ikke.”

For Cecilie er det imidlertid ikke mobningen, der fremtræder som den største udfordring, men det er det for en del andre unge, eventuelt i samspil med andre problemstillinger, men ikke nødvendigvis.

Natalie, på 15 år, har i en periode ikke set sin far, efter at hendes adoptivforældre blev skilt. De ses nu, og hun er glad for begge sine adoptivforældre, men adoptivfaren har et alkoholmisbrug, og det er ikke altid let, fortæller hun. Hun tænker, at det lidt bliver dobbeltsvært – eller et dobbeltsvigt, når hun er adopteret. På spørgsmålet om oplevelsen af svigt i forbindelse med skilsmisse og ikke

mindst om farens alkoholmisbrug ikke ville have været svært under alle omstændigheder, svarer Natalie:

”Jo selvfølgelig. Det som jeg tænker som adopteret det er, at nu hvor vi snakker om mig, jeg kan ikke huske noget derfra, men alligevel føler jeg, eller det er, fordi jeg ved, at hun har set mig, og hun har holdt mig, min biologiske mor (..) Og de papirer jeg har fået, at hun beskriver sin kærlighed til mig, det gør, at jeg føler, at dem, jeg holder allermest af, det der med blive svigtet, der bliver det fordoblet, og det er ret svært at beskrive. (..) Selvfølgelig er et svært for andre også (..) men der er bare nogle andre følelser, der bliver forstærket, kan man sige.”

Hun fortæller videre, at en i hendes adoptivfamilie lige er død af sygdom, og igen oplever hun, at det rammer hende dobbelt hårdt – at det er særligt sensitivt for hende at miste nogen, der betyder noget for hende. Natalie har en noget ældre storebror, som også er adopteret. Og om ham fortæller hun, at de har kunnet bruge hinanden rigtig meget, men at det også har været en sårbar relation, som blev sat på pause, på grund af forskellige omstændigheder, som hun beretter om i det følgende:

”Jeg har ikke rigtig prøvet andet (end at have sin storebror, red.), men det er jeg virkelig, virkelig taknemmelig for, og har haft rigtig meget glæde og lykke over det. Vi har altid haft et rigtig specielt bånd til hinanden, og det har vi selv hørt, andre sige, som pige og dreng, hvor meget vi har været sammen, og hvor meget tid vi har tilbragt med hinanden, og vi har så meget internt. Vi har virkelig sådan... Der har så også været de dårlige sider, men det tror jeg også, det var, at vi voksede fra hinanden, og han følte, at han ikke kunne passe på mig på et tidspunkt, og den periode var der rigtig meget kaos. Jeg har altid set ældre ud, end jeg er, og der er sket flere ting med det, at jeg er blevet overfaldet og noget seksuelt og sådan - der har været lidt inde over, som jeg ikke har ville være med til. I den periode kan man sige, der gik det også galt med mig og min bror.

Inger: *”Blev han ked af, at han ikke havde været der for dig?”*

”Han var så knust også fordi at nogle af hans venner, der har han været... Eller i hvert fald nogle på hans alder, der er seks år ældre, de har syntes, jeg så godt ud, og de selv har

skrevet til mig. Der har han også følt dig svigtet. Det der 'hvem kan jeg stole på?' har været inde over, og det har bare ødelagt..."

Inger: *"Nå han har heller ikke følt, at han kunne stole på sine venner"*

"Ja, og så har det været på grund af mig, at han har fundet ud af det. Så det hele det blev kaos i den periode og ødelagde rigtig mange ting. "

Natalie fortæller, at hun kom i puberteten rent kropsmæssigt allerede som 10-årig, men at hun mentalt slet ikke var så udviklet, og at det også var medvirkende til krisen i relation til adoptivbroren. Hun reflekterer over, at alle søskende kan have deres kriser, men fremhæver igen, at hun tænker der er noget, der bliver forstærket: *"det der med at blive svigtet"*. Natalie fortæller også om, at selvom hun ser sin adoptivmor som sin rigtige mor, og ikke kalder hende for adoptivmor, så savner hun sin biologiske mor, og netop det er også med til at gøre hende ensom, men hun arbejder med disse svære følelser og identitetsproblematikker i en gruppe for unge adopterede, og det betyder rigtig meget:

"Jeg kan blive så ked af det, for hun er min mor. Det ved jeg, hun er. Hele mit hjerte ved, at det er min mor. Der er ikke noget der. Men jeg kan føle, at jeg mangler noget og det er min biologiske mor. Det er ret indviklet, men jeg føler en rigtig, rigtig stor tomhed hver eneste dag, ensomhed, også fordi jeg ikke kan snakke med min bror om det. Jeg tror, han synes, at det er svært, så han prøver altid at putte humor, og han har ikke situationsfornemmelse for det".

Inger: *"Og han putter humor?"*

"Ja humor ind. Så han har ikke rigtig nogen situationsfornemmelse for det. Så det bliver altid til noget med min far, det kan sådan nogle gange gøre det værre, men så nogle gange, så forstår han det, og så lidt efter så forstår han det ikke. Med min mor, bliver det alt for følsomt, fordi jeg elsker hende så meget. Det gør lidt for ondt, så jeg føler, at jeg står ret alene med det. Også fordi det jo ikke er alle og enhver, der er adopteret. Så det er rigtig

dejlig at være inde i den gruppe, men den er så slut. Der er to gange tilbage nu her. ”

Natalie savner nogle at dele sine tanker med, som hun kan identificere sig med. Så derfor er hun ked af, at gruppen slutter. Hun er startet på efterskole, og der er andre med minoritetsetnisk baggrund. Og selvom de ikke er adopteret, så betyder det noget for Natalie:

”Altså vi er flere, der er mørke, men de er ikke adopteret. Stadig det med, at der er nogle, der

ligner mig på en eller anden måde, selvom vi ikke, altså de er fra Somalia, eller hvad det nu kan være.

Inger: ”Er det rart så?”

”Det er rigtig rart.”

Her får vi indtryk af, at ensomheden ikke kun handler om tankerne om savnet af den biologiske mor, men også om oplevelsen af at være anderledes. Natalie fortæller således også om at have været udsat for en racistisk lærer. Det fortæller hun om, da Inger spørger om, hvorvidt det er det med at ligne hinanden lidt, sådan rent fysisk:

”Det er det. Jeg har i hvert fald fundet ud af for mig, at acceptere og respektere mig selv har været rigtig svært. Så på et tidspunkt, der var jeg rigtig meget sammen med nogle, der havde min farve. Jeg kalder mig selv mulat.”

Inger: ”Var det i skolen? Folkeskolen?”

”Det var skolen på den første. Jeg har jo gået på fire skoler. Det er den fjerde skole nu. På min første skole var der mange indvandrere, og der var også mange, der var adopteret, men der havde jeg en racistisk lærer, så der var jeg nødt til at flytte. Men de venner, jeg boede stadig i samme by, selvom jeg flyttede, det var sådan, at når jeg var sammen med dem, så blev jeg på en måde lidt mere hel.”

Natalie fortæller således om, hvordan hun på mange fronter hele tiden er på overarbejde i forhold til sin identitet og følelse af tilhør. Her hjælp det selvsagt ikke med en lærer, der agerede racistisk. Hun fortæller også, at hun på et tidspunkt begyndte at ryge hash – det gør hun ikke mere, men hun hænger stadig mest ud med venner med minoritetsetnisk baggrund, selvom hun også har mange majoritetsetniske danske venner.

Mens Natalie oplevede racisme fra sin lærer, fortæller Biniam, som vi lærte at kende i kapitel to om drillerier og racistiske bemærkninger fra jævnaldrende, som gjorde livet vanskeligt for ham. Han fortæller, at han har måttet arbejde med sig selv i den forbindelse: *”Engang blev jeg meget hurtigt sur og slås, men nu prøver jeg at tage det helt roligt og ikke tage det nært, prøver at sige det på en pæn måde.”* Dette er også noget Biniam adoptivmor har snakket en del med ham om. Hun siger:

”Vi har talt meget om det, fordi jeg ved, det kommer. Det er vigtigt, at man ikke bliver sur, for det får man ikke noget ud af. Man skal ligesom sige, at det er dem, der er dumme, og det er dem, der ikke forstår det. Det er ligegyldigt, hvordan man ser ud, det er, hvordan mennesket er, mener jeg jo, og det har jeg så prøvet at lære dig at sige: ’sådan prøv bare at ignorere det, ryste på hovedet eller spørge ind til, hvorfor de siger det’. Og det har du måske ikke lige gjort, som jeg har sagt, men på din egen måde i stedet for at blive ked af det eller sur. Og det er måske nok det, der bekymrer mig allermost fremadrettet. Det er den her racisme, der er. (...) det var det, jeg også håbede med den her ungegruppe, at de fik talt om.”

Biniam er en helt almindelig teenager, understreger hans adoptivmor, men hun synes, det kunne være rart for ham at tale og få en fortrolighed med andre unge med lignende identitetsspørgsmål og problemstillinger. Hun har løbende gennem Biniam opvækst talt med ham om racisme og således forsøgt at ”klæde ham på” til at kunne håndtere udfordringer i den forbindelse. Jakob på ti fortæller lidt i lighed hermed om, hvordan han tidligere kunne komme op at slås med sine skolekammerater, og på spørgsmålet om et godt råd til kommende adoptivforældre siger han, at det er vigtigt, at de er opmærksomme på, at deres barn kan have et stort temperament. Jakob blev adopteret fra et børnehjem, da han var fem måneder gammel og på spørgsmålet: *”Hvordan oplever I det at være adopteret”*, svarer hans lillesøster, Alma på 7 år først: *”Det er spændende,”* men Jacob forklarer, at han tænker ikke så meget på det. Han siger:

”Jeg tænker ikke så meget på det, fordi jeg kender dem (de biologiske forældre) ikke. Hverken mig eller Alma har kendt dem, så det er ikke det helt store, vi har mistet. Eller jo, vi har jo mistet stort, men vi har jo bare aldrig kendt dem, (...), og jeg nåede jo ikke at knytte et forhold til dem. Eller jo, det gjorde jeg jo sikkert, men det forhold kan jeg så bare ikke huske. Så jeg er ikke specielt ked af det.”

Jacob siger videre i forbindelse med et tema om at miste, som Alma og han har arbejdet med hende i skolen:

”... når jeg snakker om de to forældre, jeg har mistet, så er de (andre han taler med om det at miste) jo simpelthen ved at tudbrøle, og jeg tænker bare, at der er ikke nogen grund til at græde. Jeg græder ikke, så du har ikke nogen grund til det. Og jeg græder simpelthen ikke, fordi jeg har aldrig kendt dem, jeg har aldrig haft et forhold til dem. Så jeg synes ikke, det er noget at begynde at græde over”

Jacob har tidligere tænkt en del på sin biologiske mor, som han selv omtaler som ”brune mor” og siger:

”Det er da nogle gange, hvor jeg har været rigtig ked af det og rigtig sur, og så er det bare hende, der har været i mit hoved hele tiden. Det er ikke så tit, jeg tænker på hende, men det var rart at tænke på hende engang. Jeg tænker ikke så meget på hende mere.

Inger: *”Nej, det er ikke sådan, at du tænker på, gad vide, hvordan hun har det, og om du måske har nogle søskende?”*

”Jeg har tænkt over det, om jeg pludselig har en storebror eller om jeg har en lillebror. Eller jeg har tit tænkt på, om jeg måske er storebror til fire. Er jeg måske lillebror? Og det er jo ikke fordi jeg kan gå hjem og spørge dem om noget, fordi de ved jo heller ingenting. De ved jo ligeså meget, som jeg gør. Så når folk de spørger mig om: ”Kan du huske, hvad din mor hed, og kan du huske, hvordan de ser ud?”, så siger jeg bare ’pas’. Jeg kan ikke. Nej det kan jeg ikke.

Inger: *”Men er det noget, du tænker på nogen gange?”*

”Jeg tænkte på det engang, men jeg tænker ikke så meget over det mere.”

På spørgsmålet om nogen kan finde på at drille eller sige en dum bemærkning svarer Jacob, at der på et tidspunkt gik en på skolen, der kunne finde på at drille og sige:

”Din mor var ikke glad for dig”. ”Din mor synes ikke, du havde fortjent at være hos hende” og sådan noget.”

Inger: *”Og det sagde han til dig? Hvordan havde du det, med det han sagde?”*

"Fuck ham. For han var da irriterende." Dem der driller mig med det, eller dem der har drillet mig med det, der tænker jeg jo bare: 'Hvor er du dum, du kan jo ikke sætte dig ind i det. Du kan jo drille mig lige så meget, du vil, men du vil jo aldrig nogensinde..'. Det kan jo godt være, at han på et tidspunkt mistede sin mor eller mistede sin far, men han vil aldrig nogensinde kunne sætte sig ind i, hvordan det er at adoptere. Når jeg nogle gange snakker med nogle af mine venner om det, så begynder de bare at sige lige med det samme: 'Ej hvor er det synd for dig Jacob. Jeg synes ikke, det er.. altså jo, jeg synes da, det er pisse irriterende, at hun gik, men på den anden side har jeg også forståelse for, hvorfor hun gik. Hun havde jo ikke hverken råd til at købe mad eller noget, eller råd til tøj eller noget andet. Så det gør mig ikke det store, at de siger: "Åh hvor er det synd for dig". Jeg begynder jo ikke at sige, at det har de ret i."

Senere i interviewet spørger Inger: *"Du synes ikke, det er synd for dig?"*

"Jo jeg synes det er synd, men jeg synes ikke, at der er nogen grund til, at næsten hele skolen skal komme over til mig og sige: 'Nåååå, hvor er det synd for dig Jacob, at du aldrig kendt dine rigtige forældre". Men jeg har jo mine rigtige forældre – det er herhjemme."

Til sidst i interviewet, hvor Inger, interviewer, spørger efter gode råd til kommende adoptivforældre, forklarer Jacob, at disse adoptivforældre skal være klar over, at deres adoptivbarn godt kan have et stort temperament. Han forklarer:

"Det her barn her, det kommer nok til i starten at have et problem med temperamentet."

Inger: *"Ja, så det er vigtigt at vide?"*

"Ja, at vores barn kommer nok til at have et lille problem med at kunne mærke, hvor stærkt båndet egentlig er, eller hvor sur barnet faktisk kan blive, fordi jeg har kendt en dreng, han blev så sur, at de gamle 7. Klasser, de faktisk blev nødt til at holde ham."

Jacobs' mor: *"Men kender du det fra dig selv?"*

"Ja, fordi den dreng jeg kendte, det var mig. Det var mig, som 7. Klasserne blev nødt til at holde, fordi ellers havde jeg simpelthen gået løs på den."

Inger: *"Ja, og hvorfor blev du så sur, at de skulle holde dig?"*

”Fordi alle tankerne de fløj rundt i hovedet på mig. Jeg blev så indebrændt, og så skide hamrende sur på dem. Og der var et tidspunkt, hvor min lunte bare var sådan her, at der skulle ingenting til.”

I ovenstående får vi et lille indblik i, hvordan Jacob på 10 år tænker om det at være adopteret. Han får fortalt, at han ikke bryder sig om, når hans kammerater giver ham særlig opmærksomhed og kommer med bemærkninger til det. Han får også sagt, at bemærkninger om adoptionen tidligere kunne gå ham så meget på og få ham til at blive meget vred – så vred, at han ikke kunne styre sit temperament. I dag har han lært sig selv at styre sit temperament. Problemerne er alligevel ikke længere væk, end at Jacob godt kan huske sit eget voldsomme temperament fra tidligere i forbindelse med bemærkninger fra skolekammerater. Dette fremgår, når Inger spørger til et godt råd til kommende adoptanter, hvor Jacob anbefaler, at de er særligt opmærksomme på, at adopterede børn kan have et stort temperament. Eller sagt anderledes, som adoptivforældre er det vigtigt med følelsesmæssig åbenhed i form af at være klar over, at adopterede børn kræver en særlig opmærksomhed, fordi det kræver en særlig omsorg at få bearbejdet det svigt, bortadoptionen kan opleves som – og det er så uanset, at barnet i øvrigt er en glad dreng, der trives i sin familie, i sin klasse og med sine kammerater. Dette var også pointen i interviewet med Frederik, hvor han – som vi så i kapitel 5 – advarede adoptivforældre om, at børnene næsten uundgåeligt ville ryge ind i problemer med diskrimination eller racisme, og dette skulle de imødegå ved at spørge ind til barnet, og så i øvrigt rumme barnets frustrationer og smerte, uden selv at lade sig mærke med det – bare være glade og omsorgsfulde. Dette er et tilbagevendende emne, som kommer frem i mange af interviewene. Drilleri i skolen, skoleskift eller andre livsomstændigheder kan således aktivere denne problematik, som vi skal se det neden for i Sandras og Rikkens fortællinger.

Mobning og øgenavne

Sandra, på 17 år, fortæller, at hun egentlig ikke har haft nævneværdige problemer med at være adopteret. Hun har ikke tænkt så meget over det med at være adopteret tidligere, men da hun startede på efterskole begyndte tankerne at melde sig i relation til, at hun også følte på en anden måde, at hun skilte sig ud. Disse tanke om at være anderledes end majoriteten blev sat i gang, da hun startede på efterskole, hvilket kan ses i sammenhæng med, at de øvrige elever ikke havde kendt

hende fra barnsben af og derfor reagerede anderledes på hende end hendes gamle kammerater. Sandra siger:

”For selvfølgelig har jeg tænkt på det, men sidste år var jeg på efterskole, og der tror jeg bare, det gik op for mig på en eller anden mystisk måde, at der skulle jeg ud og klare mig selv, og så fordi folk begyndte at kommentere på, at jeg var anderledes. (...) Ligeså snart jeg kom derned, så begyndte folk bare at spørge, og der var ligesom 184 elever, så der kom bare 183 andre elever og spurgte mig ’hvor kommer du fra’ og bla bla bla altså. De spurgte ind til mig, og det var ret overvældende. 183 andre mennesker, som skulle have at vide, hvem jeg var, fordi - jo de så mig som dansk - men jeg ser jo anderledes ud end de andre, så selvfølgelig spørger de ind til, hvem jeg er. Det var bare rigtig mange mennesker, der lige pludselig spurgte, selv om jeg ikke selv havde opfattet mig som anderledes.”

Det overvældende bestod i lige pludselig at være sammen med mange nye og fremmede mennesker, som hun først skulle til at lære at kende. Det skulle de andre selvfølgelig også, men hun blev synlig på en anden måde og genstand for interesse i kraft hendes anderledes look. Der var ikke tale om direkte drilleri, men spørgsmål, der satte tankerne i gang hos Sandra, som hun ikke var blevet konfronteret med, mens hun gik i folkeskole: *”... der var jo også andre, som ikke var danske. Der var jo også folk fra udlandet, altså fra, jeg ved ikke lige men med andre baggrunde end dansk. Så de har jo været i samme båd som mig.”* På spørgsmålet om Sandra tidligere er blevet drillet, fordi hun var adopteret, siger hun:

”Jeg har altid fået det der spørgsmål om ’kan du se’, fordi jeg har de her lidt specielle øjne. Jeg har de her skæve øjne eller hvad man skal kalde dem. Så det har ikke kun været fra min klasse, men det har også været små børn, hvis man mødet dem i supermarkedet eller sådan noget. Ja der har jeg oplevet det i hvert fald. Og ’kan du se farven orange’ for eksempel eller sådan noget. ’Hvorfor er din næse flad’ og sådan nogle ting.”

På efterskolen var det imidlertid ikke kun uskyldige spørgsmål til Sandras oprindelse. Her var der også elever, som kunne finde på at kalde hende øgenavne:

”Altså nogle af dem fra min efterskole. Det var nok også derfor jeg havde en svær periode dernede på et tidspunkt, fordi folk de blev ved med sådan at kommentere, altså at kalde mig ting og sager. De kaldte mig ”risgnasker”, og de kaldte mig sådan nogle nedladende ting, og det var bare ikke rart. Så det gjorde det svært for mig, fordi jeg havde svært ved at sige

fra overfor dem og sige til dem, at det der bryder jeg mig faktisk ikke om, og det skulle de lade være med at kalde mig.”

Rikke, på 17, fortæller om lignende oplevelser med mobning:

”Altså jeg ved godt, at der er mange af mine venner der gør det (driller hende med hendes oprindelsesland), hvor de tænker, at det bliver hun nok ikke ked af, men det er sådan noget med, hvis de nu har kæledyr og sådan: ’Pas nu på, at hun ikke spiser den’, eller at mine øjne ser anderledes ud eller et andet de kan finde på at sige. De forbinder meget tit alle asiater med thailændere. I Thailand har de jo mange prostituerede, og så kommer du ligesom med i den bølge.”

Idet de adopterede i udgangspunktet kan opleve eller blive gjort opmærksom på, at de skiller sig ud, kan også forholdsvis uskyldige eller blot ubetænksomme bemærkninger, være med til at gøre, at de føler sig anderledes og måske endda forkerte. Rikke, der havde oplevet at skifte skole på grund af mobning fra 3.-6. klasse fortæller om en bemærkning fra en af hendes lærer i gymnasiet:

”Også her i starten, da jeg lige startede i gymnasiet, der sagde jeg til min lærer, at jeg kunne ikke rigtigt læse det, der stod på tavlen, fordi jeg sad for langt væk, og så spurgte han, om det var fordi jeg læste baglæns, fordi jeg kom fra Asien. Og så tænkte jeg egentlig bare lidt: ”Lyder jeg som om, at jeg kommer fra Asien, når jeg snakker til dig?”. Og jeg blev egentlig ret såret over, at der var en lærer, der kunne finde på at sige sådan noget.”

Rikke forklarer, at de havde snakket sammen, og derfor regnede hun med, at han måtte vide, at hun var dansk og selvfølgelig ikke læste baglæns. Rikke forklarer, at sådanne forholdsvis uskyldige eller pudsige bemærkninger, gør hende ked af det, fordi det hele tiden minder hende om, at andre lægger mærke til, hvordan hun skiller sig ud, uanset at hun føler sig ”pæredansk”. Hun siger: *”Jeg bliver ked af det nogle gange, og så andre gange, så svarer jeg igen. Men det er ikke altid, at jeg lige kan svare igen føler jeg. Så derfor så ignorerer jeg det bare, og så går jeg.”* Rikke føler ikke, at hun bliver mobbet mere, men måske oplever hun sig lidt mere udsat efter, at have været udsat for mobning gennem tre år på sin skole. Adoptivforældrene havde taget fat i både lærerne, forældrene og skolebestyrelsen og regnede derfor med, at det ville blive bedre. Det skete imidlertid ikke, og det endte med, at Rikke skiftede skole. På spørgsmålet om hvorvidt det spillede ind at hun var adopteret svarer hun:

”Altså så kunne de jo finde på at kalde mig skævhøj eller et eller andet, bare fordi jeg ser anderledes ud. Også fordi der er mange asiater, der måske har lidt bredere øjenbryn, så kunne de finde på at kommentere på mine øjenbryn eller min hårfarve eller et andet bare for at sige noget. (...) de havde allerede mobbet en anden pige ud, og hun var ”pæredansk”, og der havde de brugt et eller andet med, at hun var bred eller ordblind eller et eller andet, og så ligesom det der med, at jeg var ikke ordblind og heller ikke bred, men så var jeg asiater, og så var det måske lidt nemmere.”

Efter skoleskiftet gik det godt, indtil Rikke gik ned med en depression. Hun vurderer selv: *”at det er en masse af de ting, som er sket meget tidligere, som lige pludselig bare blev for meget, og så gik jeg ned på det”*. Efter et par turbulente år med depression, forskellige problemer og et stort fravær fra skolen startede Rikke i 10. klasse og kom der til at gå i en klasse, hvor eleverne kom mange forskellige steder fra, idet der også var en del første- og andengenerationsindvandrere:

”... der fandt jeg ud af, hvor forskellige folk kan være, og så alligevel hvor ens folk kan være. (...) der var jo folk fra Mellemøsten og fra Afrika. Ja, bare fra over det hele, og jeg kom til at snakke med dem alle sammen, og så følte man sig ikke forkert, fordi vi bare alle sammen så forskellige ud. Så blev det bare lidt nemmere at håndtere, så nu har jeg det nemmere med det.”

Mobning og drilleri er et tilbagevendende emne for de adopterede børn og unge. De fleste har oplevelser med drillerier eller mobning på et tidspunkt i løbet af deres skoletid. For nogle blot som en mindre del og i særlige sammenhænge, hvor de adopterede pludselig bliver konfronteret med at skille sig ud fra majoriteten som fx for Sandra på efterskolen eller som en af de yngre børns adoptivmor fortæller ved at hudfarve og etnicitet (i den bedste mening) bliver tematiseret i børnehave eller skole af lærere eller pædagoger. For nogle har drilleri og mobning været en mere fast bestanddel af deres skolegang. Derfor er det væsentligt at huske på rådet fra Jacob på ti til kommende adoptivforældre: *”at de skal huske på at adoptivbarnet godt kan have et stort temperament!”* Og kan vi tilføje at huske, at barnet, givet dets i en dansk kontekst afvigende udseende samt dets særlige adoptionshistorie, kan have nogle særlige udfordringer og problemer med oplevelse af svigt, som det er væsentligt, at adoptivforældrene er opmærksomme på og forholde sig til med en *følelsesmæssig åbenhed*. Thea, som i en periode havde det rigtig svært, understreger netop den *følelsesmæssige åbenhed* som en stor hjælp i den situation:

”det er meget rart med åbenhed i stedet for, at forældrene lukke en port og siger ’det skal vi ikke snakke om. Det er ikke godt’. (..)Det har altid været sådan, at vi har kunne snakke med vores forældre om, hvis der har været noget oppe i skolen, og de har ikke bare haft det der store spørgsmålstejn ’ej men Thea, det her ved jeg simpelthen ikke’. Også at mine forældre har gået til den adoptionspsykolog eller hvad det er.”

Thea siger, at det var vigtigt for hende, at de ikke afviste hende, fordi de var rådvilde eller følte sig afmægtige. Samtidig får man en fornemmelse af, at de netop på et tidspunkt måske har haft den følelse, men at de ikke har ladet det skinne igennem til Thea, men i stedet søgt professionel hjælp. At kunne turde det – og at have mulighed for det – som støtte til, vedligeholdelse og udbygning af den følelsesmæssige åbenhed er vigtigt for ”best practice”.

Særlige udfordringer for adoptivforældrene

Disse særlige udfordringer for adoptivforældrene, er et gennemgående tema i interviewet med Cecilie, hvis fortælling blev udfoldet i det foregående kapitel. Cecilie fortæller eksempelvis, at det ikke har været så nemt, fordi hun allerede var nået at blive to et halvt år, inden adoptionen gik i orden:

”... jeg var en meget stor pige, som forstod rigtig mange ting, så jeg har skullet afprøve min adoptivmor rigtigt meget. Jeg har været noget af en mundfuld for min adoptivmor, men samtidig har hun også været en mundfuld for mig, skal det siges. Vi har haft vores kontroverser gennem rigtig, rigtig mange år og har faktisk først nu i en sen alder fået et rigtig godt mor-datter forhold.”

Cecilie vurderer, at hendes mor styrede hjemmet, og ”hendes ord var lov”, og forældre og børn talte ikke rigtig sammen. Hun erkender også, at hun var en udfordring at være adoptivforældre for. Dertil kom, ifølge Cecilie, at adoptivmoderen ikke havde forståelse og empati i forhold til sin adoptivdatters problemer. Det havde omfattende konsekvenser for deres indbyrdes relation og for Cecilies generelle trivsel:

”Jamen det har bare gjort, at vi slet ikke har knyttet os på nogle som helst måder dengang, så jeg følte mig meget ensom gennem rigtig mange år. Også gennem mine teenager år har

jeg ligesom gået mine egne veje (...) Jeg har været meget rebelsk. Det har jeg. Jeg har blandt andet løbet hjemmefra og ja har haft.. Jeg er løbet hjemmefra et par gange og har selvfølgelig også stillet mig op og været strid imod min adoptivmor, og min adoptivmor har rigtig tit haft det sådan, at hun anede ikke, hvad hun skulle stille op med mig, for hun kunne godt mærke, at jeg... Hun kunne godt mærke, at hun kunne ikke komme ind til mig, og jeg følte jo det samme. At jeg ikke kunne komme ind til hende. Så gennem mange år følte jeg mig ensom, og det gjorde så også i mine teenager år, så begyndte jeg at skære i mig selv og har selv forsøgt selvmord, også et par gange. Og jeg har haft spiseforstyrrelse. Da jeg så får min datter som 18 årig, så er jeg godt klar over, at det her, det er min redning. At det simpelthen er det lille væsen, som skal være med til at gøre, at jeg får styr på mit liv, og lige siden jeg blev mor, har jeg stort set også fået styr på mit liv. Men inden da har det været rent kaos for mig indvendigt med at finde min identitet, finde ud af, hvem jeg var, hvor jeg hørte til.”

Cecilie fortæller ikke, om hendes forældre har søgt hjælp, sådan som Theas gjorde. Men som vi var inde på i sidste kapitel, var de også pressede på andre fronter. Samtidig var det dengang (selvom det ikke er så forfærdelig lang tid siden) sværere at få den hjælp og måske en manglende opmærksomhed hos adoptivforældrene på behovet for en særlig eksperthjælp. Ifølge Cecilie er danske adoptivforældre ikke altid klar over, hvad de går ind til, når de adopterer et barn. At dette barn kan have lidt så stor overlast og være så omsorgssvigtet, at det er en stor opgave at få etableret en god tilknytning til barnet. Hun fortæller:

”Danske forældre har haft en idé om, hvordan det er få et adoptivbarn, men de er slet ikke klar over, hvad det egentlig indebærer, når barnet så først er der. Barnet kommer med nogle skavanker fra sit eget land, så derfor er det så vigtigt, at de her adoptivforældre, de får nogle redskaber. At man simpelthen får fokus på det der med, at det ikke bare er nemt at tage imod et barn fra et andet land. At der skal noget hjælp til efterfølgende også. Man redder ikke barnets liv bare ved, at det kommer til Danmark, og det får hus og have og en lille kat. Der ligger også nogle følelser indeni, som man også skal have fokus på efterfølgende.”

Opsamling

I dette kapitel har vi været omkring, hvordan adopterede slås med komplekse problemstillinger, blandt andet omfattende svigt, tanker om det biologiske ophav, oplevelsen af at være anderledes som væves sammen med – og måske forstærker og forstærkes af – nuværende udfordringer som racisme, drillerier, adoptivforældres skilsmisse og alkoholmisbrug. En af vores børneinformanter – som vi ikke lige har citeret - har sagt, at adoptivforældre ikke burde blive skilt. Det kan man naturligvis ikke hindre, men tankegangen om, at adoptivbørn har nok at slås med i kraft af deres psykologiske bagage, og at de burde forskånes for yderligere belastninger, giver god mening. I interviewet med Natalie ser vi, hvor vigtigt, det har været for hende at deltage i en gruppe med ligesindede, og dette selvom hun har en adoptivmor, som hun er rigtig glad for, og en adoptivbror som hun har en tæt relation til – der er nogle ting der er for sårbare at tale om i begge relationer. Biniam snakker også med sin adoptivmor om mange ting, og de har snakket om hans tanker og følelser. Alligevel efterspørger adoptivmoren en gruppe eller anden sammenhæng, hvor Biniam kunne møde ligestillede. Thea fik hjælp af sine adoptivforældre, som søgte supervision for at kunne støtte hende bedst muligt. Børnenes og de unges fortællinger gør det tydeligt, at der skal meget overskud i familierne til, at rumme og kunne støtte børnene i deres særdeles udfordrende identitetsarbejde – og at selv meget ressourcestærke familier udfordres og har brug for supervision. Imidlertid er det ikke alle børnene, der har så ressourcestærke adoptivforældre, og her kommer børnene for alvor på overarbejde med stor risiko for varig mistro.

Kapitel 8

Skabelse af en positiv dobbelt-identitet

Indledning

I det foregående kapitel om identitetsproblematikker indgik Cecilies fortælling i flere sammenhænge. Blandt andet vedrørende tilknytning til adoptivmoren, drømmerier og længsel efter sin biologiske mor, samt forskellige psykosociale problemstillinger. Cecilie er langt fra den eneste af de adopterede børn og unge, vi har talt med, der kæmper med forskellige identitetsproblematikker, og det er selvom deres adoptivforældre praktiserer et samspil mellem mange forskellige aspekter af åbenhed. På det grundlag melder spørgsmålet sig: Hvordan skaber det adopterede barn en positiv identitet som adopteret? Og hvordan kan forældre og andre bedst mulig understøtte denne? I kapitlet vil vi se på betydning af fortællingen, og hvordan der kan fortælles om barnet og dets adoption på måder, der virker understøttende for en positiv identitetsskabelse. Vi vil i kapitlet sondre mellem *en integrerende åbenhed*, forstået som en integration af forskellige dimensioner af åbenhed, der skaber integrerende (identitets)fortællinger og *disintegrerende åbenhed*, der omvendt ikke integrerer de forskellige aspekter af åbenhed, og som virker splittende og ødelæggende for den adopteredes identitetsskabelse. I kapitlet starter vi med at se på, hvordan forældre kan udvise åbenhed og støtte den integrerende identitetsfortælling, eksemplificeret ved hvordan dette gøres i selve interviewet. Herefter vil vi fremhæve fortællingens betydning via et par andre eksempler og se på, hvordan en negativ fortælling om det adopterede barns biologiske ophav blokerer for en skabelse af en positiv identitet. Efterfølgende skal vi se på eksempler på *en integrerende åbenhed* i form af åbenhed, der virker fremmede for skabelse af en positiv identitet. På grundlag af Lilas fortælling om sin opvækst som adopteret illustreres både *den integrerende* og *den disintegrerende åbenhed*. Til sidst i kapitlet præsenteres eksempler på, hvordan kendskab til biologisk ophav og oprindelsesland på forskellig vis kan være befordrende for identitetsskabelsen – også selvom dette kendskab til biologisk ophav sker forholdsvis sent i livet.

Åbenhed i interviewet

I nogle af vores interview med børn og unge, deltog adoptivforældrene enten under hele interviewet, eller Inger snakkede med dem og barnet/den unge sammen efterfølgende. Til sidst i et af interviewene med en af de yngre piger, hvor Inger er ved at runde af, kommer adoptivmoren Betina, Inger til hjælp, idet hun rejser spørgsmålet vedrørende gode råd til andre adoptivforældre og følgende udveksling mellem adoptivmor og datter udspiller sig:

Betina: *"Jo, jeg tænkte på, kan du huske i går, da vi snakkede om, at Inger skulle komme, og så sagde du, at du havde lagt mærke til i brevet, at der stod, at dine svar kunne hjælpe mange. Det havde du ligesom bidt mærke i. Så tænker jeg, at så er det jo nu, hvis du tænker, at der er et eller andet, der er vigtigt, man skal vide, hvis man er forældre, og man adopterer et barn. Så har du måske nogle gode råd eller sådan et eller andet? For det virkede som om, at det var vigtigt, hvis du kunne hjælpe nogen. Er der noget, du tænker, der er vigtigt at vide, hvis man.. hvis du har et god råd eller noget?2*

Jo: *"Mor, hvad gjorde I, da I skulle adoptere mig? Altså noget I gjorde for mig, for så kunne det være, at det også hjalp for andre, hvis de gjorde det samme."*

Betina: *"Ja, men det er jo vigtigt, hvad det er, der har været godt for dig? Det kan godt være, at jeg gjorde en masse ting, som jeg troede var godt, men hvis det slet ikke var godt for dig, så er det jo lige meget. Det vigtige er, hvad du tænker, vi har gjort, som du synes, andre skal gøre. Eller om vi har gjort noget, hvor du tænker, at det skal andre i hvert fald ikke gøre. Så sådan et godt råd. Det behøver heller ikke at være noget, det var bare, fordi det lød som om, at du lige havde tænkt over, at det var vigtigt, hvis man kunne hjælpe andre med nogle gode råd."*

Denne lille udveksling mellem Betina og Jo forekommer efter et interview, hvor Betina i øvrigt har holdt sig tilbage og ladet sin adoptivdatter fortælle. Udvekslingen bliver her i sig selv en tydeliggørelse af, hvordan Betina inviterer til, at der kan snakkes om adoption i familien, også eventuelt problematiske aspekter. Betina udviser både *følelsesmæssig* og *social åbenhed* i forhold til eventuel kritik og inviterer til, at det er muligt at tale herom også i et interview med en udenforstående. Mange af interviewene med adopterede børn og unge kan således i sig selv aflæses

som en høj grad af *social* og ofte også *faktuel åbenhed*, uanset om adoptivforældrene vælger at være til stede under interviewet eller blot formidler kontakten og indvilliger heri. Som interviewer efterlades man med et indtryk af familier, der i høj grad er karakteriseret ved en generel betoning af åbenhed, og hvor man som adoptivforældre er meget opmærksomme på ikke alene åbenhedens betydning, men også på betydningen af, hvordan der fortælles fx om barnets biologiske mor og oprindelsesland. Dette er forskelligt fra nogle af interviewene med de voksne adopterede, der omvendt fortæller om, at deres adoptivforældre ikke har haft denne opmærksomhed på åbenhed og fortællingens betydning.

Fortællingens betydning

Fortællingens betydning understreges af Marianne, der blev adopteret som treårig. Her handler fortællingen om oplysninger om det adopterede barns navn og fødselsdag, hvor Marianne fremstiller fraværet heraf som ensbetydende med at blive frarøvet sin identitet. Hun ser det som et stort svigt:

”Men de fleste børn, også i (...) (Mariannes oprindelsesland, red.), har en mor og en far og en fødselsdag, og det har man faktisk gået op i (...) det synes jeg faktisk ikke, man skal holde væk fra børn, så det vil jeg gerne kæmpe for, at man får lov til at have sine papirer og sin identitet. Og jeg synes, det har været meget forkert, at man sådan set river alt identitet væk fra børn på den måde. (...) Når man kommer på et børnehjem, så får man et nyt navn, og man får en ny identitet, ny alder. Det er jo simpelthen at rive alting ud af et barn. Det er så disrespektfuld, sådan som jeg ser det”

Det modsatte af at frarøve barnets historie og identitet, som Marianne ser det, er omvendt at arbejde på at fastholde denne, som en central del af den integrerende åbenhed, hvor denne historie netop bidrager til skabelse af en positiv dobbelt-identitet. I børneinterviewene kommer fortællingens betydning desuden frem i forbindelse med temaet om at være blevet fravalgt. Her kan den positive fortælling medføre lettelse og glæde over at erkende, at der var en god grund til de biologiske forældres valg, og at man faktisk var elsket og blevet draget omsorg for også før selve adoptionen. Olga på 9 år har været på rejse til sit oprindelsesland, og selvom det ikke lykkedes hende og adoptivforældrene at få konkrete svar på de faktuelle spørgsmål om de biologiske forældre, så

kan børnehjemmet, som hun var blevet indbragt på som hittebarn, give nogle oplysninger, der gør, at der falder lidt ro på:

”Inden jeg kom på børnehjemmet, da var det så, at min mor havde lagt mig i en lille kurv, hvor jeg havde tøj på, og der var mælk ved siden af. (...) Og jeg havde et tæppe på, og jeg lå bare, så jeg havde det godt og varmt. (...) Jeg bliver glad for at høre, at de (de biologiske forældre, red.) har tænkt på at give mig lidt mad med i kassen, hvis nu jeg skulle ligge der i lang tid”

Ida, der er mor til to adopterede piger på henholdsvis 15 og 17 år, og som vi allerede har stiftet bekendtskab med i kapitel tre, betoner, i lighed med Olga, tiden, der gik forud for adoptionen, idet hun siger: *”Det er en sorg, at de må af med deres børn. En kæmpe sorg, og de er nødt til bare at lægge det bag sig. De er jo tvunget til det. (...)Jeg synes, at det gode ved at være ude at se det, det var, at vi egentlig vidste, at pigerne har haft det rigtig godt i den tid, hvor de ikke har været ved os.”* Her bliver en del af den positive fortælling også at vide, at de adopterede piger havde haft det godt, inden de blev adopteret – de var blevet passet godt på. At en sådan fortælling, om den biologiske mors omsorg, har positiv betydning fremkommer også i interviewet med Line. Line er en af vores unge voksne, og hun fortæller følgende om sin biologiske mors valg af adoption:

”Hun kom og ammede mig”, ”hun havde bedt sin far om at komme, fordi hun gerne ville spørge om tilladelse til at beholde mig, men det kunne hun ikke få lov til” ”at vide, at hun egentlig havde tigget og bedt sin far om lov til a beholde mig. Det kom også til at betyde noget, altså at det ikke var noget med, at jeg vil slet ikke have noget med dig at gøre”

For Line bliver det vigtigt, at hendes mor udviste omsorg for hende som spæd og havde kæmpet for at få lov til at beholde hende. Denne fortælling fremstilles som betydningsfuld, da den kan være medvirkende til, at bortadoptionen ikke kommer til at tillægges megen negativ betydning. Carmen, der i dag er i begyndelsen af 30-erne, understreger ligeledes betydningen af fortællingen om sin biologiske mors valg af bortadoption.

”Jeg har ingen ansigt og ingen navne, men jeg har en historie. Og historien den går ud på, at min biologiske mor skulle giftes (...) I mine papirer står det heller ikke helt tydeligt. Der står, at hun skulle giftes med en mand, og så blev hun gravid inden brylluppet. Men om det

var med den mand eller en anden mand, det ved jeg faktisk ikke. Men hun var 18 og skulle giftes og så blev hun gravid med mig, og der har nok været et spørgsmål om noget ære og noget skam (...) Så hendes familie gav hende det ultimatum, (...) at hun kunne beholde mig, og så ville hun blive udstødt af familien, eller hun kunne vælge at bortadoptere mig.”

Fortællingen om, hvorfor den biologiske mor valgte at bortadoptere, tillægges stor betydning. Denne fortælling fungerer som *en integrerende åbenhed* for Carmen, idet den giver hende en forklaring på, hvorfor hendes biologiske mor kunne finde på at bortadoptere sin nyfødte datter. Størstedelen af vores informanter fortæller om oplevelsen af svigt i forbindelse med at blive bortadopteret, men her er der store forskelle i måden, der fortælles om den biologiske mors fravalg af barnet på. Nogle giver i den forbindelse udtryk for en følelsesmæssig oplevelse af at være kasseret, mens andre sætter det ind i en perspektiverende ramme, og oplever det som udtryk for selvpofrelse og udtryk for, at deres biologiske mor har villet barnet det bedste. Det er væsentligt med denne fortælling, hvor fokus er på den biologiske mors omsorg for barnet den første tid, og hvordan selve overleveringen til børnehjemmet kan anskues som omsorg under de givne omstændigheder. I samtlige interview med børn, unge og voksne er det således en central pointe, at den fortælling, der fortælles til barnet om dets adoption og dets biologiske ophav har stor betydning. Det er væsentligt med *faktuel åbenhed* omkring de konkrete aspekter i barnets adoptionshistorie, og det giver sig selv, at denne historie er lettere at fortælle, hvis man i adoptivfamilien kan støtte sig til officielle dokumenter fra børnehjemmet, fotos fra den første tid på børnehjemmet eventuelt beretninger via kontakt til omsorgspersoner, der har taget sig af barnet og fotos fra adoptanternes rejse til landet, hvis de selv rejste afsted for at hente barnet. Hertil kommer også den måde adoptanterne håndterer og viderebringer disse oplysninger til barnet på, hvor doseringen af oplysninger og måden der fortælles på må tilpasses det konkrete barn, dets alder, modenhed samt nysgerrighed og lyst til at vide. Samtidig med det, er det vigtigt, at forældrene skaber rum og plads for barnets spørgsmål og forholder sig med en *følelsesmæssige åbenhed*. Det er med andre ord forældrenes ansvar, at der skabes rum for at tale om barnets adoptionshistorie, og det på en hensigtsmæssig måde, som giver barnet ro og en oplevelse af at være elsket, værdsat og draget omsorg for, fremfor fravalgt og svigtet. Et sådant samspil mellem den faktuelle åbenhed og den følelsesmæssige åbenhed er udtryk for en *integrerende åbenhed*, der netop skaber gode betingelser for en positiv dobbelt-identitet. Udover dette samspil mellem *faktuel* og *følelsesmæssig åbenhed*, er

det værd at fremhæve den stærke fortælling med vægt på måden der fortælles som udtryk for *den integrerende åbenhed*.

Den stærke integrerende fortælling

Mange af de unge, vi har talt med, har været afsted på rejse til deres oprindelsesland med deres adoptanter. For mange er det ensbetydende med en indsigt i, at folk er meget fattige i deres oprindelsesland, hvilket kan være medvirkende til, at de priser sig lykkelige over at være blevet adopteret. Denne indsigt er ligeledes befordrende for skabelsen af en positiv dobbelt-identitet, når man som Joel eksempelvis ser på sig selv som utrolig heldig. Joel, på 15 år, har for nogle år siden været på en tre-ugers rejse til sit oprindelsesland med sin familie, og dette var en øjenåbner for ham. Han fortæller, at det var en omvæltning at opleve oprindelseslandet:

”Det er fire år siden, godt og vel. Min lillebror har jo selvfølgelig ikke været så gammel alligevel, men man kan godt mærke på ham, at det også har givet ham et indblik i, hvordan det kunne have været, hvis vi ikke havde fået den fantastiske mulighed at blive adopteret.

Inger: *”Du siger fantastiske mulighed?”*

”Ja, det vælger jeg at gøre, fordi det er en mulighed, som ikke alle børn får. Dem der så gør, blandt andet mig selv, det er nok ikke noget, man tænker så meget over, men det er jo selvfølgelig noget, man skal være evigt taknemmelig for. For det første, at man er så heldig at komme til Danmark, et land hvor du har rigtigt mange muligheder, og der er næsten ingen grænser for, hvad du kan opnå, i forhold til hvis man var født og opvokset i Afrika.”

Udover at Joel føler sig meget heldig, oplever han heller ikke det store behov for at opsøge sin biologiske mor. Hans biologiske mor har frabedt sig kontakt, og det har Joel det ok med. Det giver ham ikke en følelse af svigt, da han opfatter bortadoptionen som udtryk for, at hun ville ham det godt og elskede ham. Han fortæller blandt andet følgende:

”Vi var dernede for nogle år siden, og jeg mener, at min mor spurgte, om der nogensinde blev mulighed for, at Emil og jeg kunne få de oplysninger, hvis vi ville. Og sådan, som jeg forstod på det hele, så var det vidst et rimelig klart nej. At det er nogle oplysninger, de gerne vil holde private, hvis forældrene har bedt om det, og hvis de ikke vil opsøges af børnene.

Inger: *"Okay. Så det I har fået at vide af børnehjemmet, det er, at det er forældrene, der har sagt, eller muligvis kun moren, din biologiske mor, der har sagt, at hun vil ikke opsøges."*

"Ja."

Inger: *"Ja okay. Hvordan har du det så med det?"*

"Jamen altså jeg har det egentlig fint nok med det. Det er også et spørgsmål, jeg har fået stillet meget, hvad jeg ville gøre, hvis jeg nogensinde fik mulighed for at se mine biologiske forældre. Og jeg ved egentlig ikke rigtigt, hvad jeg ville gøre, fordi jeg ved ikke, hvad jeg skulle snakke med dem om. Jeg har jo ikke rigtigt noget tilfælles med dem mere, og vi ville jo heller ikke rigtigt kunnet kommunikere sammen. Så på den måde ser jeg ikke den stor fordel i at have mødt dem udover at vide, hvor man kommer fra og hvem, man kommer fra. Så på den måde ser jeg ingen fordele i det. I hvert fald ikke for mit vedkommende. Der er sikkert andre, der har andre grunde til gerne at ville finde sine biologiske forældre."

Inger: *"Hvad tænker du om din biologiske mor? Jeg er med på, at du har jo overhovedet ikke nogen erindring om hende, fordi du blev jo adopteret da du var 5 måneder. Men hvad er dine tanker, hvis du har tænkt på hende?"*

"Jeg tænker da et eller andet sted, at hun, som enhver mor, har villet det bedste for sit barn og derfor sikkert har vidst et eller andet sted, at hun ikke har haft de muligheder, det krævede at have et barn, og derfor valgte at give sit barn på for adoption. Så jeg tænker, at hun har gjort det, fordi hun har elsket mig, eller hvad man skal sige, og ikke haft onde hensigter med det..."

Karakteristisk for interviewet med Joel er denne forståelse for den biologiske mors handlinger, hvor de sættes ind i et større perspektiv. Joel vurderer nøgternt sine livschancer som bortadopteret i forhold til, hvordan han forestiller sig det ville have været, hvis han var opvokset hos sin biologiske mor i Afrika. Som sådan kan Joels fortælling anskues som en stærk fortælling, da han er i stand til at inddrage et samfundsmæssigt perspektiv og anskue sin danske opvækst i lyset af sine livschancer som fattig dreng i Afrika. Nadja, der er blevet adopteret som spæd, og hvis fortælling indgår i kapitel tre, oplever heller ikke adoptionen som et følelsesmæssigt svigt. Ligeledes oplever hun heller ikke det, som hun ellers beskriver som adoptivforældrenes manglende interesse for hendes

adoptionshistorie som et svigt. Når Nadja fortæller om sine forældres manglende interesse for, hvad der var gået forud for selve adoptionen, ser hun det i forhold til, hvordan man almindeligvis forholdte sig til adoption i Danmark på daværende tidspunkt. Det var ikke almindeligt, at man tillagde denne del, så stor vægt. Nadjas fortælling resulterer derfor ikke i, at nogen pålægges skyld (som vi har set det i andre fortællinger om adoption), og hun udviser refleksiv forståelse for hendes adoptivforældres manglende interesse for hendes adoptionshistorie. En sådan refleksive distance og samfundsperspektiv i forhold til den biologiske mors valg af bortadoption er en væsentlig ingrediens i stærke fortællinger, som adoptivforældre kan skabe i samspil med børnene. Størstedelen af de børn, unge og voksne vi har talt med forklarer, undskylder og perspektivere således den biologiske mors valg, som vi så det ovenfor. At fortælle på denne måde om det biologiske ophavs valg af bortadoption indgår som en central del af den integrerende åbenhed og ”best practice”, idet denne fortælling fungerer understøttende for en positiv identitetsskabelse. Hvis det er muligt at skabe en sådan perspektivering er denne således væsentlig for barnet for, at oplevelsen af svigt ikke kommer til at fylde for meget og resulterer i en oplevelse af at ”være kasseret” og forkert. Udover fortællingens betydning for barnets skabelse af en positiv dobbelt-identitet er det også værd at fremhæve betydningen af *den symbolske åbenhed* i form af positive markeringer af barnets oprindelse. Det kan fx være ved at holde ”komme-dag”, ved at indrette sig med ting fra oprindelseslandet eller ved, at barnet bibeholder sit oprindelige navn, eller dele heraf sammen med et (evt. efternavn), der indikerer identitet som dansker og tilhører til adoptivfamilien.

Den integrerende åbenhed og skabelse af en positiv dobbelt-identitet

Til forskel fra mange af de internationalt adopterede har Lila valgt at bibeholde sit oprindelige navn, hvilket jo i udgangspunktet er adoptivforældrenes initiativ. Denne beslutning kan ses som en af de måder, hendes adoptivforældre agerer med en *integrerende åbenhed* i forhold til datterens adoption. I denne forbindelse nævner Lila også, hvordan hendes forældre holder ”komme-dag” for hende og hendes søskende, og i hendes fortælling kommer fastholdelsen af hendes oprindelige navn og ceremonien med at fejre ”komme-dag” til at fremstå som *symbolsk åbenhed* og to centrale understregninger af Lilas dobbelt-identitet. I Lilas fremstilling kan disse to markeringer aflæses som udtryk for en positiv værditilskrivelse af hendes oprindelsesland. Disse to markeringer ser vi som udtryk for en *integrerende åbenhed* forstået som et udtryk for de bestræbelser, der tillægger

oprindelseslandet en positiv værdi. Lila bruger stort set kun sit oprindelige navn og for hende bliver navnet en måde at inddrage og markere sin oprindelse og således en måde at praktisere en *integrerende åbenhed*. Lila kæder egen stolthed over sin oprindelse sammen med (egen og adoptivforældrenes) åbenhed, idet hun siger: ”... *det er mit (..) (oprindelige, red.) navn og sådan er det, og det står jeg virkelig ved 100%. Jamen, jeg tror virkelig, at det er et spørgsmål om, at man skal være meget åben om det og kunne acceptere det, at man er anderledes.*” I Lilas fortælling er det tydeligt, hvordan hun oplever det identitetsopbyggende for en positiv dobbelt-identitet at bibeholde sit oprindelige navn – men det er ikke kun i hendes fortælling vi ser det. Det fortæller flere af vores børne- og ungeinformanter om. Vi vil derfor understrege den positive betydning, som fastholdelse af det oprindelige navn, kan have for det adopterede barn – netop som en del af *den integrerende åbenhed*, adoptanterne kan udvise i forhold til barnets dobbelt-identitet.

Den disintegrerende åbenhed via en negativ fortælling om biologisk ophav

Ligesom for de adopterede børn, der indgik i ovenstående afsnit vedrørende fortællingens betydning, forekommer det væsentligt for Tine at kende til sin biologiske mors historie og grund til at bortadoptere. Tine, der er internationalt adopteret, fortæller i dag som voksen, hvor vigtigt det er at kende til sin biologiske mors begrundelse for at bortadoptere og have indsigt hendes historie. Hun synes, det er vigtigt at vide at hendes biologiske mor: ”*har været et ordentligt menneske*”, som hun udtrykker det, og siger videre:

”Altså dels har jeg skullet vokse op med, at hun var mindre værd på en eller anden måde, og jeg tænker, at det mindreværd, som jeg ligesom skulle være kommet af, det føler jeg, at jeg har fået lov at slæbe med mig resten af mit liv (...) At hun var ligeglad, og at hun var kold og kynisk eller bare en ganske almindelig tøjte, der tilfældigvis bare fik børn, som hun så ikke gad at have. Det ved vi jo heldigvis i dag, at sådan er det ikke. Eller sådan var det ikke. Men det er alligevel den opvækst og det, jeg har haft med i alle de år, hvor jeg ligesom skulle vokse op og forme mit liv og den måde, jeg ligesom er blevet på, hvor jeg tænker, at hold kæft, hvor har jeg skullet slæbe det med mig altid. Og jeg er lidt bange for, at hvis vi identificerer os med et menneske, som har været et dårligt menneske, så er jeg bange for, at vi tager det med. Altså det mindreværd, det får simpelthen lov at blive hængende hele livet – og man skal slås med det.”

For Tine er det rigtig vigtigt at kende til ”den rigtige historie” og særligt, når den – som i hendes tilfælde – er en positiv historie om, at hendes mor interesserede sig for sine børn og ønskede, at de fik den bedst mulige opvækst. Det er imidlertid ikke den fortælling, Tine blev præsenteret for som barn. Her har adoptivmoderen ikke fremstillet Tines biologiske mor i et positivt lys men tværtimod fremstillet hende som ”en ganske almindelig tøjte”. Denne negative fremstilling af Tines biologiske ophav, oplever Tine har smittet af på hende, så den ”manglende ordentlighed” og skammen ikke kun gjaldt hendes biologiske mor men også gjaldt Tine. Denne fremstilling af Tines biologiske ophav har fungeret som en disintegrerende åbenhed, der har spændt ben for Tines positive identitet som adopteret. Og det har præget hende både som barn og voksen, idet hun har indoptaget det mindreværd og den skam, som hun oplevede var knyttet til hendes biologiske mor. I det følgende skal vi se på andre eksempler på *disintegrerende åbenhed*, idet vi vender tilbage til Lila og skal høre om, hvordan omgivelserne kan have fokus på, hvordan hun som internationalt adopteret skiller sig ud fra majoriteten. Nedenstående er eksempler på, hvordan dette virker disintegrerende i forhold til skabelse af en positiv dobbelt-identitet.

Den disintegrerende åbenhed via fokus på forskellighed

Lila fortæller, at hun altid har følt sig hjemme i Danmark og knyttet til sin familie. Hun er glad for sine søskende, hvor nogle også er adopteret og andre er adoptivforældrenes biologiske børn. Hvor, de er adopteret fra, eller om de er adopterede eller biologiske børn af familien, tillægges ikke betydning. Det er ikke vigtigt for Lila at kunne spejle sig i sine adopterede søskende og snakke om at være adopteret, for det er ikke noget, ”der fylder” i hendes identitetsskabelse. På spørgsmålet: *”Hvad synes du om det, at du har en søster, der også kommer fra samme land som dig? Har det betydning eller?”* svarer Lila:

”Jamen det ved jeg faktisk ikke, om det har. Jeg vil sige, at det kan godt være, det har, fordi så er man ikke alene, når man har været mindre og sådan. Men nu, som sagt, så ser vi jo alle sammen hinanden som søskende. Vi elsker jo hinanden ubetinget. Så om han havde været ikke-adopteret eller adopteret fra et helt tredje land, så tror jeg, det havde været den samme kærlighed, jeg havde oplevet for mine søskende. Den samme gensidige kærlighed, vi havde givet hinanden.

Inger: *Ja. Så det er rart at have en søster?*

”Ja, det er rart at have en søster, men jeg tænker, det er lige så rart at have en anden søskende eller et eller andet.

Inger: Ja. Så det du siger, det er, at om hun så var kommet fra Kina eller Korea, det er ikke afgørende?

Nej, jeg kan ikke forestille mig, at det havde gjort nogen forskel. Nej, det tror jeg ikke, der havde været.

Inger: Og hvad med din lillebror der? Det, som jeg bliver nysgerrig efter. Det er jo det her med, at I er fem børn og de tre af jer, I er adopteret, og så er der to, som er biologiske. Er det noget, du tænker over?

”Nej. Aldrig.”

Til forskel fra mange andre adopterede børn og unge, vi har talt med, der betoner betydningen af en søskende, der er adopteret, tillægger Lila det ikke nogen betydning. Hun fortæller, at hun er glad for at have søskende, og at hun ikke har så meget fokus på at være anderledes i forhold til majoritetsetniske danskere. Gennem interviewet forsøger hun således at skabe sin identitet uafhængig af og uden fokus på det at være adopteret. Lila bliver her udfordret af Inger, interviewer, der i kraft af rammen for interviewet hele tiden sætter fokus på adoption og igen og igen vender tilbage til det særlige ved at være adopteret. Interviewer kommer også til at omtale Lilas adoptivforældre som netop *adoptivforældre*, hvilket her fungerer som en *disintegrerende åbenhed*, der strider mod Lilas bestræbelse på sin skabelse af tilhørsforhold, der ikke er baseret på biologi og blodets bånd men fælles opvækst. Lila er derfor også hurtig til at få sagt fra overfor interviewerens fejlagtige brug af slægt-betegnelser i forhold til hendes skabelse af identitet og tilhørsforhold, hvorved hun også får illustreret, hvor let en sådan disintegrerende dynamik kan etableres:

”... jeg har egentlig ikke lyst til, at fokus skal ligge der. Også den der med: ’Er du adopteret?’ ’Ja, det er jeg’. Men det er altså, sådan det er. Nu lagde jeg mærke til, at du kalder det mine adoptivforældre, hvor jeg aldrig nogensinde ser dem som adoptivforældre. Altså, det er mine forældre. Der er mange, der er sådan: ’Nå, men skal du ned at finde dine ægte og rigtige forældre?’ Hvor jeg har det sådan lidt, at det er ikke mine forældre. Det er

dem, der har født mig på en eller anden måde, men det er jo mine forældre herhjemme, der er mine rigtige forældre.”

I andre interview med børn, unge og voksne har det omvendt været vigtigt netop at omtale adoptivforældrene som adoptivforældre og biologiske forældre som blot forældre, da det er disse betegnelser, der spejler de adopteredes følelser og forståelser. Der altså ikke én rigtig måde at omtale adoptivforældre og biologiske forældre på. Denne er tværtimod afhængig af det adopterede barns særlige historie, opvækst, erfaringer og skabelse af identitet som adopteret. For at praktisere *den integrerende åbenhed* må man derfor lytte efter den adopteredes fortælling og bruge betegnelser, der ikke er i strid med den pågældendes identitetsskabelse. At der netop ikke er en standardmodel for sprogbrug på dette område er en god illustration af, hvordan *den integrerende åbenhed* netop skal tilpasses den enkelte adopterede. Gennem interviewet kæmper Lila således en kamp for en identitet som ”helt almindelig” og som ”ikke- anderledes”, og dette er en kamp, som hun på forskellige vis også kæmper til daglig i kraft af omgivelsernes reaktioner på hendes udseende, hvor hun som mørk i huden og med mørkt hår i forskellige sammenhænge bliver konfronteret med ikke at stamme fra Danmark. For eksempel oplever hun, at mange kommenterer på, at hendes søster har samme oprindelsesland som hende ved at sige, at de ligner hinanden. Men det gør de slet ikke, fortæller Lila, udover at de altså begge to er fra samme oprindelsesland og derfor er mørkhårede og mørke i huden. Hun siger:

”Vi har mange venner og bekendte, hvor vi så fortæller, at vi er søskende: ’Jamen I ligner også hinanden’. Hvor vi er sådan: ’Nej, det gør vi ikke’. Men så er det lidt som om, at folk tror, de skal sige det, som sådan ren refleks. Nå, så kommer I jo fra (...) (oprindelseslandet, red.) begge to, så ligner I jo også hinanden. Men det er meget tydeligt, at det gør vi ikke.”

Lila tager her afstand fra omgivelsernes syn på hende og hendes søskende, som nogle, der lignende hinanden. Omgivelsernes, sikkert velmente og uskyldige, bemærkninger kommer her til at fungere som *en disintegrerende åbenhed*, der strider mod Lilas skabelse af en positiv dobbelt-identitet. Lila ønsker i stedet fokus på egen individualitet og særegenhed, som almindeligvis er i fokus, når der ses ligheder mellem søskende, og ikke på så overordnede fællestræk som sort hår og mørk hud, som store befolkningsgrupper har til fælles.

”Jeg tænker, at folk mener det udseendemæssigt. Det kan godt være, vi ligner hinanden sådan på det indre med, hvordan vi opfører os, og hvordan vi gør forskellige ting, det kunne

man godt ligne sin søster, men det kan man så sige, at det gør vi heller ikke. Vi er meget forskellige. (...) sådan kan man jo godt sige, at et familiemedlem ligner det andet, men jeg tænker, at det har ikke været det, folk har ment, når de siger: 'Du ligner også din søster'. De mener, at det er, fordi vi ser ens ud."

Idet der i denne sammenstilling kun er blik for pigernes fælles oprindelsesland overses deres individuelle forskellighed, hvorfor sådanne bemærkninger om Lilas udseende fungerer som en *disintegrerende åbenhed* i forhold til hendes identitetsskabelse. Eksemplet tydeliggør også, at bemærkninger og udvekslinger med omgivelserne om identifikation, som for andre ikke-adopterede for det meste er understøttende for egen identitetsskabelse, omvendt bliver disintegrerende for Lila. Når Lila nævner dette eksempel, ser vi det som endnu et udtryk for, hvordan hun netop kæmper for en identitetsskabelse som "ikke anderledes", hvor en *integrerende åbenhed* skal understøtte denne identitetsskabelse. At tillægge oprindelseslandet så stor en betydning i forståelse af hendes identitet svarer ikke til hendes eget selvbillede, hvor hverken oprindelsesland eller det at være adopteret tillægges særlig vægt – samtidig med, at hun er stolt af sin oprindelse. Hun forklarer desuden, at hun synes, hendes adoptivforældre har forholdt sig godt til åbenhed: "... *det er aldrig noget, vi har lagt skjul på hjemme ved mig*", hvor hun kæder forældrenes åbenhed sammen med sin egen trivsel og følelse af tilhørsforhold og tilknytning både til egen familie og til Danmark.

Drillerier og hverdagsracisme – disintegrerende åbenhed i mødet med omgivelserne

Lila fortæller således på mange forskellige måder om at være en "helt almindelig ung dansker" fra en "helt almindelig dansk familie". Alligevel har der været oplevelser igennem opvæksten, som har udfordret og skubbet til hendes oplevelse af tilhørsforhold og identitetsskabelse som almindelig dansker. Disse oplevelser omfatter forskellige episoder med drillerier som barn og bemærkninger fra venner og bekendte samt diskriminering og hverdagsracisme. Lila fortæller om drillerier tilbage fra børnehaven og folkeskolen:

"Jeg kan også huske, da jeg var lille, så nede i børnehaven blev der spurgt, hvor man var brun, og hvorfor de er hvide, og vi er brune. Der med farveforskellen på os. Det var der også mange af os, men det har jo været børn. Ikke fordi jeg er blevet mobbet, men det har været punkter, hvor folk har tænkt, at så kan vi bare såre Lila ved at sige: "Du er også sort" eller "Du er heller ikke dansker" eller sådan nogle ting. (...) Så var det det, man sagde, hvis man skulle irritere mig."

Lila vurderer, at hun som barn har følt sig mere udsat end andre børn i kraft af, at hun skiller sig ud med hensyn til udseende: *"Jeg tror, jeg har følt, at jeg har været hende den forkerte i forhold til, når der har været sådan nogle situationer."* For Lila fik disse bemærkninger hende således til at føle, at hun altid havde dette stigma, som andre børn lige kunne stikke til. Disse drillerier er eksempler på *den disintegrerende åbenhed*, idet bemærkningerne er udtryk for en åbenhed og opmærksomhed på Lilas oprindelsesland, men på negativ vis, hvorfor den bliver til gene for Lilas skabelse af en positiv dobbelt-identitet. Hun fortæller om en konkret episode med en klassekammerat:

"... det var endda en gymnasieveninde, hvor vi havde været lidt uvenner over lidt længere tid, hvor vi skændes rigtig meget. Så har vi en idrætstime, hvor vi spiller dødbold, og jeg kan huske, at jeg synes hun var så irriterende. Så råbte hun til mig, at jeg kastede som en abe. (...) Den skulle jo ramme mig, bare fordi jeg var mørk, og det vidste jeg jo udmærket godt. Og der kan jeg huske, at jeg blev rigtig, rigtig sur og ked af det."

Gennemgående bryder Lila sig ikke om, når andre forsøger at komme med morsomme bemærkninger eller *"kommentere hudfarve, eller at man er adopteret"*. Det kan også være bemærkninger som for eksempel: *"Du har da vist taget for meget sol"* eller *"pas på du ikke bider dig i fingeren"*, hvis Lila spiser chokolade. Hun synes ikke, disse kommentarer er morsomme: *"Jeg griner sådan lidt af det, men jeg synes sådan dybest set ikke, at det er særligt sjovt."* Når hun hæfter sig ved sådanne bemærkninger, er det sikkert fordi, de sætter hende på overarbejde med skabelse af en positiv dobbelt-identitet. Bemærkningerne tydeliggør, at hun skiller sig ud og fungerer herved som disintegrerende, idet de udfordrer hendes kamp for at skabe sin identitet som ikke-anderledes. Lila tematiserer ikke selv disse bemærkninger som racisme, men føler spontant ubehag. Dette gælder også en dag i et supermarked, hvor Lila bliver diskrimineret i kraft af sit udseende. Hun fortæller:

"... jeg skulle ned at købe en pakke smør, (...) og så går der en alarm i gang i Brugsen. Og så står der en ældre dame og vender sig om og siger: 'At jeg skulle ikke tro, at jeg kunne komme her og stjæle' (...) Hun overfusede mig bare med alt muligt om, at det var os sorte, der kom til landet, og vi stjal, og vi skulle bare flytte hjem igen. Hvor jeg tror, at jeg ender med at sige til hende efter noget tid, at jeg er adopteret, og jeg har boet i Danmark hele mit liv. (...) Det er nok noget af det værste jeg har oplevet."

At skille sig ud i kraft af hud- og hårfarve i sit samspil med omgivelserne, hvor de konstant blive mindet om, at de er anderledes, virker forstyrrende for de adopteredes sociale integration og positive identitetsskabelse. Drillerier og bemærkninger med fokus på hudfarve minder Lila – såvel som andre adopterede - om, at de skiller sig ud med hensyn til udseende, og er hermed en evig påmindelse, der virker lige fra forstyrrende til direkte ødelæggende for skabelse af en positiv dobbelt-identitet. Eksemplet i supermarkedet er et mere ekstremt udtryk for omgivelsernes *disintegrerende åbenhed*, idet Lila her stemples i kraft af sit udseende via den ældre dames racistiske stereotypificeringer.

Integrerende åbenhed via kontakt til biologiske forældre eller børnehjem

Den integrerende åbenhed kan også være i form af kontakt til biologiske forældre eller familie. Lotte, som er en af vores unge voksne, som vi stiftede bekendtskab med allerede i kapitel 2, fortæller, at hun som barn og ung har gjort sig mange tanker om det med at være adopteret, og hvem og hvad, hun egentlig kom fra. Her gav besøget på børnehjemmet hende en ro, og dette besøg fungerede som en integrerende åbenhed:

”Og der kom nogle tanker omkring det, men jeg tror egentlig, at da de (adoptivforældrene) fulgte mit ønske, og vi tog rundt og opsøgte noget information og så videre. Det var egentlig så stærk en oplevelse at være nede på børnehjemmet med mere, at jeg blev mættet der. Det var i hvert fald nok på daværende tidspunkt, og har egentlig været det siden.”

For de voksne, der har etableret kontakt eller fået viden om deres biologiske ophav, eventuelt forholdsvis sent i livet, har dette også fungeret som en *integrerende åbenhed*, der har resulteret i identitetsmæssig ro. Selvom Jane i kapitel fire fortæller, at hendes adoptionsfortælling var et chok for hende, fordi hun ikke havde vidst, at hun var adopteret, står dette chok alligevel i et positivt lys. Jane har oplevet det som en *integrerende åbenhed* og positivt i forhold til at egen identitetsskabelse, hvilket hun formulerer som, at *”få brikkerne til at falde på plads”*. Det samme gør sig gældende for Torben, der er i starten af halvtredserne. Han fortæller ligeledes om, hvordan det har givet ham ro, da han i staten af 20-erne mødte sin biologiske mor. Der har altid været *faktuel åbenhed* om, at Torben og hans søster er adopteret, og det har givet sig selv i kraft af, at han har haft en anden hudfarve end adoptivforældrene. Derudover har Torben og hans søster altid: *”fået de svar, som vores forældre kunne give os ud fra det kendskab de havde (...) Så jeg har altid fået de svar, jeg har*

ønsket at få, og det jeg ikke har fået som barn, har jeg så fundet ud af senere som voksen.” Torben mener ikke, det er muligt at komme uden om, at det at være adopteret er forbundet med svigt, og der er brug for, at dette svigt bearbejdes. Han er imod *relationel åbenhed* i form af kontakt til biologisk ophav i barndommen, da han mener, at det kan resultere i en splittelse i forhold til adoptivfamilien:

” ... for så har du lige pludselig to familier, der skal fortælle dig, hvad du skal gøre og ikke gøre, og hvor skal dine tilhørsforhold så være? Jeg tror, at det er vigtigt, at man, udover det svigt man har fået ved at være bortadopteret, så også har muligheden for få den ro og stabilitet, der er i kun at have én familie som kernen.”

Hermed taler Torben sig ind i den diskurs, der var den dominerende, da han blev adopteret – men det er ikke entydigt. Således fortæller han om betydningen af kontakten til sin biologiske familie som både disintegrerende og integrerende. Han opsøgte selv sin biologiske mor, da han var i starten af 20-erne for at få svar på en række spørgsmål med henblik på en større ro i forhold til identitetsspørgsmål.

”Jeg var 22, da jeg mødte min biologiske mor (..), og jeg fandt hendes faktisk via de papirer, jeg fik fra min adoptivfamilie. Da jeg blev 18 år, fik jeg udleveret alle mine papirer, hvad de havde af adoptionspapir på mig, og da der var gået nogle år sad jeg en dag og tænkte, at det kunne være meget sjovt at se de papirer igen og så fandt jeg faktisk en adresse i (..) (oprindelseslandet, red.) som viste sig, at hun stadigvæk boede på, og så blev kontakten skabt, og så var jeg var nede at besøge hende. Det var en mærkelig oplevelse sådan lidt surrealistisk på en eller anden måde, fordi man sad sammen med en kvinde, som man vidste, var årsagen til, at man levede, men havde alligevel ikke noget følelsesmæssigt forhold til hende.”

En stor del af de voksne, vi har interviewet, har, efter de er blevet voksne, opsøgt og besøgt deres biologiske ophav, hvis det har været muligt. Torben forklarer:

”Jeg altid har været nysgerrig. Jeg har også altid været nysgerrig for at se, hvad det var for en familie, der havde givet mig væk, og jeg tror nok også, at man på et eller andet tidspunkt, i hvert fald i min barndom og i min ungdom, havde en forestilling om, det har jeg for øvrigt også hørt fra andre adopterede, at den der familie, som havde givet en væk, havde klaret sig meget godt, og nu var det en familie med masser af penge, og de havde det godt. Der var en

masse forestillinger, som man egentlig skulle have prikket hul på og fundet ud af: Jamen, holder det, eller holder det ikke.”

Torben fortæller, således hvordan han i sin barndom og ungdom kunne have fantasier og drømme om sit biologiske ophav. Via besøg og kontakt til sin biologiske mor fik han svar på nogle spørgsmål. Han fik en forklaring på, hvorfor han var blevet bortadopteret, og det ”gav noget ro”. Som sådan fungerede besøget og kontakten til den biologiske mor overvejende som en *integrerende åbenhed* for Torben. Samtidig havde denne *relationelle åbenhed* også karakter af *disintegrerende åbenhed*, idet Torben oplevede en fremmedgjorthed i relationen til sin biologiske mor, der ikke var fremmede for hans skabelse af en positiv dobbelt-identitet. Den bliver til gengæld fremmede for hans oplevelse af tilhør til adoptivfamilien. Torben havde nemlig ikke på noget tidspunkt en oplevelse af, at hans biologiske mor var følelsesmæssigt engageret i mødet med ham, og hun udviste heller ikke nogen synderlig interesse i relationen. Han fortæller, at hun var ufaglært og ”sprælsk”:

”Hun var i hvert fald en, der levede livet og var tit i byen. Hvorvidt hun levede af at være sammen med mænd, det har jeg aldrig rigtig fået bekræftet, men der var i hvert fald ikke nogen tvivl om, at der var en rimelig stor gennemgang i hendes hjem af mænd.”

Dette resulterede i, at hun fik seks børn med forskellige fædre. Torben mener ikke, at hun på noget tidspunkt forholdte sig til, hvad adoptioner betød for hendes børn. Han siger videre: ”Jeg tror faktisk, at hendes liv, det drejede sig mere om hende selv, end det drejede sig om så meget andet.” Med denne viden og indsigt, står det klart for ham, at hans familie er den adoptivfamilie, hvor han er vokset op, og som han hele sit liv har oplevet som sin familie. Mødet med hans biologiske mor var også medvirkende til, at han blev meget afklaret med, at han absolut ville foretrække den opvækst, han havde haft i forhold til den opvækst, han kunne have fået med sin biologiske mor. Det var alt sammen medvirkende til at give ham en ro: ”Jeg har dækket mine behov for den biologiske familie. Min familie er her i Danmark, og det er der, jeg føler mig hjemme”, forklarer Torben. Kontakten betød, at der blev lagt låg på fantasier og drømmeforestillinger, og han fik fæstnet sin oplevelse af tilhørsforhold og tilknytning til sine adoptivforældre.

Integrerende åbenhed via kontakt til oprindelsesland

Helt anderledes forholder det sig for Vagn, der på mange måder har prioriteret kontakten til sit biologiske ophav og sit oprindelsesland. Også for ham, betød denne kontakt en identitetsmæssig afklaring, men til forskel fra Torben, oplevede Vagn kontakten til sin biologiske mor og rejser til oprindelseslandet som at komme hjem. Vagn besøger nu sin biologiske mor regelmæssigt, og han tillægger kontakten stor betydning for dem begge:

”Jeg tror egentlig også, at hun oplever en vis, måske ret stor, samhørighed. Også sådan i forhold til, hvordan hendes relationer i øvrigt er. Hun har ikke så mange relationer, så jeg tror egentlig, at jeg har en ret stor plads i hendes liv. Jeg tror egentlig også gerne, at hun vil have, at hun skal have en endnu større plads, men det er også lidt svært. Vi har måske også lidt de samme problemer. Det er nok sådan lidt en fælles personlighed det der. Der er egentlig mange ting, vi gerne vil, men vi får det ikke rigtig gjort. Vi får ikke rigtig taget initiativ. Hun skulle være meget velkommen til at tage mere initiativ. Det gør hun ikke så meget, og jeg er sikker på, at hun sidder og tænker nøjagtig det samme. At jeg skulle være meget velkommen til at tage mere initiativ.”

I Vagns tilfælde er det imidlertid ikke primært samværet med sin biologiske mor, der afstedkommer oplevelsen af at være kommet hjem, men måske næsten i lige så høj grad, selve oprindelseslandet, dets kultur, natur og det som Vagn betragter som befolkningens mentalitet. Vagn giver desuden udtryk for et ønske om kontakt med sin biologiske morbror, men det er hans biologiske mor ikke lige med på:

”Hun har en bror, som stadigvæk lever, som jeg rigtig godt kunne tænke mig at møde, men det kan jeg ikke få lov til. Det kan være, hvis omstændighederne bliver anderledes på et tidspunkt, at det så kan lade sig gøre. (...) Enten at hun får mod til det, eller jamen det kan være, at jeg på andre måder kan finde ud af, hvem han er. Jeg vil jo selvfølgelig heller ikke ødelægge noget for hende. Det er jo svært. Men jeg ved, at han ligner mig rigtig meget. Han har lignende uddannelse. Han kører i den samme bil. Han har den slags sauna, som jeg gerne vil bygge (...). Det er helt mærkeligt.”

Det kan således også være fra den biologiske families side, at der er lukkethed, der forhindrer, at der kan etableres en kontakt til andre biologiske slægtninge til trods for åbenhed fra adoptivfamiliens side og adoptivbarnets store ønske om kontakt. Vagn har som voksen, som resultat af sine erfaringer efter mødet med sin biologiske mor, revideret sit syn på, hvad der er grundlæggende for

menneskers identitet. I dag tror han, at det, der danner et menneske, er meget sammensat. Han uddyber:

”Jeg tror ikke, at man kan sige, at de og de ting er den biologiske arv, og de og de ting er miljø. Jeg tænker (...) at man får en prægning den tid, man ligger i sin mors mave. Det, tror jeg, også har betydet noget. Det, tror jeg også, har betydet noget for den, jeg er. Jeg føler mig meget hjemme i (...) (oprindelseslandet, red.). Altså, jeg kan huske i 2006. Det var første gang, at vi sådan var, havde jeg nær sagt, inde i landet. Vi havde besøgt min mor et par gange forinden, men der i 2006 var vi oppe i (...) et område sådan 4-500 kilometer fra kysten. Da vi kørte derop ad i 2006, der syntes jeg simpelthen: Hold da op nu er jeg kommet hjem!”

Vagn fortæller, at han synes, at han mentalt og i væremåde ligner befolkningen i sit oprindelsesland mere, end han ligner majoritetsdanskere, og at han synes, at det er nemmere at begå sig i sit oprindelsesland end i Danmark.

Opsamling

På grundlag af interviewene med børnene, de unge og de voksne tegner der sig et billede af to forskellige former for samspil mellem barnet og dets omgivelser, hvor forskellige former for åbenhed indgår. Det sker i form af dels en positiv dels en negativ udgave. Den positive udgave er en *integrerende åbenhed*, der integrerer flere (eller alle) de forskellige dimensioner af åbenhed i en samlet livsholdning og praksis. *Den integrerende åbenhed* virker positivt identitetsskabende og socialt integrerende ved at understøtte ”belonging”, det vil sige barnets oplevelse af tilhørsforhold og positive dobbelt-identitet. Her har vi betonet fortællingens betydning og fremhævet betydningen af *den stærke fortælling*, der sætter adoptionen i relief, f.eks. ved nøgternt at vurdere egne livschancer i oprindelseslandet i forhold til livschancer i Danmark. Et andet aspekt af den stærke fortælling er perspektivering af det biologiske ophavs valg af bortadoption såvel som adoptivforældrenes håndtering af åbenhed. Ved at sætte disse menneskers handlinger ind i et samfundsmæssigt perspektiv, fremtræder de forståelige, og nogle gange endda nærmest heroiske. I kapitlet har vi også fremhævet betydningen af *den symbolske åbenhed* for skabelsen af en positiv dobbelt-identitet.

Omvendt er *den disintegrerende åbenhed* den negative variant og begreb for en situation, hvor de forskellige typer af åbenhed ikke understøtter hinanden positivt. Vi har i kapitlet set eksempler på bemærkninger om hudfarve og udseende, drillerier med dette fokus og omgivelsernes racistiske stereotypificeringer af de adopterede børn. Her virker samspillet negativt og splittende for barnets identitetsskabelse og sociale integration, og skaber grobund for ”non-belonging” altså for manglende tilhørsforhold, for fremmedgørelse og mistrivsel. I kapitlet har vi argumenteret for, at forældrenes understøttelse af en positiv dobbelt-identitet kan forstås som ”best practice”. Barnet er imidlertid ikke kun influeret af samspillet i familien og adoptivforældrenes forståelse og håndtering af barnets adoption. Barnet indgår i en lang række relationer, der alle har indflydelse på, hvordan barnet ser sig selv, og hvorvidt det bliver i stand til at skabe en positiv dobbelt-identitet. Derfor må vi brede perspektivet ud og inddrage nogle af disse forskellige samspil, når vi skal forstå denne kompleksitet. Hermed nærmere vi os også et bud på forskellige former for ”best practice”, da kriteriet for ”best practice” netop er, at denne understøtter og bidrager til de adopteredes positive (dobbelt-)identitet. Til sidst i kapitlet har vi peget på, hvordan kontakten til de biologiske forældre, børnehjem og oprindelsesland – også sent i livet – kan fungere positivt integrerende for den adopteredes skabelse af en positiv dobbelt-identitet.

Kapitel 9

Juridisk perspektivering

Indledning

Dette kapitel omhandler de juridiske rammer for ”best practice”. I det foregående kapitel har vi identificeret ”best practice” som *integrerende åbenhed*, det vil sige en åbenhed, som beforder en positiv dobbelt-identitet. Vi har identificeret *den integrerende åbenhed* som bestående af flere dimensioner, hvor det har været en pointe, at den positive effekt af åbenhed er afhængig af, at disse bringes i spil sammen. Således vil effekten af eksempelvis viden om og kontakt til det biologiske ophav (*faktuel åbenhed* og *relationel åbenhed*) i høj grad afhænge af adoptivforældrenes *følelsesmæssige* og *kulturelle åbenhed*. Selvom man vanskeligt kan lovgive om alle dimensioner af åbenhed, så er det afgørende at tænke dem alle med i diskussioner og eventuelle ændringer af de juridiske rammer. Vi har derfor, som afsæt for vores gruppeinterview med de juridiske eksperter, operationaliseret de forskellige dimensioner af åbenhed, og bedt dem om at forholde sig til alle. Vi har således bedt dem diskutere de aktuelle juridiske rammer, omfattende såvel national lovgivning som internationale konventioner, samt behovet for eventuelle ændringer med henblik på at fremme ”best practice”. Det er deres refleksioner, der danner det primære afsæt for dette kapitel.

Åbenhed i adoption kan defineres som en samlet livspraksis hos først og fremmest adoptivforældrene, men også de biologiske forældre og barnets omgivelser i øvrigt. Man kan ikke lovgive på en måde, så man definerer og regulerer livspraksissen i detaljer, men lovgivningen sætter nogle rammer, der kan fremme og hæmme åbenheden, samt det positive samspil mellem de forskellige dimensioner. Her er det ikke alene den danske adoptionslovgivning og Haagerkonventionen der er i spil, men også alle de andre lovgivninger, der regulerer børns og familiers liv.

Jura tænkes ofte som afspejlende de samfundsmæssige normer og som en måde at sikre, at disse overholdes. Imidlertid kan de samfundsmæssige normer være karakteriseret ved flertydighed, konflikter og kampe, hvor juraen indgår som aktør i disse kampe om de samfundsmæssige normer (Bourdieu 2004). Dette er i høj grad tilfældet på familiefeltet generelt og på adoptionsfeltet mere

specifikt, hvor forskellige love og konventioner ikke altid trækker i samme retning. Den juridiske rammesætning kan i kraft af ovennævnte dobbeltfunktion både fungere regulerende gennem direkte styring og i form af ”governmentality”, det vil sige påvirkning af individernes måde at tænke på og herigennem påvirkning af deres frie ageren. Den direkte regulering fordrer operationalisering af de samfundsmæssige normer til klare og entydige regler, samt mulighed for kontrol af, at disse overholdes, og sanktionsmuligheder i de tilfælde, hvor de ikke gør. ”Governmentality” fordrer ikke kontrol og sanktionsmuligheder, men derimod at lovgivningen bliver alment kendt og anerkendt som meningsfuld, og gerne suppleret af undervisning, rådgivning og vejledning. Man kan begrebsliggøre disse to former for lovgivningsmæssige styring som henholdsvis *retslig regulering* og *signallovgivning*. Med disse to begreber ønsker vi ikke at signalere, at den ene form for regulering er mere virkningsfuld (eller rigtig) end den anden, men blot at de mekanismer, de virker gennem, er forskellige.

I det følgende vil vi gennemgå de forskellige dimensioner af åbenhed med henblik på, hvordan praktisering af disse er rammesat af det komplekse samspil mellem de forskellige relevante love og konventioner, samt afsøge hvordan de eventuelt kunne rammesættes mere hensigtsmæssigt. Vi vil her argumentere for, at nogle aspekter af åbenhed i adoption rammesættes mest hensigtsmæssigt gennem retslig regulering, mens andre gør det gennem signallovgivning med understøttende undervisning, rådgivning og vejledning. Selvom det måske er mest logisk at starte med de juridiske rammer for *relationsåbenhed*, starter vi med de juridiske rammer for faktisk åbenhed, da *den faktuelle åbenhed* udgør en forudsætning for *relationsåbenhed*.

Juridiske rammer for ”best practice” i relation til faktisk åbenhed

Faktuel åbenhed handler om viden om barnets adoptionshistorie: Både den helt grundlæggende viden om, at det er adopteret, og viden om de forskellige forhold omkring adoptionen (hvor gammelt var barnet samt oplysninger om biologisk familie såvel som adoptivfamilie) og tiden før. Her er et afgørende spørgsmål, hvem der skal have adgang til denne viden.

Vi har identificeret, at ”best practice” fra et børneperspektiv fordrer størst mulig grad af *faktuel åbenhed* over for barnet, det vil sige, at barnet optimalt set må have adgang til alle disse oplysninger, samt at barnet har indflydelse på, hvad andre får at vide. ”Best practice” er således

ikke nødvendigvis *fuld faktisk åbenhed* hele vejen rundt til alle andre aktører, men må afstemmes barnets ønsker og behov. I det følgende vil vi derfor diskutere de juridiske rammer for ”best practice” i relation til *faktuel åbenhed* ud fra følgende spørgsmål:

1. Barnets adgang til oplysninger om, *at* det er adopteret
2. Barnets adgang til oplysninger om biologisk familie og netværk, herunder oplysninger om tiden før adoptionen
 - a. Sikring af, at oplysningerne eksisterer
 - b. Sikring af barnets adgang til dem
3. Barnet ret til at dosere oplysninger til andre
 - a. Barnets ret til at dosere oplysninger i forhold til de biologiske forældre
 - b. Barnets ret til at dosere oplysninger i forhold til omgivelserne, f.eks. skolen

Oplysningen om at barnet er adopteret findes i sagens natur altid, og er noget både myndigheder og adoptivforældrene har. Spørgsmålet er her, hvordan man sikrer barnets adgang til denne oplysning, når dette ikke giver sig selv i kraft af, at barnet tydeligvis har andre etniske rødder end adoptivforældrene. Umiddelbart synes det mest oplagte at være, at indskrive en forpligtelse af adoptivforældrene på at oplyse barnet om, at det er adopteret, men her rejser spørgsmålet sig så, om man skal gøre det med en eller anden frist. F.eks. indskrive at senest, når barnet er fyldt xx år, skal de have oplyst barnet om adoptionen. ”Best practice” er her, når barnet har oplevelsen af altid at have vidst det, og det taler for, at hvis der skal være en aldersgrænse, så skal denne være meget lav. En aldersgrænse vil være en forudsætning for, at man har mulighed for at kontrollere og eventuelt sanktionere, men med en aldersgrænse risikerer man samtidig, at signalere, at det er ok at vente til, barnet nærmer sig dette alderstrin, og derved udgøre en barriere for ”best practice”. Samtidig indbefatter en praksis med kontrol og sanktionsmuligheder en mistillidskommunikation i forhold til adoptivforældrene. Man går ind og regulerer forældre – barn forholdet i adoptivfamilier på en måde, som man hidtil ikke har haft praksis for, andet end hvis vi taler om familier, hvor myndighederne vurderer, at de ikke varetager deres forældreansvar tilfredsstillende. Vores juridiske eksperter påpegede derfor, at man hermed enten gør adoptivfamilier særlige i negativ forstand (sender et mistillidssignal), eller åbner for, at man i det hele taget i større grad regulerer børn – forældre forholdet med henblik på sikring af børns rettigheder og varetagelse af barnets bedste. Man kan derfor overveje, om *signallovgivning* (hvor man indskriver barnets ret og en forpligtelse af

adoptivforældrene, men uden kontrol og sanktion), suppleret af undervisning, vejledning og rådgivning, ikke vil være en bedre tilgang. Vores juridiske eksperter diskuterede endvidere muligheden for, at myndighederne kunne sende et brev til barnet, når det nåede en vis alder. Dette ville på én gang sikre, at barnet senest, når det var nået denne alder, fik oplysningen, og samtidig være en motivationsfaktor for adoptivforældre til ikke at hemmeligholde, at barnet er adopteret. Det blev italesat, at der herved ville ligge en implicit sanktion i form af afsløring, hvis adoptivforældre vælger at hemmeligholde oplysningen frem til denne dag. Dette kan tale både for og imod et sådan tiltag. Det taler for som motivationsfaktor, mens man kan tænke, at sanktionen også rammer barnet, idet det kan være voldsomt via sådan et brev at få at vide, at man er adopteret, og at ens adoptivforældre har hemmeligholdt dette for en. Som vi har set i nogle af de tidligere kapitler, anskuer mange af vores informanter dette som et stort tillidsbrud, selvom der også er enkelte børn, der siger, at det ville være okay, fordi deres adoptivforældre i øvrigt er så gode omsorgsgivere for dem.

Sikring af, at oplysninger om biologisk familie og netværk, herunder oplysninger om tiden før adoptionen eksisterer vedrører i modsætning til ovenstående ikke adoptivforældrenes måde at agere på, men derimod adoptionsorganisationer og disses samarbejdspartnere. Vi må her skelne mellem nationale og internationale adoptioner, idet denne sikring i forhold til internationale adoptioner fordrer internationale samarbejde. Børnekonventionens artikel 13 siger, at barnet har ret til *at søge, modtage og videregive information* – men det forudsætter jo netop, at informationen er der. En måde at sikre det på er ved at forpligte børnehjem og adoptionsmyndigheder på at dokumentere tiden før adoptionen. En sådan forpligtelse eksisterer allerede delvist via Haagerkonventionen, hvor centralmyndigheden i oprindelseslandet i artikel 16 forpligtes på, at *”udarbejde en rapport med oplysninger om barnets identitet, adopterbarhed, baggrund, sociale miljø, familieforhold, sygdomshistorie herunder familiens, samt om barnets særlige behov.”* Der er således et grundlag i Haagerkonventionen at arbejde videre ud fra, idet man kan tage afsæt i kravet om denne rapport, og derfra forhandle, hvordan denne skal udformes, eventuelt hvilke flere oplysninger, den bør indeholde.

Sikring af barnets adgang til oplysninger om biologisk familie og netværk, herunder oplysninger om tiden før adoptionen er der således også grundlag for i Børnekonventionens artikel 13 og i Haagerkonventionens krav om en sådan rapport. Men det, at rapporten eksisterer, er ikke det samme som, at barnet får adgang til den. Denne ret må indskrives i adoptionslovgivningen ud fra de samme overvejelser som ovenfor, i forhold til barnets ret til oplysning om, *at* det er adopteret, og det kan

samtidig understøttes ved, at denne rapport opbevares af de danske adoptionsmyndigheder samtidig med, at en kopi gives til adoptivforældrene. Der er adskillige dilemmaer knyttet til at stille sådanne krav til afgiverlandene. Blandt andet har der været peget på risiko for stigmatisering af forældrene, som i nogle tilfælde vil kunne få dem til at aflevere barnet som hittebarn, hvis de ikke kan bortadoptere anonymt. Ligeledes har der været peget på risikoen for, at disse krav vil få antallet af legale adoptioner til at falde, og måske med den konsekvens, at antallet af illegale adoptioner stiger (Cantwell 2014). Fra et børneperspektiv kan man ikke i udgangspunktet afgøre, om det er negativt eller positivt, hvis antallet af adoptioner falder, men hvis det betyder, at antallet af illegale adoptioner stiger, er det klart bekymrende.

Barnets ret til at dosere oplysninger i forhold til de biologiske forældre trænger sig på, i det omfang vi bevæger os hen mod fuldt åbne adoptioner. I vores materiale er de adopterede umiddelbart glade for de biologiske forældres interesse for dem, men fra anbringelsesområdet ved vi, at det kan være vigtigt for børn selv at få indflydelse på, hvilke oplysninger, de biologiske forældre får om dem, herunder oplysninger om barnets bopæl. Det skal understreges, at det kun handler om oplysninger, og ikke en egentlig kontakt mellem barn og dets biologiske ophav. Oplysninger kan således gå gennem tredje part. Barnets ret til at dosere oplysninger kan enten formuleres offensivt som, at barnet skal give sin tilladelse til, at de biologiske forældre får oplysninger om barnet, f.eks. om barnets bopæl, sygdom og sundhed, samt hverdagsliv. Det kræver dog et vist kognitivt udviklingsniveau hos barnet at forholde sig til sådanne spørgsmål. Man kan da tænke sig, at adoptivforældrene har denne rettighed, indtil barnet når en vis alder. Omvendt kunne man gøre det til en defensiv ret, hvor forældrene i udgangspunktet havde retten til oplysninger, men hvor barnet havde veto-ret, hvis der er noget det ikke ønsker, at de biologiske forældre skal vide. Sidstnævnte synes bedst muligt at tage hensyn til de lidt modsatrettede krav til ”best practice”.

Barnets ret til at dosere oplysninger i forhold til omgivelserne er en børnerettighed, som giver mening i forhold til alle børn, og som retter sig mod samspillet mellem de forskellige aktører i barnets liv. I dag har de voksne ret – og i nogle tilfælde pligt - til at udveksle oplysninger om barnet med henblik på at sikre barnets bedste. Det gælder både under rammerne af Serviceloven, hvor det er udveksling af oplysninger mellem forskellige professionelle eller personer, der bekymrer sig for barnets ve og vel, og det gælder forældrene under rammerne af Forældreansvarsloven. ”Best practice” i forhold til adoption indbefatter åbenhed overfor omgivelserne, men samtidig respekt for barnets integritet. Man kan derfor tænke, at børn gives en veto-ret i forhold til udveksling af

oplysninger, som dog kan tilsidesættes såfremt alvorlige hensyn til barnets bedste taler for det. At indskrive en sådan veto-ret for børnene vil både sikre deres ret til privatliv, det vil sige beskyttelse mod vilkårlig indblanding i privatlivet fra offentlige myndigheder (en ret, som er indskrevet i Børnekonventionens artikel 16), og give dem en rettighed i relationen til deres (adoptiv-)forældre. Hvis denne udformes med henblik på *retslig regulering*, bryder man med sædvanlig praksis for tillid til forældres varetagelse af barnets bedste. Man kan derfor overveje, om *signallovgivning* (evt. opfulgt af oplysningskampagner, og i forhold til adoptivforældre at tænke det ind i undervisnings- og godkendelsesforløb) med fokus på, hvorfor barnets veto-ret er vigtigt, herunder at man som voksne (uanset, hvor godt man kender barnet) ikke altid kan vide, hvornår videregivelse af oplysninger om barnet vil blive oplevet som krænkende af barnet.

Juridiske rammer for ”best practice” i relation til relationsåbenhed

Relationsåbenhed handler om barnets kontakt med den biologiske familie og eventuelt andre omsorgspersoner fra før adoption, fx løbende kontakt via Facebook eller andre sociale medier og mail, og via samvær med biologisk ophav gennem barnets opvækst. *Relationsåbenhed* kan endvidere indbefatte barnets tilbagevenden til sit biologiske ophav. Der er i vores materiale ikke mange eksempler på kontakt mellem barnet og dets biologiske ophav under barnets opvækst. Alligevel peger materialet på, at ”best practice” kan og ofte vil indbefatte en sådan kontakt, men at denne må afstemmes med barnets ønsker og behov, og dette indbefatter også at tage hensyn til de biologiske forældres eventuelle ønske om ikke at have en kontakt. Flere af vores informanter udtrykker således bekymring i forhold til, hvorvidt de risikerer at stigmatisere deres biologiske forældre, hvis de tager kontakt, eller for at blive afvist. Videre har vi i vores materiale set, at mange børn gør sig mange tanker om de biologiske forældre, hvor disse tanker fylder negativt i deres liv. Med en fortløbende kontakt er der både mulighed for, at dette mindskes og øges. Som vi beskrev i kapitel 1, havde man tidligere fokus på – og tog hensyn til – adoptivforældres eventuelle ønske om at være en ’normal familie’ gennem en ret til at undgå den type forstyrrelse og synliggørelse af, at barnet var adopteret, som kontakten ville indebære. I denne rapport har vi ikke fokus på adoptanternes perspektiv (men som vi tidligere har været inde på, viser forskellige undersøgelser, at de fleste adoptanter er for åbenhed, Christoffersen 2007), men derimod hensynet til de adopterede. I de tilfælde, hvor adoptanterne er imod kontakten, kan man forestille sig, at børnene risikerer at ende

i en loyalitetskrise, sådan som vi kender det fra både anbringelses- og skilsmisseområdet (Wegler mf. 2007). Derfor er det helt afgørende med et samspil mellem *relationsåbenhed* (som kan sikres juridisk) og adoptanternes *følelsesmæssige, sociale og kulturelle åbenhed*, som vil forhindre, at børnene ender i en sådan loyalitetskonflikt. I det følgende vil vi diskutere de juridiske rammer for ”best practice” i relation til *relationsåbenhed* ud fra følgende spørgsmål:

1. Hvordan sikres barnets ret til kontakt og/eller samvær på barnets præmisser
 - a. Herunder, hvordan sikres det at barnet ved, om forældrene ønsker kontakt.
2. Barnets ret til at vende tilbage til sit biologiske ophav

Barnets ret til kontakt på barnets præmisser er der allerede en ramme for i Børnekonventionens artikel 9, hvor der både er beskrevet barnets ret til kontakt og samvær med sine (biologiske) forældre og statens forpligtelse på at *genskabe en sådan kontakt, hvis adskillelsen skyldes årsager iværksat af staten*. Det er naturligvis et fortolkningsspørgsmål, om adskillelsen skyldes årsager iværksat af staten, når vi snakker frivillige adoptioner, men vi vil her påpege, at staterne er inde over, og dermed medvirkende, og at det ikke er barnets beslutning, så for barnet har det ikke været frivilligt. I Børnekonventionens artikel 9 er det imidlertid kun retten til kontakt til forældre, som er nævnt, hvor det for børnene kan være lige så vigtigt med kontakt til søskende, bedsteforældre eller andet netværk (en sådan rettighed er i dag skrevet ind i Serviceloven). Ligeledes er der i Børnekonventionen ikke nævnt samvær, om end dette er et fortolkningsspørgsmål, da dette kan ligge ind under kontakt. I Forældreansvarsloven er samvær og det statslige ansvar skrevet ind i § 20 a, hvor der står:

”Er barnet adopteret, kan statsforvaltningen i helt særlige tilfælde efter anmodning fra barnets oprindelige slægtninge fastsætte samvær eller anden form for kontakt med disse, navnlig hvis barnet forud for adoptionen havde samvær eller anden form for kontakt med den, som anmoder om fastsættelse af samvær m.v.”.

Videre er der i § 22 indskrevet, at statsforvaltningen kan træffe bestemmelse om anden kontakt mellem barnet og det biologiske ophav, igen på anmodning fra disse. Her er man således gået fra fokus på forældre til slægtninge mere bredt, hvilket i højere grad imødekommer ”best practice”. Til gengæld er det formuleret som noget, der kan etableres efter anmodning fra barnets biologiske ophav fremfor på anmodning fra barnets selv. Det er altså en ret for det biologiske ophav – ikke

barnets ret. ”Best practice” fordrer, at man indskriver det som barnets rettighed fremfor som dets slægtninges rettighed. Imidlertid kan en sådan rettighed være svær at effektuere, dels fordi man ikke kan påtvinge de biologiske forældre eller andet netværk kontakt og samvær; dels fordi det fordrer, at man har opdaterede kontaktoplysninger til forældrene. ”Best practice” omfatter ikke at tvinge forældre og slægtninge til kontakt – tværtimod, er det afgørende for børnene ikke at presse denne ned over hovedet på forældre og andre. Man bør derfor fra myndighedernes side ikke alene sørge for opdaterede kontaktoplysninger på forældre og slægtninge, men også opdaterede tilkendegivelser af, hvorvidt de vil være interesseret i en eventuel kontakt. Dette udgør selvsagt en særlig udfordring i internationale adoptioner.

Alle beslutninger under Forældreansvarsloven skal ifølge § 5 og i overensstemmelse med Børnekonventionens artikel 12 inddrage barnets synspunkter vægtet efter barnets modenhed og alder. Det burde sikre, at barnet ikke påtvinges samvær eller kontakt, men som det er formuleret nu (og med afsæt i, hvordan §5 i øvrigt praktiseres og samme hensyn praktiseres under Serviceloven), vurderer vi, at der er risiko for, at der skal meget gode argumenter til, før man hører et mindre barn, som ikke ønsker et sådan samvær eller kontakt. En veto-ret for barnet kunne derfor med fordel skrives ind. Det er nemlig afgørende, at barnets *ret til kontakt* ikke bliver en *pligt til kontakt*, som vi ved, at nogle børn – både fra anbringelsesområdet og skilsmisseområdet – oplever i dag.

Fra anbringelsesområdet ved vi, at det kan være nødvendigt med økonomisk eller praktisk hjælp til at gennemføre kontakt og samvær, fordi nogle af de biologiske forældre og slægtninge har meget begrænsede økonomiske ressourcer og også kan være udfordret på anden måde (psykisk sygdom, misbrug, lav intelligens osv.). Det samme kan tænkes at gøre sig gældende i forhold til adoptioner, både nationale som alternativ til anbringelser, og internationale adoptioner. Man må derfor overveje at indskrive en forpligtelse for staterne til at understøtte kontakten økonomisk og praktisk, hvor man må formode, at det bør være modtagerlandet, der står for den økonomiske side af støtten, mens afgiverlandet, f.eks. i form af den formidlende organisation, kunne medvirke praktisk. Det kunne eksempelvis være ved at stille computer og internetadgang til rådighed.

Barnets ret til at vende tilbage til sit biologiske ophav er måske den mest kontroversielle dimension af *relationsåbenhed*, idet det stort set gør op med den grundlæggende tanke i adoption; nemlig at det er for altid, også formuleret i Haagerkonventionen som, at adoption kan ”*frembyde fordelene af en varig familie til et barn, til hvem der ikke kan findes en egnet familie i dets oprindelsesstat.*” I dag er det sådan, at adoptionen kan ophæves, hvis barnet er over 18 år, og både det voksne

adoptivbarn og adoptanterne er enige om dette. Hvis barnet er under 18 år, kan adoptionen ophæves, hvis Ankestyrelsen vurderer det som bedst for barnet og både adoptanterne og de biologiske forældre er enige om dette. Hvis barnet er over 12 år skal barnet også give sit samtykke, og er det under 12 år skal det høres om ophævelse. Det er altså mulighed for ophævelse af adoptionen, og at barnet vender tilbage til at være sine biologiske forældres barn, men kun hvis begge sæt forældre er enige om dette (Ankestyrelsen 2016). Derved er det ikke reelt en ret for barnet.

Vi kan med afsæt i vores materiale ikke sige noget om, hvorvidt ”best practice” rent faktisk fordrer en sådan ret, eller om ”best practice” derimod fordrer, at barnet ikke på et tidspunkt i sit liv kan blive stillet overfor valget mellem at bo hos sin adoptivfamilie og sin biologiske familie. Vi vil derfor ikke gøre meget ud af denne ret, men blot påpege følgende to punkter. For det første, at også i forhold til dette spørgsmål må barnets egne synspunkt og ønsker inddrages og gives vægt. For det andet, at såfremt der er mistanke om illegale adoptioner (sådan som der har været fremført eksempler på i pressen), så er staten ifølge Børnekonventionens artikel 11 forpligtet på at rode bod herpå. Det vil sige til at genforene barnet med dets biologiske familie.

Juridiske rammer for ”best practice” i forhold til følelsesmæssig åbenhed

Følelsesmæssig åbenhed handler om empati, samt evne og mod til at sætte ord på, og invitere til at sætte ord på følelser, og til at rumme barnets tavshed, sorg, længsel og positive såvel som negative følelser for og tanker om den biologiske familie, samt barnets eventuelle psykosociale vanskeligheder. Det handler også om at kunne rumme barnets kontakt og samvær med biologiske slægtninge og netværk. Videre indbefatter det at skabe et klima, hvor der kan tales om at være adopteret såvel som om andre følelsesmæssige ting. Det er vigtigt, at adoptivforældrenes drømme og forestillinger om, hvordan barnet skal være, ikke gør dem fastlåste i deres forventninger til barnet, og at de er ydmyge omkring deres egen ’bedreviden’ om barnets bedste. Det er vigtigt, at de kan se og møde barnet, der hvor det er, og have blik for de problemer, som barnet eventuelt oplever såsom tilknytningsproblematikker, tidligere oplevelse af omsorgssvigt osv. Det handler om indlevelse i barnet – at kunne opfatte og håndtere sådanne følelsesmæssige og psykosociale problemstillinger, som barnet tumler med. Alt i alt handler *følelsesmæssig åbenhed* altså om, at kunne tage hånd om de problematikker (tilknytning, konflikter med kammerater, forladthedsfølelse

osv.), og at kunne rumme barnets positive følelser for, kontakt med og drømme om sit biologiske ophav.

Det er naturligvis vanskeligt at lovgive om *følelsesmæssig åbenhed*, men da ”best practice” fordrer *følelsesmæssig åbenhed*, vil vi ikke desto mindre pege på: For det første godkendelsesprocedurer af adoptivforældrene, hvor dette kunne tænkes ind, herunder gerne som kombineret uddannelse, udefra-godkendelse og ’selv-godkendelse’ (sådan som man allerede arbejder med det gennem den fire-fasede godkendelse i forhold til fremmedadoptioner, se <https://ast.dk/born-familie/adoption/fremmedadoption/fremmedadoption>), hvor man i forløbet øger bevidstheden hos adoptivforældrene om behovet for stor grad af *følelsesmæssig åbenhed* kombineret med refleksioner over, hvorvidt de kan honorere dette. For det andet kunne man overveje muligheden for at indskrive løbende supervision som et krav eller tilbud til adoptivforældre. Man kan spørge, om man meningsfuldt kan tvinge til supervision, og også om afvisning skal være forbundet med sanktion. Imidlertid vil et krav, som formuleres i forbindelse med hele godkendelse kunne have en vigtig signalværdi, hvor det vil betyde, at adoptivforældrene ikke skal overveje, om deres problemer og udfordringer nu er store nok, om de har tid osv. – det er bare en del af pakken, når man adopterer. I dag knyttes der 6 timers obligatorisk rådgivning til en adoption, fordelt med 3 timer før modtagelse af barnet og 3 timer efter modtagelse af barnet (<https://ast.dk/filer/born-og-familie/adoption/flyer-6obligatorisketimer.pdf>). Det vil således ikke være et helt nyt tiltag, men blot en udvidelse, der tager højde for, at en del udfordringer først opstår senere under barnets opvækst.

Vi har ovenfor og i løbet af rapporten primært behandlet *følelsesmæssig åbenhed* som en kompetence hos adoptivforældrene. Denne kan imidlertid hensigtsmæssigt suppleres af *rådgivningstilbud til børnene og de unge selv*. En ret for alle adopterede børn og unge til rådgivning, gruppeforløb og terapi er oplagt i lyset af de særlige udfordring, som mange af disse børn og unge oplever. Sådanne tilbud eksisterer allerede under Ankestyrelsens Post Adoption Service (PAS), men med afsæt i vores børneinterview, vurderer vi, at de med fordel kan udbredes yderligere, hvilket der også ser ud til at være planer om (<https://ast.dk/born-familie/adoption/radgivning-til-adoptivfamilier/bornegrupper/bornegrupper-for-adopterede>). Man kan endvidere sige, at børnene og de unge i kraft af Servicelovens § 46 allerede har en sådan (lovforankret) ret. Således står der her, at børn og unge, der har et særligt behov herfor har ret til støtte, der sikrer, at: ”de kan opnå de samme muligheder for personlig udvikling, sundhed og et selvstændigt voksenliv som deres jævnaldrende. Støtten skal ydes med henblik på at sikre barnets

eller den unges bedste.” Imidlertid er det ikke sikkert, at hverken de adopterede børn og unge, eller deres adoptivforældre tænker dem ind under denne - det fordrer nemlig, at man har identificeret sig med at være 'udsat' med den stigmatisering, der følger heraf for både børnene og deres adoptivforældre. Dertil kommer, at det langt fra er alle kommuner, der har specialiserede tilbud rettet mod adopterede børn, unge og deres forældre. Man kan derfor overveje, om kommunerne skal forpligtes på en sådan specialiseret indsats. Vi kan derfor kun anbefale – at der som det er planer om – kommer flere tilbud under PAS, herunder eventuelt også tilbud om individuelle samtaler.

Lovgivningsmæssige rammer for ”best practice” i forhold til *social åbenhed*

Social åbenhed handler om at 'bonde' og kommunikere med andre, både dem der ligner, og dem, der ikke ligner en selv: At vise sig selv og sin familie, og at åbne sig for andre. *Social åbenhed* er således en kommunikativ og praktisk åbenhed ud ad til i forhold til den større familie, venner og lokalsamfund. *Social åbenhed* indgår i ”best practice”, om end ikke som et absolut, men afstemt i forhold til barnet. Den optimale *sociale åbenhed* må derfor gå hånd i hånd med *følelsesmæssig åbenhed*, indlevelse i barnet og opmærksomhed på de signaler, det sender. Som med *følelsesmæssigt åbenhed*, er det noget, man ikke kan lovgive omkring. Vi peger derfor igen på, at godkendelsesproceduren kan være central.

Lovgivningsmæssige rammer for ”best practice” i forhold til *kulturel åbenhed*

Kulturel åbenhed handler om interesse for – og værdsættelse – af det anderledes, herunder barnets oprindelseskultur, landet det kommer fra, sproget osv. Som vi har set gennem rapporten kan dette både praktiseres i hverdagen og gennem rejse til barnets oprindelsesland. *Kulturel åbenhed* er i høj grad en habitus og livspraksis, som man vanskeligt kan lovgive om, hvorfor uddannelse, godkendelse og supervision igen bliver centralt. Imidlertid er der også et økonomisk aspekt i den *kulturelle åbenhed*. Det er fx ikke alle, der har råd til at rejse tværs over kloden en eller flere gang i løbet af barnets liv. Man kunne overveje at lave en pulje eller en fond, hvor man kunne søge tilskud til rejser eller til på anden måde (f.eks. sprogkurser, hvor man lærer sig sproget fra barnets oprindelsesland) at dyrke barnets dobbelte-identitet.

I de foregående kapitler har vi også set, at en del af ”best practice”, som kombinerer *social* og *kulturel åbenhed*, er deltagelse i netværksgrupper, hvor børnene kan mødes med andre børn, som kommer fra samme oprindelsesland. Man kan overveje, om det burde være et statsligt ansvar at oprette sådanne grupper, og det kunne indgå som endnu et tilbud under PAS, og om man eventuelt kunne forpligte adoptivforældrene til deltagelse i et vist antal træf i disse grupper. Det kunne indgå som en del af den firefasede godkendelse, så adoptivforældrene indstiller sig på, at dette er en del af pakken. Vi er her igen over i *signallovgivning* som den nok mest meningsfulde vej.

Kulturel åbenhed handler imidlertid også om *det omgivende samfund*. ”Best practice” fordrer et samfund og samfundsinstitutioner karakteriseret ved *kulturel åbenhed*. Vi har allerede lovgivning, som forbyder racisme og diskrimination (jf Straffenlovens § 266b), men ikke desto mindre er det noget, som stort set alle vores informanter har oplevet og oplever ind i mellem. Hvis international adopterede børn skal trives, er det væsentlig, at der bliver arbejdet med dette, og man undersøger, om der er mulighed for at forbedre de lovgivningsmæssige rammer – vi tænker her først og fremmest på signallovgivning, men denne kunne for så vidt understøttes af retslig regulering, og oplysning til børnene om lovgivningen på feltet.

Lovgivningsmæssige ramme for ”best practice” i forhold til *symbolsk åbenhed*

Symbolsk åbenhed handler om tegn på og materialiseringer af åbenhed og anerkendelse, fx dekorerings af rum, dobbeltnavn, fejring af kommedag, fotos der fastholder indtrykket af at være elsket, dagbøger osv. *Den symbolske åbenhed* har derved mange udtryk og mange ’adresser’. I forhold til dobbeltnavn kan man overveje, om man kan skrive det ind i adoptionslovgivningen, at børnene beholder mindst et af deres oprindelige navne og får mindst ét fra sin adoptivfamilie. Man kunne hævde, at der er belæg for en sådan ændring i Børnekonventionens artikel 8, som handler om beskyttelse af identitet, og som forpligter staten på at beskytte og om nødvendigt genskabe barnets grundlæggende identitet (navn, nationalitet og familierelationer). En anden vej går selvfølgelig igen gennem godkendelsesproceduren, hvor man kan undervise i – og undersøge adoptivforældrenes forståelse for – betydningen af tegn på og materialiseringer af anerkendelse af børnenes dobbeltidentitet, samt giver inspiration til, hvordan man rent praktisk kan gøre. Som vi var inde på tidligere, indbefatter ”best practice” et positivt samspil mellem adoptionsorganisation/børnehjem /biologiske forældre og adoptivforældrene i forhold til at producere sådanne tegn og

materialiseringer. Igen er det ikke noget, man kan lovgive om, men det er oplagt at tænke det ind i aftalerne mellem organisationerne, og at få sendt signalet om, at det er vigtigt.

Tværgående diskussion

På et nationalt plan kan man forestille sig, at ændringer og udbygning af lovgivningen med henblik på sikring af ”best practice” enten vil lægge sig op af eller ind under enten Forældreansvarsloven eller Serviceloven. I dag er det sådan, at førstnævnte adresserer *alle* forældre og bygger på tillid til forældrene og med afsæt i accept og naturliggørelse af en ulige magtrelation mellem børn og voksne. Det er kun såfremt forældrene ikke kan blive enige, at myndighederne involveres, og at barnets perspektiv kommer i spil (sikres retsligt). Serviceloven derimod adresserer forældre, der anses som forældre, der ikke magter forældreopgaven. Placerer man adoption der, har man samtidig sendt et (stigmatiserende) signal om, at adoptivfamilier er risiko-familier. Her er børnenes rettigheder til gengæld skrevet tydeligere ind, også når der ikke er tvist mellem forældrene. Skriver man derimod adoptivbørns rettigheder ind i Forældreansvarsloven, skal man enten bryde med alle-for-en princippet i denne lov, eller man skal skrive alle børns rettigheder tydeligere frem og bryde med tanke om familien som enhed: Troen på at forældre altid handler i deres børn interesse, det vil sige troen på, at forældre altid vil tilsidesætte egne interesse til fordel for barnet eller at der ikke kan være særinteresser indenfor familiens rammer. Udover, at en sådan tro er illusorisk, hvorved det måske kunne give mening at bryde med den som grundlag for lovgivningen på området, kommer det faktum, at man som forældrene ikke altid har den fulde indsigt i barnets perspektiv; dets tanker, følelser, håb og bekymringer.

Som argument mod at skrive børns rettigheder tydeligere ind i Forældreansvarsloven og i højere grad i praksis at give stemme til børnenes perspektiver, har der været peget på risikoen for at splitte familien, for individualisering samt ikke mindst på, at børnene ikke er i stand til at gennemskue deres eget bedste. Samme argument blev brugt i det forrige århundrede i forhold til kvinders rettigheder; at mændene allerede varetog deres kvinders interesse, og at det ville spille mand og kone ud mod hinanden, hvis kvinder blev retsligt ligestillet, samt at det ville være for belastende for følelsesmæssigt dominerede og sarte væsner som kvinder. I dag virker dette absurd, men man kan faktisk sige, at disse kritikere af kvinders rettigheder i hvert fald på et punkt fik ret – det medførte en individualisering og der kom flere skilsmisser. Pointen, vi hermed vil fremføre, er, at på den ene

side, er det rigtig, at individuelle rettigheder betyder individualisering og dermed måske mindre sammenhængskraft i familien – men altså en sammenhængskraft baseret på hierarki. På den anden side er prisen for denne sammenhængskraft afhængighed, ulighed og uretfærdighed, rent retsligt – mens den enkelte familie selvfølgelig godt kan være præget af demokrati og anerkendelse, men også det modsatte. I forhold til Forældreansvarsloven og lovgivning om adoptioner kan man sige, at tillid til (adoptiv-)forældrenes gode vilje og evne fungerer fint, så længe de rent faktisk lever op til denne tillid. Men det lader børnene i stikken i det omfang, (adoptiv-)forældrene ikke gør det. Dertil kommer, at det faktisk er en umulig tillid at leve fuldt op til – tilliden til at man har den absolutte indsigt i og kan repræsentere barnets perspektiv fuldt ud. Ingen mennesker kan kravle ind under huden på et andet menneske; føle dets følelser og tænke dets tanker – adoptivforældre kan heller ikke i forhold til deres børn. Yderligere kan det forekomme, at der vil være forhold, som for barnet kan være vanskeligt at give udtryk for i forhold til lige præcis (adoptiv-)forældrene, som de har en følelsesmæssig relation til, og også på andre måder er afhængige af, hvor de måske lettere kan gøre det overfor andre. Samtidig er det essentielt at være opmærksom på, at selv med alverdens rettigheder, så bliver barnet ikke uafhængig af sine adoptivforældre, ligesom de heller ikke er uafhængige af barnet. Det er ikke sådan at den ene part er afhængig og den anden uafhængig. I stedet må man snarere anskue alle parter i en familie som gensidigt afhængige, hvad der sker for den ene påvirker de andre. Hvis barnet mistrives, rammer det også adoptivforældre, og hvis adoptivforældrene mistrives, eller stigmatiseres ved at blive udsat for 'undtagelses-lovgivning', så rammer mistrivselen eller stigmatiseringen også børnene. Pointen er, at familiemedlemmernes interesser i udgangspunktet hverken kan betragtes som identiske eller uafhængige. Og de ændringer må lovgivningen tage højde for. Dette taler for at lægge ændringer af adoptionslovgivningen op ad Forældreansvarsloven, men med tydeligere indskrivning af barnet som et familiemedlem med ligestillede rettigheder i forhold til de voksne medlemmer.

I debatfora og interessegrupper vedrørende adoption har der været debat om Haagerkonventionen versus Børnekonventionen som grundlag for dansk lovgivning og praksis i forhold til internationale adoptioner. Det har her været kritiseret, at den danske lovgivning og praksis har lagt sig alt for meget op af Haagerkonventionen, hvor Børnekonventionen anskues som bedre grundlag for at sikre børnenes rettigheder. Når vi i ovenstående har diskuteret det retslige grundlag for "best practice", har vi refereret til begge disse, men har fundet flest formuleringer i Børnekonventionen, som understøtter "best practice". Der er imidlertid ikke nødvendigvis en modsætning mellem disse to

konventioner – snarere tværtimod. Således indledes Haagerkonventionen med, at de lande, der tilslutter sig konventionen, herunder at fastsætte fælles regler for at realisere konventionens hensigtserklæringer, samtidig vil gøre det under ”*hensyn til de principper, der er anført i internationale instrumenter, navnlig De Forenede Nationers konvention om Barnets Rettigheder af 20. november 1989.*” Men selvom der ikke er en nødvendig indbyrdes modsætning, så er der heller ikke en automatisk sikring af, at nogle af de dimensioner af åbenhed og ”best practice”, som vi primært har fundet grundlag for i Børnekonventionen, indfries, hvis dansk adoptionslovgivning og eventuelle ændringer heraf, primært refererer til Haagerkonventionen.

Åbenhed i adoption – et komplekst etisk og juridisk emne

Åbenhed i adoption er et komplekst etisk og juridisk emne ikke mindst, men absolut heller ikke udelukkende, i forbindelse med international adoption. Så selv om det umiddelbart kan synes oplagt at argumentere for åbenhed i adoption som ”best practice”, idet denne åbenhed er gavnlig for den adopteredes trivsel og identitetsudvikling (Logan, 1999), er det væsentligt at have for øje, at der ikke eksisterer en ”best practice”, som passer i alle tilfælde. Dette gælder f.eks. i forhold til *relationsåbenheden*, hvor kontakt i nogle tilfælde kan være belastende for de adopterede børn (Loxtercamp, 2009). Neil mf. (2011) peger på, at dette er særlig væsentligt at være opmærksom på i forbindelse med adoptioner, hvor børnene har været udsat for omsorgssvigt af deres biologiske forældre (Neil et al, 2011). Selvom ansigt-til-ansigt kontakt kan skabe grobund for både kommunikation og udveksling af information mellem de adopterede børn, deres biologiske forældre og deres adoptivforældre, vil denne kontakt ikke nødvendigvis være hensigtsmæssig for tidligere omsorgssvigtede børn og kan være direkte skadelig. Et studie fandt eksempelvis ud af, at kontakt var en negativ oplevelse for en fjerdedel af børnene i undersøgelsen og resulterede i problemer såsom følelser af splittelse i loyalitet, fortsatte overgreb, følelsesmæssig lidelse og tilbagefald i udvikling (Mackaskill 2002, efter Lord and Borthwick, 2009). Dette udgør et væsentligt opmærksomhedspunkt i forbindelse med nationale adoptioner, som netop kan være initieret på baggrund af de biologiske forældres omsorgssvigt, men kan også være tilfældet i internationale adoptioner, som vi jo netop havde eksempler på i vores materiale.

Arrangementer med kontakt mellem adopterede børn og deres biologiske forældre og familier forbliver desuden sjældent statiske, men udvikler sig i forskellige retninger gennem børnenes

opvækst. Neil og hans forskningsteam fortsatte med at følge adopterede børn og deres biologiske familier i 16 år og fandt frem til, at kontakten undervejs blev reduceret eller helt afbrudt i over halvdelen af tilfældene. (Neil mf. 2013). Begrundelserne herfor handlede om utilfredshed med kontakten og vanskeligheder med opretholdelse af kontakt i forbindelse med stressende livsbegivenheder. Det kender vi også fra anbringelsesområdet, hvor afbrydelsen af kontakt ikke altid er under hensyn til børnene, men af andre årsager. Et væsentligt opmærksomhedspunkt er, hvorfor kontakten nedtrappes eller afbrydes, og at undersøge muligheder for støtte til vedligeholdelse af kontakten, hvis dette er til barnets bedste og i overensstemmelse med barnets ønsker. I Neil mf's undersøgelse var det i nogle tilfælde de unge adopterede selv, der havde taget initiativ til at reducere kontakten, da de oplevede, at kontakten ikke tilfredsstillede deres behov (Neil et al, 2011). Som vi har argumenteret for ovenfor, indebærer ”best practice”, at barnet har veto-ret i forhold til kontakten, samt indflydelse på kontaktformen. I Neil mf's undersøgelse fremtræder den biologiske familie som den primære barriere for (positivt out-come af) åbenhed. Men det er, som vi har været inde på ovenfor, ligeledes relevant at være opmærksom på, adoptivfamiliernes måde at håndtere kontakten på og derved deres medvirken til et positivt eller belastet out-come af kontakten for børnene (Neil mf. 2011). Potentialer, udfordringer og risici ved kontakt mellem børn og biologiske forældre i adoptioner har mange paralleller til (især permanent) anbragte børns situation. Forskning på dette felt har været langt mere omfattende, men resultaterne er ikke entydige – formodentligt, fordi effekten af kontakten formes af et komplekst samspil af mange faktorer.

Opsamling

I dette kapitel har vi tematiseret de juridiske rammer for ”best practice”, som vi har indkredset denne gennem rapportens foregående kapitler. Vi har identificeret ”best practice” som *integrerende åbenhed*, der fordrer samspil mellem alle åbenhedens seks dimensioner. Vi har derfor i dette kapitel undersøgt de aktuelle lovgivningsmæssige rammer for disse seks dimensioner: *Faktuel åbenhed*, *relationsåbenhed*, *følelsesmæssig åbenhed*, *social åbenhed*, *kulturel åbenhed* og *symbolsk åbenhed*, samt peget på at hvilken vej man kunne gå i forhold til at fremme ”best practice” gennem (ændringer af) lovgivningen på området. Vi har i den forbindelse peget på, at nogle af disse dimensioner egner sig til *retslig regulering*, mens det i forhold til andre af dimensionerne er mere

relevant at gå ud af sporet med *signallovgivning*, understøttet af undervisning, rådgivning og supervision.

Vores juridiske eksperter har fremført, at ændringer af adoptionslovgivningen enten vil lægge sig op af Forældreansvarsloven eller Serviceloven, og at valget mellem disse vil få store konsekvenser. Førstnævnte adresserer nemlig *alle* forældre og bygger på tillid til forældrene og med afsæt i accept og naturliggørelse af en ulige magtrelation mellem børn og voksne. Serviceloven derimod adresserer forældre, der anses som forældre, der ikke magter forældreopgaven. Placerer man adoption der, har man samtidig sendt et (stigmatiserende) signal om, at adoptivfamilier er risiko-familier. Vi foreslår, at ”best practice” bedst tilgodeses ved at lægge ændringer af adoptionslovgivningen op af Forældreansvarsloven, men med *tydeligere indskrivning af barnet som et familiemedlem med ligestillede rettigheder* i forhold til de voksne medlemmer. Videre peger vi på muligheder ved at lægge sådanne ændringer op af Børnekonventionen fremfor Haagerkonventionen – ikke fordi, der er en modsætning, men fordi nogle af de essentielle dimensioner af ”best practice” understøttes tydeligere og mere eksplicit af Børnekonventionen end af Haagerkonventionen.

Litteraturliste

- Ankestyrelsen (2014): *Ankestyrelsens analyse af det danske adoptionssystem - Delundersøgelse 2: Voksne adopteredes oplevelse af at være adopteret og behov for støtte.*
- Alderson (2014) Alderson, P. (2004): "Ethics". S. Fraser et al. eds: *Doing Research with Children and Young People*. London: Sage: 97-112
- Alvey, R. (2013): *I know I am adopted but who am I?* A phenomenological exploration of the lived experiences of an adult adoptee.
- Ayers-Lopez, Susan, et al. "Openness in adoption and the impact on birth mother plans for search and reunion." *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 89.4 (2008): 551-561.
- Berge, J. M., Mendenhall, T. J., Wrobel, G. M., Grotevant, H. D., & McRoy, R. G. (2006). *Adolescents' feelings about openness in adoption: Implications for adoption agencies*. *Child Welfare*, 85(6), 1011.
- Berry, Marianne, et al. (1998): "The role of open adoption in the adjustment of adopted children and their families." in *Children and Youth Services Review* Vol 20(1)
- Berry, Marianne (1993): "Adoptive Parents' Perceptions of, and Comfort with Open Adoption" In *Child Welfare*, Vol 72(3).
- Bo, Inger Glavind (2013): *Det sker ikke for mig. Unge kvinders fortællinger om kærestevold*. København. Dansk Psykologisk Forlag
- Bo, Inger Glavind; Christensen, Ann- Dorte & Thomsen, Trine Lund, Ann-Dorte Christensen (2016) (red.)" *Narrativ Forskning: Tilgange Og Metoder*. Hans Reitzels Forlag.
- Bourdieu, P. (2004): *Af praktiske grunde*. København: Hans Reitzels Forlag
- Bruner, Jerome (1986): *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Bruner, Jerome (1990) *Acts in Meaning*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Bruner, Jerome (1999) *Mening i handling*. Klim.
- Bruner, Jerome (2004): *At fortælle historier i juraen, i litteraturen og i livet*. København Alinea.
- Cantwell, N. (2014): The best interest of the child in intercountry adoption. Unicef

- Christensen, P. & A. Prout (2002): 'Working with Ethical Symmetry in Social Research with Children'. *Childhood* 9(4): 477-497.
- Christoffersen, M.; I. Hammen, K. R. Andersen & N. Jelftoft (2007): Adoption som indsats. En systematisk gennemgang af udenlandske erfaringer. København: SFI – Det Nationale Center for Velfærd.
- Christoffersen, M. (2017). *Hvordan går det de adopterede børn?* rapport 1. Statens Forsknings Institut.
- Farr, R. H., Grant-Marsney, H. A., Musante, D. S., Grotevant, H. D., & Wrobel, G. M. (2014): "Adoptees' contact with birth relatives in emerging adulthood". *Journal of Adolescent Research*, 29(1), 45-66.
- Fravel, Deborah Lewis, Ruth G. McRoy, and Harold D. Grotevant (2000): "Birthmother perceptions of the psychologically present adopted child: Adoption openness and boundary ambiguity." In *Family Relations* Vol. 49(4): 425-432.
- Grotevant, Harold D.; Gretchen Miller Wrobel; Lynn Von Korff; Brooke Skinner; Jane Newell; Sarah Frieze & Ruth G. McRoy (2008): *Many Faces of Openness in Adoption: Perspectives of Adopted Adolescents and their Parents* In *Adoption Quarterly*, Vol.10(3-4)
- Grotevant, Harold D.; Martha Rueter; Lynn Von Korff & Christopher Gonzalez (2011): *Post-adoption contact, adoption communicative openness, and satisfaction with contact as predictors of externalizing behavior in adolescence and emerging adulthood* In *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, Vol.52(5)
- Hallet, C.; C. Murra & S. Punch (2013): "Young people and Welfare: Negotiating Patchways". I C. Hallet & A. Prout red. *Hearing the Voices of Children: Social Policy for a New Century*. London: Roulledge Falme: 123-138
- Hill, J. (2013): "Using Participatory and Visual Methods to Address Power and Identity in Research with Young People" *Graduate Journal of Social Science*, 10 (2), s. 132-151.
- Holmgren, Allan (2013): "Narrativ og poststrukturalistisk socialpsykologi. Sandheder og fortællinger" i Jacobsen, Hviid, Michael, Laursen, Erik & Olsen, Brødslev, Jan (2013): *Socialpsykologi. En grundbog til et fag*. København. Hans Reitzels Forlag.
- Jones, Christine (2016): *Openness in adoption: Challenging the narrative of historical progress* In *Child & Family Social Work*, Vol.21(1)

- Kampmann, J; K. Rasmussen og H. Warming red. (2017): *Interview med børn*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Korff, Lynn Von; Harold D. Grotevant & Ruth G. McRoy (2006): *Openness arrangements and psychological adjustment in adolescent adoptees* In *Journal of Family Psychology*, Vol.20(3)
- Lawler, Steph (2008): *Identity. Sociological Perspectives*. Cambridge Polity Press.
- Lord, J & Borthwich, S (2009): "Planning and placement for sibling groups" i Schofield, G. and Simmonds, J., (2009): *The Child Placement Handbook: research, policy and practice*. London. BAAF. p. 414 – 417.
- Logan, Janette & Carole Smith (2005): "Face-to-face contact post adoption: Views from the triangles". In *British Journal Social Work* (2005) 35 (1): 3-35
- March, Karen (1997): "The Dilemma of Adoption Reunion: Establishing Open Communication between Adoptees and Their Birth Mothers". In *Family Relations*, Vol. 46, No. 2 (Apr., 1997), pp. 99-105. Minneapolis: National Council on Family Relations
- Loxterkamp L. (2009) "Contact and truth: the unfolding predicament in adoption and fostering". *Clinic Child Psychology and Psychiatry* 2009 Jul;14(3):423-35.
- Michail, S og M. Kellet (2015): "Child-led research in the context of Australian social welfare practices." *Child and Family Social Work* 20(4): 387-395.
- Mishler, Elliot G. (1986): *Research Interviewing. Context and Narratives*. Massachusetts & England. Harvard University Press.
- Neil E. et al (2011) *Supporting Direct Contact after Adoption*, London: BAAF
- Neil E et al. (eds) (2013) *Contact in Adoption and Permanent Foster Care: Research, theory and practice*, London: BAAF
- Reamer, Frederic G. & Deborah H. Siegel (2007): *Ethical Issues in Open Adoption: Implications for Practice* In *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, Vol.88(1)
- Sen, R. & K. Broadhurst (2011): "Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks: a research review". *Child and Family Social Work* 16 (32): 298-309.
- Siegel, Deborah H. (2013): *Open Adoption: Adoptive Parents' Reactions Two Decades Later* In *Social Work*, Vol.58(1).

- Sullivan, Richard & Elllie Lathrop (2004): *Openness in adoption: retrospective lessons and prospective choices*. In *Children & Youth Services Review* 26 (2004) 393-422. Vancouver, Canada: University of British Columbia
- Warming, H. (2005): *Har andre plejebørn det som mig?*, København: Frydenlund.
- Warming, H. (2011): *Børneperspektivet: Børn som ligeværdige medspillere i pædagogisk og socialt arbejde*. København: Akademisk Forlag
- Wegler, B.; H. Warming, R. Elgaard & M. Storm (2007): *Konfliktmægling og Samarbejdsamtaler i anbringelsessager*. København: Frydenlund
- Wolfgram, S. M. (2008). *Openness in adoption: What we know so far—A critical review of the literature*. *Social Work*, 53(2), 133-142.
- Wrobel, G. M., Ayers-Lopez, S., Grotevant, H. D., McRoy, R. G., & Friedrich, M. (1996). *Openness in adoption and the level of child participation*. *Child development*, 2358 - 2374.
- Zhang, Yuanting, and Gary R. Lee (2010). "Intercountry versus transracial adoption: Analysis of adoptive parents' motivations and preferences in adoption." in *Journal of Family Issues* (2010).

Samt hjemmesiderne:

<https://ast.dk/born-familie/adoption/fremmedadoption/fremmedadoption>

<https://ast.dk/filer/born-og-familie/adoption/flyer-6obligatorisketimer.pdf>

<https://ast.dk/born-familie/adoption/radgivning-til-adoptivfamilier/bornegrupper/bornegrupper-for-adopterede>

Bilag

Bilag 1 – Henvendelse til forældre

Bilag 2 – Spørgsmål til eksperterne

Bilag 3 – Oversigt over informanterne

Vi har brug for din hjælp til et forskningsprojekt

Forskningsprojektet handler om at være adopteret, og her er du det, man kan kalde livsekspert. Du ved, hvordan det er, fordi du selv er adopteret. Den viden kan hjælpe lovgivere og nye adoptivforældre til at gøre det bedste for barnet. Vi vil derfor rigtig gerne interviewe dig om dine gode og dårlige oplevelser. Vi vil også gerne høre om, hvis du har eller har haft kontakt med nogen fra din biologiske familie, eller har været på besøg i det land, du er blevet adopteret fra. Og, hvis du ikke har, vil vi gerne høre, om det er noget, du tænker på og godt kunne ønske dig – eller det er helt lige meget. Vi er i det hele taget interesseret i at blive klogere, så vi vil gerne høre, hvad du synes, er vigtigt. Hvis vi stiller spørgsmål, som du ikke har lyst til at svare på, så siger du bare til. Så dropper vi det spørgsmål. Det er helt okay.

Interviewene kan foregå i dit hjem, på din skole eller hvor du foretrækker det, og på et tidspunkt, der passe dig. Det kan vi aftale telefonisk, via mail eller sms. Vi vil gerne have lov at optage interviewet, men kan sagtens slukke optageren undervejs, hvis du ønsker det. Der er ikke andre, end os (Hanne, Inger, Josephine og Kristina), der hører interviewene. Bagefter skriver vi en rapport, sådan så dine erfaringer kan hjælpe lovgivere og adoptivforældre til at gøre det bedste for barnet. Men vi skriver ikke, hvem der har sagt hvad. Interviewet vil sikkert tage ca. en times tid.

Mange hilsner

Inger & Hanne

(fra Aalborg Universitet og Roskilde universitet)

Bilag 2

Åbenhed i adoption – Temaer/spørgsmål til interview med juridiske eksperter: Fokus på, om dansk lovgivning og internationale konventioner understøtter eller skaber barrierer for 'best practice' – og hvilke ændringer, man evt. ville kunne tænke i.

1. Kan man/hvordan ville man kunne give barnet ret til oplysning om, at det er adopteret:
 - a. Kan man forpligte adoptivforældrene på, at give denne oplysning, og hvilke juridiske dilemmaer kan der være ved det?
 - b. Kunne man evt. indbygge en forpligtelse til at lade barnet beholde dele af sit gamle navn (som en form for synliggørelse)?

2. Andre faktuelle oplysninger, f.eks. hvem er mine bio-forældre; hvorfor bort-adoption, hvor er jeg født/blevet fundet, hvem har passet mig frem til adoptionen:
 - a. Kan man/hvordan kan man sikre, at disse oplysninger eksisterer – hvilke muligheder, udfordringer og dilemmaer ift nationale henholdsvis internationale adoptioner (f.eks. forældres rettigheder, risiko for stigmatisering og bortadoption som ulovlig handling). Er der hjælp i Børnekonventionen (der kan give afsæt for samarbejde med adoptionsmyndigheder og adoptionsorganisationer fra andre lande)
 - b. Kan man/hvordan kan man sikre, at barnet har adgang til dem: Kan man lade dem følge barnet som en porte folio og samtidig havde dem opbevaret af myndighed (hvor barnet har ret til at rekvirere dem – uden adoptivforældres samtykke og viden)

3. Adoptivforældres interesse for og anerkendelse af barnets baggrund og kultur: Kan man selvfølgelig ikke lovgive omkring, men er der juridiske overvejelser/udfordringer, man bør være opmærksom på forhold til:
 - a. At inddrage det i godkendelsesforløbet
 - b. At stille krav om/lave en kontrakt vedr. deltagelse i kursus, hvor man inddrager betydningen af dette
 - c. At stille krav om/lave kontrakt vedr. deltagelse i gruppe(forløb) med 'ligestillede': andre fra samme oprindelsessted, hvis international adoption; andre nationale adoptivforældre og børn hvis national adoption

- d. At stille krav om/lave kontrakt vedr. rejse(t) barnets oprindelsessted
 - e. Økonomisk tilskud til en sådan rejse – for alle/indkomstbestemt/efter ansøgning
4. Bevidsthed og følelsesmæssig åbenhed, både omkring de udfordringer, det adopterede barn kan møde (psykiske, fysiske, mobning/diskrimination/racisme) – og omkring egne følelser. Igen: Det kan man ikke lovgive omkring – men er der juridiske overvejelser/udfordringer, man bør være opmærksom på forhold til
- a. At inddrage det i godkendelsesforløb – evt. inddrage selvgodkendelse med afsæt i undervisning om dette
 - b. Porte folio – hvorfor adoptere, hvilke tanker og følelser
 - c. Krav/kontrakt om deltagelse i supervisionsforløb
 - d. Ret til individuel rådgivning og supervision
5. Kontakt: Sikring af mulighed for kontakt på barnets (også det voksne barns) præmisser: Muligheder, udfordringer, dilemmaer:
- a. Barnets ret til kontakt og oplysninger, der muliggør dette – også før det fyldte 18 år.
 - b. Kan man forpligte bio-forældre/børnehjem/plejeforældre til at opdatere kontaktoplysninger, herunder til andre familiemedlemmer og netværk – og på at acceptere mindst en kontakt (besøg/besvarelse af spørgsmål på brev etc) – særlige udfordringer i forhold til internationale adoptioner
 - c. Krav om tilkendegivelse af, om forældrene/plejepersoner/andre er interesserede i kontakten, har det okay med den eller frabeder sig kontakt – særlige udfordringer ift international adoptioner?
 - d. Lovgive om, at det skal være barnets (også det voksne barns) ønske og behov, der er afgørende for, om der videregives kontaktoplysninger – at bio-forældre ikke kan få kontaktoplysninger til barnet (heller ikke det voksne barn), hvis barnet ikke ønsker det.
 - e. Skabe mulighed for økonomisk/praktisk støtte til kontakt med forældre, søskende og andet netværk f.eks. i form af tilskud til rejse eller adgang til computer og internet (f.eks. på Børnehjem eller offentlige institutioner/myndigheder i oprindelseslandet og med konkret arrangement i forhold til den enkelte adoption)

- f. Etablering af samvær/kontakt fra starten af adoptionen, hvis barnet har levet så længe sammen med en omsorgsperson, så der er skabt en relation (fast grænse eller konkret vurdering)
 - g. Sikring af at kontaktformen er på barnets præmisser (mulighed for politi-tilhold – hvor meget skal der til) – barnets ret; støttet af adoptivforældre og mulighed for at søge anden hjælp
6. Åbenhed i og overfor omgivelserne (skole, daginstitution, offentligheden): Kan man overhovedet lovgive om det – giver de mening?
- a. Barnets ret til at dosere oplysningerne – de private/intime
 - b. Forpligtelse på at forebygge og tage hånd om konkrete udfordringer: Mobning, diskrimination etc. i skole og daginstitution (er det der allerede?)
 - c. Hvordan med diskrimination og racisme i det offentlige rum – der er vel allerede lovgivning mod dette?
 - d. Kan man forpligte medier på at oplyse/skabe forståelse

Vi vil også gerne helt overordnet høre jeres bud på, hvilke lovgivninger og konventioner, der er relevante i forhold til ovenstående spørgsmål – vi tænker umiddelbart selv: Adoptionslovgivning, Børnekonventionen, Menneskerettighedskonventionen, Serviceloven, Forældreansvarsloven, og evt. Persondataloven

Bilag 3

Informant	Alder	Kontinent
Minna	7-11 år	Afrika
Ditte	7-11 år	Afrika
Jakob	7-11 år	Afrika
Alma	7-11 år	Afrika
Jo	7-11 år	Asien
Roselina	7-11 år	Asien
Olga	7-11 år	Asien
Andreas	7-11 år	Sydamerika
Alex	12-15 år	Afrika
Victor	12-15 år	Afrika
Thea	12-15 år	Afrika
Emil	12-15 år	Afrika
Joel	12-15 år	Afrika
Biniam	12-15 år	Afrika
Natalie	12-15 år	Sydamerika
Randi	12-15 år	Asien
Laura	12-15 år	Asien
Nanna Xia	12-15 år	Asien
Viola	12-15 år	Asien
Frederik	16-18 år	Afrika
Tina Yi	16-18 år	Asien
Sandra	16-18 år	Asien
Rikke	16-18 år	Asien
Line	20-30 år	Asien
Lila	20-30 år	Asien
Linette	20-30 år	Asien
Cecilie	20-30 år	Sydamerika

Lotte	20-30 år	Europa
Sofie	31-40 år	Asien
Nadja	41-50 år	Asien
Marianne	41-50 år	Asien
Jane	41-50 år	Europa
Vagn	41-50 år	Europa
Laila	41-50 år	Afrika
Tine	51-60 år	Europa
Torben	51-60 år	Europa
Grethe	51-60 år	Europa
Anne-Mette	51-60 år	Europa
Jeppe	51-60 år	Afrika

Navn	Pårørende til:
Dorte	Ditte
Peter	Nanna Xia & Tina Yi
Ida	Nanna Xia & Tina Yi
Lisbeth	Biniam
Monika	Lotte
Betina	Jo